ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE OSB OLAN ÇOCUĞA SAHİP ANNELERİN ÇOCUK İHMAL VE İSTİSMARINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Eda KOÇ

Eskişehir 2023

ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE OSB OLAN ÇOCUĞA SAHİP ANNELERİN ÇOCUK İHMAL VE İSTİSMARINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

Eda KOÇ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Erken Çocuklukta Özel Eğitim/Özel Eğitim Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Sunagül SANİ BOZKURT

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Temmuz 2023

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

ÖZET

ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE OSB OLAN ÇOCUĞA SAHİP ANNELERİN ÇOCUK İHMAL VE İSTİSMARINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

EDA KOÇ

Özel Eğitim Ana Bilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Temmuz 2023

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Sunagül SANİ BOZKURT

Araştırmada erken çocukluk döneminde OSB olan çocuğa sahip annelerin çocuk ihmal ve istismarına ilişkin görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden fenomolojik desen kullanılmıştır. Çalışmaya erken çocukluk döneminde OSB olan çocuğa sahip on anne katılmıştır. Çalışmada yarı yapılandırılmış görüşmeler yolu ile veri toplanmıştır. Veriler MAXQDA 2020 programı kullanılarak içerik analizi tekniğine göre çözümlenmiştir. Bulgular incelendiğinde, katılımcıların çoğunun OSB olan çocukların tipik gelişim gösteren akranlarıyla karşılaştırıldığında istismar riskinin daha yüksek olduğunu ifade ettikleri görülmüştür. Bununla beraber katılımcıların çoğu OSB olan çocukların sırasıyla daha çok fiziksel, duygusal ve cinsel istismara uğradıklarını belirtmişlerdir. OSB olan çocukların istismara uğrama nedeni kendilerini ifade etmede güçlük çekmeleri olarak belirlenmiştir. Katılımcıların istismardan korunma becerilerine ilişkin herhangi bir eğitiminin olmadığı, istismarı önlemek için çocuklarını yalnız bırakmadıkları görülmüştür. Sonuç olarak katılımcıların büyük bir kısmının çocuk ihmal ve istismarı konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları anlaşılmaktadır. Annelere istismardan korunma becerileri kazandırmaya yönelik eğitimlerin verilmesi önerilmektedir. İleriki araştırmalarda babaların ve erken çocukluk dönemindeki OSB olan çocuklarla çalışan öğretmenlerin çocuk ihmal ve istismarına ilişkin görüşlerinin incelenmesi önerilebilir. Ayrıca OSB olan çocuğa sahip anneler ile diğer yetersizlik türlerine sahip çocuğu olan annelerin görüşleri, hem OSB olan çocuğa sahip annelerin hem de tipik gelişim gösteren çocuğa sahip annelerin çocuk ihmal ve istismarına yönelik görüşleri İncelenerek karşılaştırmaların yapılması önerilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Otizm spektrum bozukluğu, Erken çocukluk dönemi, Çocuk ihmal ve istismar

ABSTRACT

THE VIEWS OF MOTHERS OF CHILDREN WITH OSB IN EARLY CHILDHOOD ON CHILD ABUSE AND NEGLECT

Eda KOÇ

Department of The Special Education

Anadolu University, Graduate School of Educational Sciences, July 2023

Advisor: Assist. Prof. Sunagül SANİ BOZKURT

The study aimed to examine the views of mothers of children with ASD in early childhood on child neglect and abuse. Phenomenological design, one of the qualitative research methods was used. Ten mothers with children with ASD in early childhood participated. Data were collected through semi-structured interviews. The data were analyzed according to the content analysis technique using the MAXQDA 2020 program. When the findings were examined, it was seen that most of the participants stated that children with ASD had a higher risk of abuse compared to their peers with typical development. In addition, most of the participants stated that children with ASD were more likely to be physically, emotionally, and sexually abused. The reason why children with ASD were abused was identified as having difficulty expressing themselves. It was observed that the participant did not have any training on abuse protection skills and that they did not leave their children alone to prevent abuse. As a result, it is understood that most of the participants do not have sufficient knowledge about child neglect and abuse. It is recommended to provide training aimed at providing mothers with protection skills from abuse. It may be recommended to examine the views of fathers and teachers working with children with ASD in early childhood. It is recommended to make comparisons by examining the opinions of mothers with a child with ASD and mothers with children with other types of disabilities, the opinions of both mothers with a child with ASD and mothers with a child with typical development regarding child neglect and abuse.

Keywords: Autism spectrum disorder, Early childhood, Child neglect and abuse

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam boyunca bilgisi ile bana yol gösteren, sürecin her anında beni motive eden, her sorumu nezaketle cevaplayan, desteğini hep hissettiğim, öğrencisi olduğum için kendimi şanslı hissettiğim değerli danışmanım Doç. Dr. Sunagül SANİ BOZKURT'a tüm anlayışı ve bana olan inancı için sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Tez çalışmam boyunca desteğini ve bilgisini esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Aras BOZKURT'a, lisansüstü eğitim hayatım boyunca bilgi ve düşünceleriyle bana ışık tutan tüm hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

Değerli uzman görüşleriyle desteklerini esirgemeyen ve çalışmama katkı sağlayan kıymetli hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Gizem YILDIZ'a, Dr. Öğr. Üyesi Seçil ÇELİK'e, Doç. Dr. Pınar BAĞÇELİ KAHRAMAN'a teşekkürlerimi sunarım.

Veri toplama sürecimde bana yardımcı olan rehabilitasyon merkezlerine ve çalışmaya katılmayı kabul eden, görüşleri ile çalışmama değer katan, sevgili katılımcı annelerime teşekkür ediyorum. Beni her zaman motive eden, sızlandığımda dinleyen, destek olan, bana neşe olan canım arkadaşlarım İrem HORZUM, Olcay HORZUM ve tüm arkadaşlarıma teşekkür ediyorum.

Kızları olmaktan her zaman gurur duyduğum, hayatımın her anında bana inanan ve güvenen, her kararımı destekleyen canım annem Ayşe Betül NAMAZ ve canım babam Sami NAMAZ' a, onlara sahip olduğum için kendimi çok şanslı hissettiğim, neşe kaynaklarım Hüseyin NAMAZ ve Mustafa NAMAZ' a sonsuz teşekkür ediyorum. İyi ki varsınız.

Bana olan inancını hiç yitirmeyen, bu süreçte bana benden çok inanan, sevgisiyle ve varlığıyla güç veren, bu yola başlamamda ve sürdürmemde beni motive eden, her başım sıkıştığında bilgi ve tecrübesiyle fikir veren hayat arkadaşım Ahmet Ferdi KOÇ' a tüm kalbimle teşekkür ederim.

Daha anne karnındayken kendini bu sürecin içinde bulan, büyük bir deprem atlatan ama hep güçlü kalan canım oğlum. Varlığınla bana en büyük desteği sen verdin. Annene destek olduğun ve bu yolu tamamlamasına izin verdiğin için sana tüm kalbimle teşekkür ediyorum. Varlığın bana güç verdi.

Tezimi depremde hayatını kaybeden tüm özel çocuklara armağan ediyorum…

Eda KOÇ

3/07/2023

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan "bilimsel intihal tespit programı"yla tarandığını ve hiçbir şekilde "intihal içermediğini" beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

EDA KOÇ

İÇİNDEKİLER

Sayfa

BAŞLIK SAYFASI i

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI…….. ii

ÖZET iii

ABSTRACT..... iv

TEŞEKKÜR v

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ……. vii

İÇİNDEKİLER viii

TABLOLAR DİZİNİ..... xi

ŞEKİLLER DİZİNİ..... xii

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ xiii

1. GİRİŞ 1

1.1. Çocuk İhmal ve İstismarı..... 1

1.1.1. Çocuk ihmal ve istismarının tarihçesi..... 2

1.1.2. Çocuk istismarının türleri 2

1.1.2.1. Fiziksel istismar 2

1.1.2.2. Duygusal istismar 3

1.1.2.3. Cinsel istismar..... 3

1.1.3. Çocuk ihmali türleri..... 5

1.1.3.1. Fiziksel ihmal 5

1.1.3.2. Duygusal ihmal 5

1.1.4. Çocuk ihmali ve istismarının nedenleri 6

1.1.5. Çocuk ihmali ve istismarının etkileri 7

1.1.6. Risk altındaki çocuklar..... 7

1.1.7. Özel gereksinimli çocukların ihmal ve istismarı 8

1.1.7.1. OSB olan çocukların ihmal ve istismarı 9

1.2. Otizm Spektrum Bozukluğu 9

1.2.1. OSB belirtileri 11

1.3. Erken Çocukluk Dönemi 12

1.3.1. Erken çocukluk döneminde OSB.....13

1.4. OSB Olan Bireylerin Aileleri 14

1.5. İlgili araştırmalar 15

1.6. Araştırmanın Gereksinimi 26

1.7. Araştırmanın Amacı 29

1.8. Araştırmanın Önemi.....30

1.9. Araştırmanın Sınırlılıkları 31

1.10. Tanımlar 31

2. YÖNTEM 32

2.1. Araştırma Deseni 32

2.2. Çalışma Grubu 32

2.3. Araştırmacı 35

2.4. Verilerin Toplanması.....35

2.5. Verilerin Analizi.....38

2.6. Kodlayıcılar Arası Güvenirlik 39

2.7. Nitel Araştırmalarda Geçerlik ve Güvenirlik.....39

3. BULGULAR.....41

3.1. İhmal Denilince Akla Gelenler.....44

3.2. İstismar Denilince Akla Gelenler.....45

3.3. İhmal ve İstismar Arasındaki Fark.....47

3.4. OSB Olan Çocukların İhmale Uğrama Durumları 48

3.5. OSB Olan Çocukların İstismara Uğrama Durumları 50

3.6. İstismar ile Karşılaşıldığında Verilebilecek Tepkiler 54

3.7. İstismar ile Karşılaşıldığında İhtiyaç Duyacakları Kişiler/Kaynaklar 56

3.8. İstismardan Korunma Becerilerine İlişkin Bilgi 57

3.9. İstismardan Korumak İçin Alınan Tedbirler 58

3.10. İstismarın Önlenmesine Yönelik Öneriler 60

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER 63

4.1. Sonuç 63

4.2. Tartışma 65

4.3. Öneriler 74

KAYNAKÇA 76

EKLER

ÖZGEÇMİŞ

TABLOLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 2.1. Katılımcılara ilişkin demografik bilgiler ……..…… 34

Tablo 2.2. Görüşmelere ilişkin bilgiler ……..…… 38

Tablo 2.3. Anne görüşlerine ilişkin tema ve kodlar ……..…… 41

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 3.1. İhmal denilince akla gelenler …..……..... 44

Şekil 3.2. İstismar denilince akla gelenler …… 46

Şekil 3.3. İhmal ve istismar arasındaki farklar ……..….. 47

Şekil 3.4. OSB olan çocukların ihmale uğrama durumları …….…..... 49

Şekil 3.5. OSB olan çocukların istismara uğrama durumları …….…..... 52

Şekil 3.6. İstismar ile karşılaşıldığında verilebilecek tepkiler ……...…… 55

Şekil 3.7. İstismar ile karşılaşıldığında ihtiyaç duyacakları kişiler/kaynaklar …... 57

Şekil 3.8. İstismardan korunma becerilerine ilişkin bilgi ……...… 58

Şekil 3.9. İstismardan korumak için alınan tedbirler ……... 59

Şekil 3.10. İstismarın önlenmesine yönelik öneriler …….…... 61

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

APA : American Psychological Association

DSM : The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders

OSB : Otizm Spektrum Bozukluğu

UNICEF : United Nations Children's Fund

WHO : World Health Organization

1. GİRİŞ

Çocuk, toplumun en küçük birimi ve yapı taşı olan aileyi oluşturan temel öğelerden biridir (Ataman, 2003). Bir toplumun sağlam temellerle inşa edilebilmesi, çocukların sağlıklı gelişmesine bağlıdır (Koçtürk vd., 2019). Bu nedenle insanın tüm gelişimini etkileyen çocukluk çağı başta ebeveynler olmak üzere tüm toplum tarafından farkında olunması ve önem verilmesi gereken kritik bir dönemdir. Bu dönemde deneyimlenen olumlu ve olumsuz yaşantılar, çocukların tüm gelişim alanlarını etkileyecek ve sonuçları yaşam boyu sürecektir (Aktay, 2020). Dolayısıyla çocukların sağlıklı kişilik yapısına sahip olabilmeleri için başta ihmal ve istismar olmak üzere her türlü olumsuz yaşantıdan korunması gerekmektedir. Çocuk ihmali ve istismarı, geçmişten beri var olan ancak son zamanlarda ülkemizde ve tüm dünyada artış gösteren önemli bir toplumsal sorun olarak nitelendirilmektedir (Aktay, 2020; Derebağçe ve Özerk, 2021).

1.1. Çocuk İhmal ve İstismarı

Günümüzde ihmal ve istismar kavramı birbiriyle karıştırılmaktadır ancak iki kavramı birbirinden ayıran önemli bir nokta bulunmaktadır. İhmal pasif davranış olarak açıklanabilirken, istismar aktif bir davranış şekli olarak tanımlanmaktadır (Tıraşçı ve Gören, 2007). Türk Dil Kurumu [TDK] istismarı, "Birinin iyi niyetini kötüye kullanma, sömürme", ihmali, "Gereken ilgiyi göstermeme, boşlama, savsaklama, savsama, önem vermeme" olarak ifade etmektedir (TDK, 2021). Dünya Sağlık Örgütü [WHO] ise çocuk ihmal ve istismarını "18 yaş altındaki çocuklara uygulanan, çocuğun yaşamına, refahına, sağlığına ve gelişimine zarar veren her türlü fiziksel/cinsel/duygusal kötü muamele, çocuğun ihmal edilmesi ve sömürülmesi" şeklinde tanımlamaktadır (WHO, 2020). Tıraşçı ve Gören (2007) istismarı "Anne, baba, bakım veren gibi herhangi bir yetişkin tarafından çocuğa uygulanan, ahlak kuralları yönünden de yanlış kabul edilen, çocuğun gelişimini olumsuz yönde etkileyen eylem ya da eylemsizliklerin tümü" olarak açıklarken; ihmali ise "Çocuğa bakmaktan sorumlu olan kişilerin, çocuğun ihtiyaçlarını karşılamaması ya da yetersiz kalması, çocuğun ihmal edilmesi" olarak tanımlamaktadırlar.

1.1.1. Çocuk ihmal ve istismarının tarihçesi

Çocuk ihmali ve istismarı konusu geçmişten beri var olan bir problemdir. Tarihin her döneminde, her kültür ve toplumda çocuklar ihmal ve istismara uğramışlardır (Aktay, 2020). Çocuk ihmal ve istismar kavramı, ilk kez 1700'lü yıllarda bir avukatın hapis cezası verilen mahkumlardan ne kadarının çocuklara yönelik suçlar nedeniyle ceza aldığını merak edip araştırmasıyla ortaya çıkmıştır (Acehan vd., 2013). 1860 yılında fiziksel istismar ile ilgili ilk çalışmayı yaparak ilk tıbbi tanımı yapan kişi ise Adli Tıp Profesörü Ambres Tardieu olmuştur (Boğucu, 2018). ABD'de 1874 yılında 8 yaşındaki Mary isminde bir kız çocuğuna üvey annesi fiziksel şiddet uygulamış ve bu olay mahkemeye taşınarak üvey anne bir yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Bu olay hukuksal açıdan ele alınan ilk çocuk istismarı olarak kayıtlara geçmiştir (Özer, 2014). 1962 yılında ise Henry Kempe, çocuğun vücudunun çeşitli bölgelerindeki kırıkları ve kanamalarını, çocuğun şiddete maruz kalmasının sonucu olarak değerlendirmiş ve "hırpalanmış çocuk sendromu (dövülmüş çocuk)" tanımını yapmıştır. Bu terim sonraki yıllarda değişerek "çocuk istismarı" adını almıştır (Yücel, 2021).

1989 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun benimsediği Çocuk Hakları Sözleşmesi, dünyadaki tüm çocukların haklarını koruyabilmek amacıyla atılmış önemli bir adımdır. Ülkemiz de 1995 yılında Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni kabul ederek yürürlüğe koymuştur. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin kabulü çocuklara verilen önemin bir göstergesi olarak kabul edilse de çocuk ihmal ve istismarı tüm dünyada giderek artmaktadır (Elihoş, 2019).

1.1.2. Çocuk istismarının türleri

1.1.2.1. Fiziksel istismar

Fiziksel istismar, "Çocuğun sağlıklı bir yaşam sürmesine, hayatını devam ettirmesine, gelişimine ve sağlıklı bir kişiliğinin oluşmasına engel olan, kasten yapılan ve fiziksel olarak zarar veren ya da verebilecek güçteki davranışlar" şeklinde tanımlanmaktadır (WHO, 1999). Fiziksel istismar genel anlamda "çocuğun kaza dışı yaralanması" şeklinde tanımlanabilir. İstismar türleri içinde en sık görülen ve belirlenmesi en kolay olan istismar tipidir. Çocuğu dövme, en çok görülen fiziksel istismar şeklidir. Fiziksel istismar, özellikle dayağı disiplin etme aracı olarak benimsemiş toplumlarda daha sık görülmektedir (Polat, 2021).

Fiziksel istismara uğrayan çocuklarda cinsiyet oranları arasında önemli bir farklılık ortaya çıkmamaktadır. Ancak istismara uğrayan çocukların yaşlarına göre cinsiyet dağılımlarının değiştiği görülmektedir. . En çok dört-sekiz yaş aralığındaki çocuklar fiziksel maruz kalmaktadırlar. Çocukların yaşı büyüdükçe fiziksel istismara uğrama oranlarının da azaldığı görülmektedir (Tıraşçı ve Gören, 2004).

1.1.2.2. Duygusal istismar

Tanımlanması en zor ancak en sık görülen istismar türlerinden olan duygusal istismar, çocukların yetişkinler tarafından kendilerini olumsuz yönde etkileyen davranışlara maruz kalması ve ihtiyaç duydukları bakım, sevgi ve ilgiden yoksun bırakılarak psikolojik olarak zarara uğratılmaları olarak tanımlanmaktadır (Polat, 2021). Çocuklar yalnız duygusal istismara uğrayabileceği gibi fiziksel ve cinsel istismar ile birlikte duygusal istismara da maruz kalabilmektedir. Dolayısıyla duygusal istismar, tüm kötü muamele ve istismar biçimlerini kapsayan bir olgudur.

Çocuğun nitelik, kapasite ve isteklerinin, amaçlarının sürekli kötülenmesi, reddetme, tek başına bırakma, yıldırma, çocuğu kendi çıkarları için kullanma, vaktinden önce yetişkin rolünü üstlenmesini isteme, aşağılama, suça yöneltme, korkutma, tehdit, hakaret etme, küfretme, kıyaslama, duygusal gereksinimlerini görmezden gelme ya da karşılamama ve ayrımcılık gibi davranışların duygusal istismar kapsamına girdiği kabul edilmektedir. (Hoşoğlu, 2009; İnsan Hakları Derneği, 2008; Karaman Kepenekçi ve Nayır, 2012). Duygusal istismarda, fiziksel ve cinsel istismarda gözlemlenen somut fiziksel bulgular bulunmamaktadır. Ancak duygusal istismara uğrayan çocuklarda aileden uzaklaşma isteği, gerginlik durumu, kaygı, içedönük olması, depresyon, değersizlik algısı, saldırgan davranışlar, bağımlı kişilik geliştirme, öfke krizleri, dikkat eksikliği, zihinsel yönde gerilik gibi durumları gözlemlenebilmektedir (Polat, 2021; Tıraşçı ve Gören, 2007).

1.1.2.3. Cinsel istismar

Cinsel istismar, çocuğun tam olarak kavrayamadığı, izin vermesinin mümkün olmadığı, gelişimsel olarak hazır olmadığı ve istemediği, yasalara aykırı veya toplumun sosyal tabularını çiğneyen cinsel eylemlerde bulundurulması olarak tanımlanmaktadır

(WHO, 1999). Gelişmiş ülkelerde fiziksel istismara oranla daha çok rastlanan cinsel istismar, psikososyal gelişimini henüz tamamlamamış bir çocuğun bir yetişkin tarafından cinsel çıkarları için kullanılması olarak tanımlanmaktadır (Polat, 2021). Cinsel istismar dokunma içeren ve içermeyen cinsel istismar olmak üzere iki şekilde sınıflandırılmaktadır. Dokunma içermeyen cinsel istismar türleri; teşhircilik, çocuğa cinsellik içeren laflar söyleme, röntgencilik; dokunma içeren cinsel istismar türleri ise cinsel temas, oral-genital seks, interfemoral ilişki, seksüel penetrasyon, çocuk pornografisi, çocuk fuhuşudur (Polat, 2021; Yücel, 2021).

Cinsel istismar tüm toplumlarda sık rastlanan bir durum olmasına rağmen, çoğunlukla üstü örtülmekte, bildirilmemekte ve gizli kalmaktadır. Cinsel istismarın en çok %5- 10'u ortaya çıktığı düşünülmektedir. Yapılan araştırmalara göre cinsel istismara en çok üç-beş yaş aralığındaki çocukların maruz kaldığı sonucu çıkmaktadır (Turhan ve ark., 2006; Akt; Özgentürk, 2014).

Dünyada en çok cinsel istismara uğrayanların çocuklar ve kadınlar olduğu bilinmektedir. Cinsel istismar yaş, cinsiyet, sosyoekonomik düzey, coğrafi konum, etnik yapı fark etmeksizin toplumun her kesiminde görülmektedir (Aktay, 2020). Çocuğa karşı kötü muamele gelişmiş ülkelerde önemli bir toplumsal sorun olarak kabul edilmektedir. Çocukluk çağında kızların %5-%10'u, erkeklerin ise %5'i cinsel istismara uğramaktadır (Gilbert vd., 2009). Ancak tüm çocukların cinsel istismara maruz kalma potansiyelleri bulunmaktadır.

Türkiye İstatistik Kurumu'nun verilerine göre 2014 yılında 11.095 çocuk, 2015 yılında 12.689 çocuk, 2016 yılında 16,877 çocuk ve 2017 yılında 18.623 çocuk cinsel istismara uğramıştır. Günümüzde ise bu sayı giderek artmaktadır. Verilerden elde dilen bilgiye göre kız çocukları, erkek çocuklarına oranla daha sık cinsel istismara uğramaktadır. Dünya Sağlık Örgütü'nün 2017 yılındaki çalışmasında dünyada 15-19 yaşları arasındaki yaklaşık 15 milyon kız çocuğunun yaşamlarının herhangi bir döneminde cinsel ilişkiye ya da cinsel eyleme zorlandığı belirtilmiştir. Ayrıca 28 ülkede cinsel ilişkiye maruz kalan kız çocuklarının ortalama %90'ı istismarcının tanıdıkları bir kişi olduğunu bildirmişlerdir. Erkek çocuklarına uygulanan cinsel istismarda ise istismarcıların en sık arkadaşlar ve partnerler olduğu görülmektedir (UNICEF, 2017).

Cinsel istismara maruz kalma çocukları yalnız fiziksel yönde değil duygusal, sosyal, psikolojik ve bilişsel olarak da olumsuz etkilemektedir. Cinsel istismara maruz bırakılmış çocuklarda kişilik bozukluğu, aşırı ağlama, uyku düzensizlikleri, evden kaçma isteği, intihar girişiminde bulunma, depresyon, belirli bir kişi ya da konumdan korkma, üst üste giyinme isteği ve diğer çocukları istismar etmeye meyilli olma gibi davranışlar gözlemlenebilir (Karaman Kepenekçi ve Nayır,2012).

1.1.3. Çocuk ihmali türleri

Pasif istismar olarak da tanımlanabilen ihmali kesin çizgilerle sınıflandırmak mümkün olmamaktadır. Bazı çalışmalarda ise ihmal, istismar türleri kapsamında kabul edilerek ayrı bir sınıflandırma yapılmamıştır. Bu bölümde ihmal "fiziksel ihmal ve duygusal ihmal" olarak sınıflandırılmıştır (Yıldırım, 2020). Bir çocuğun temel ihtiyaçlarının karşılanmaması, fiziksel veya duygusal zararlara maruz kalması veya koruyucu gözetim ve bakımdan yoksun bırakılması durumunu ifade eder. Çocukların sağlıklı bir şekilde büyümeleri ve gelişmeleri için, güvenli bir ortamda beslenmeleri, barınmaları, eğitim almaları ve sevgiyle desteklenmeleri gerekmektedir.

1.1.3.1. Fiziksel ihmal

Fiziksel ihmal, çocuğun yaşına uygun sağlıklı yiyeceklerle yeterince beslenmemesi, hijyene dikkat edilmemesi, temiz giydirilmemesi, olumsuz şartlarda yaşatılması, ev içindeki ve dışındaki kazalara karşı yeterince korunmaması olarak tanımlanmaktadır (Şahin, 2002). Çocuğun temel fiziksel ihtiyaçlarının karşılanmaması, sağlık sorunlarının ihmal edilmesi veya çocuğun şiddete maruz kalması şeklinde olabilir. Kazalar ülkemizde 1-4 yaş arası çocuk ölümlerinin nedenleri arasında üçüncü sırada bulunmaktadır. Ev kazaları, toplam çocuk ölümlerinin ise 1/3'ini oluşturmaktadır. Çocukların yaşı arttıkça ev kazalarının gerçekleşme oranının azaldığı görülmektedir (Altundağ, 2005).

1.1.3.2. Duygusal ihmal

Duygusal ya da psikolojik ihmal, çocuğun temel ihtiyaçlarından ziyade sevgi, saygı, yakın ilişki, ilgi, özgüven gibi duygusal ihtiyaçlarının umursanmaması,

karşılanmaması ya da hiç karşılanmaması olarak tanımlanmaktadır. Fiziksel ihmale göre tespiti daha zor olan bir ihmal türüdür (Aral ve Gürsoy, 2001). Çocuğun duygusal desteğe ve sevgiye gereksinim duyduğu durumlarda yeterli ilgi ve sevgi gösterilmemesi, sürekli eleştirilmesi veya duygusal istismara maruz kalması şeklinde ortaya çıkabilir.

1.1.4. Çocuk ihmal ve istismarının nedenleri

Çocuk ihmali ve istismarı; başta çocuk olmak üzere aileyi ve toplumu da olumsuz etkileyen, tekrar gerçekleşme ihtimali yüksek olan toplumsal bir sorundur. Ebeveyn ile ilgili özellikler, çocuk ile ilgili özellikler ve çevre ile ilgili özellikler çocuk ihmalinin nedenleri arasında gösterilmektedir (Cüceloğlu, 2003). Polat (2001) ise, ebeveynlerin içinde bulundukları stres düzeyi ve anne babanın özgüven eksikliğinin çocuk istismarında etkili olduğunu ifade etmiştir.

Ebeveynlerin çocuk yetiştirmeye ilişkin bilgilerinin yeterli seviyede olmaması ve konuya ilişkin tecrübelerinin olmaması aile içinde stres meydana getirmektedir. Bu durumla birlikte çocukların istismar ve ihmale uğrama riski ciddi boyutta artış göstermektedir. Ayrıca çocuğun evlilik dışı birliktelikten dünyaya gelmiş olması, anne ve babasının öz olmaması gibi durumlar da aile içinde ihmal ve istismarın meydana gelmesine neden olabilmektedir (Eryılmaz, 2001).

Ebeveynlerin psikolojik anlamda sıkıntı yaşamaları, geçmişte istismar veya ihmale maruz kalmaları, evliliklerinin problemli olması çocuk ihmali ve istismarının nedenleri arasında yer almaktadır (Finkelhor, 1994). Çocuklarına ihmal ve istismar uygulayan ebeveynlerin en belirgin özelliği, çocukluğunda istismara maruz kalmasıdır. (Cüceloğlu 1993).

Aynı şekilde istenmeden dünyaya gelen ve istenmeyen cinsiyette doğan çocuklar, özel gereksinimli ya da kronik hastalığı olan çocuklar ihmal ve istismara uğrama açısından daha fazla risk altındadırlar. Genç, yalnız yaşayan ebeveyn, ebeveynlerin bilgi ve tecrübe eksiklikleri, alkol veya uyuşturucu bağımlısı olan ebeveynler çocuklarını daha çok ihmal ve istismara maruz bırakmaktadırlar (Yücel, 2021).

Herhangi bir yetersizliğe sahip olan çocuklar daha çok istismar edilmektedir. Çünkü genellikle özel gereksinimli çocukların bakımı daha zordur ve daha çok ilgi

isterler. Özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerde, dayak atma, ısırma, hakarette bulunma, akranlarıyla kıyaslama, eve ya da odaya kilitleme, eğitim hakkını elinden alma gibi uygunsuz davranışların olduğu gözlenmektedir (Karaman, 1993).

1.1.5. Çocuk ihmali ve istismarının etkileri

Dünya genelinde çocuk ihmali ve istismarının yaygınlık oranını belirlemek için yapılan çalışmaya göre; yetişkinlerin %36,3'ünün duygusal ve %22,6'sının fiziksel istismara maruz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Çocukluk dönemindeki cinsel istismarının yaygınlık oranı kızlarda %18, erkeklerde ise %7,6 olarak belirlenirken, diğer istismar türlerinde cinsiyetler arasında belirgin bir farklılık görülmemiştir (Butchart ve Mikton, 2014).

Çocukluklarında deneyimledikleri olumsuz yaşantılar, farklı alanlarda pek çok olumsuz sonuç oluşturmaktadır ve etkisi yaşam boyu sürmektedir (Briere ve Jordan, 2009). Çocukların uğradıkları ihmal ve istirmarlar; yaralanma, yanık, kırık, sakatlıklar, kronik ağrılar, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar, astım, kanser, diyabet, böbreklerde meydana gelen problemler, karaciğer hastalıkları ve felç gibi sağlık sorunlarını meydana getirmektedir (Butchart ve Mikton, 2014).

Cinsel istismara maruz kalan çocuklar yetişkinlere oranla iki kat daha fazla cerrahi müdahaleye ihtiyaç duymaktadırlar. Cinsel istismar sonrası, çocukların üreme organlarında problemler, kanama ve yaralanmalar, istenmeyen gebelikler, hepatit, AIDS/HIV gibi cinsel yollarla bulaşan hastalıklar başta olmak üzere çeşitli sağlık sorunları yaşanabilmektedir. İstismarın sonuçları yaşam boyu devam edebilmekte ve buna bağlı olarak çocukta ilerleyen dönemlerde madde kullanımı, alkol ve sigara bağımlılığı, depresyon, intihar girişiminde bulunma gibi davranışlar gözlenebilmektedir. Çocuklara yönelik istismarların çok azının bildirilmesinden dolayı, istismar olayları uzun süre devam edebilmekte ve yaşam boyu çocuğu olumsuz etkilemektedir (Dönmez ve Erişen, 2009).

1.1.6. Risk altındaki çocuklar

Çocuk ihmal ve istismarı dünyadaki tüm çocukları tehdit eden bir olgudur. Ancak yapılan araştırmaların sonuçları istismara maruz kalan çocukların bazı ortak özelliklere

sahip olduğunu ve bu özelliklerin olumsuz toplum ve ebeveyn özellikleriyle de birleşince ihmal ve istismar riskinin arttığını göstermektedir. Bu ortak özellikler risk faktörü olarak belirlense de hiçbir şekilde çocukların ihmal ve istismardan yükümlü olduğu düşünülmemelidir (Erol, 2007). Aile içerisinde istenmeyen çocuklar, madde bağımlılığı olan ebeveynlerin çocukları, eğitim seviyesi düşük ailelerin çocukları, hamile olan annenin diğer çocuğu, ikiz-üçüz olan çocuklar, evlilik dışı doğan çocuklar, işsiz aile çocukları çocuk ihmal ve istismarına yönelik risk altındaki çocuklar olarak kabul edilmektedir. Ayrıca çocuğun birtakım davranış problemlerinin olması, çok sayıda kardeşinin olması, sürekli ağlaması, kronik hastalıklarından dolayı daha fazla bakıma ihtiyaç duyması, zihin yetersizliğinin olması, özel gereksinimli çocuklar da çocuk ihmal ve istismarına maruz kalabilecek riskteki çocuklardır (Bahar, vd., 2009).

Çocuk ile ilgili diğer risk faktörleri ise cinsiyet ve yaştır. Cinsiyet, ihmal ve istismarın türüne göre farklılık göstermektedir (Erol, 2007). Örneğin kız çocukları erkek çocuklarına oranla daha fazla cinsel istismara maruz kalırken, erkek çocukları fiziksel istismara daha fazla uğramaktadırlar. Yapılan çalışmalar incelendiğinde erken çocukluk dönemindeki çocukların daha fazla istismara maruz kaldığı görülmektedir. Sonuç olarak çocukların yaşları arttıkça istismara maruz kalma risklerinin de azaldığı ortaya çıkmaktadır. Bu durum ise çocukların bu yaşlarda kendini ifade edememeleri, istismar durumlarını bildiremediklerinden kaynaklanmaktadır (Yıldırım, 2020). Yapılan çalışmalarda 7 yaşından küçük çocukların sık olarak ihmal ve istismara uğradığı açıklanırken, sonunda ölümlerin yaşandığı ağır yaralanmaların ise 4 yaşından küçük çocuklarda daha çok yaşandığı belirtilmektedir (Gül Bulut, 2014). Çalışmalar sonucunda 12 yaşından büyük çocukların istismara uğrama riskinin büyük oranda azaldığı görülmektedir (İnsan Hakları Derneği, 2008).

1.1.7. Özel gereksinimli çocukların ihmal ve istismarı

Özel gereksinimli çocuklar, tipik gelişim gösteren çocuklara oranla daha fazla ihmal ve istismara uğramaktadırlar. Bir ya da birden fazla farklı yetersizlik türüne sahip olan özel gereksinimli çocuklar ihmal ve istismarın tüm türlerine maruz kalabilmektedirler. Özel gereksinimli çocukların ihmal ve istismara uğrama riskinin fazla olmasının nedeni çocukların bazı dezavantajlı özelliklere sahip olmalarıdır (Yıldırım, 2020). Cinsiyet kavramı ile ilgili yeterli bilgilerinin olmaması, kötü

yaklaşımları doğru algılayamamaları, itaat etmeyi iyi ve doğru bir davranış olarak benimsemeleri, temel ihtiyaçlarının karşılanması için başkalarına bağlı olmaları, kendilerini ifade edememeleri, fiziksel güçlerinin zayıf olması özel gereksinimli çocukların daha fazla istismara maruz kalmasının sebepleri olarak sıralanmaktadır (Hoşoğlu, 2009; İnsan Hakları Derneği, 2008; Karaman ve Baydık, 2009).

1.1.7.1. OSB olan çocukların ihmal ve istismarı

Yetersizlik türlerinden biri olan otizm spektrum bozukluğuna (OSB) sahip olan çocuklar şüphesiz farklı şekillerde istismara maruz kalma riskiyle karşı karşıya kalmaktadırlar. OSB olan çocukların özellikleri düşünüldüğünde OSB'nin çocukların hayatını pek çok yönde olumsuz olarak etkilediği görülmektedir. OSB olan çocukların diğer insanların kötü yaklaşımlarını algılayamaması, konuşamamaları ya da kısıtlı iletişim becerilerinin olması ve çoğunlukla yaşamı boyunca gereksinimlerinin karşılanması için birçok insanla etkileşime girmeleri istismara maruz kalma risklerinin yüksek olduğunu göstermektedir (Ballan, 2012). OSB olan çocuğa sahip ailelerin ihmal ve istismar konusunda yeterli bilgilerinin olmaması, gerekli cinsel eğitimin verilmemesi, kötü muamelenin öğretilmemesi, toplumun gerekli özeni ve dikkati göstermemesi, ihmal ve istismarın OSB olan çocukları da tipik gelişen çocuklarda olduğu gibi olumsuz etkilediğinin kabul edilmemesi OSB olan çocukların daha çok ihmal ve istismara uğrama nedenleri olarak kabul edilmektedir (İnsan Hakları Derneği, 2008).

Bu araştırmada erken çocukluk döneminde OSB olan çocuğa sahip annelerin görüşleri ele alındığından OSB özellikleri ve erken çocukluk dönemi hakkında detaylı bilgilere yer verilmiştir.

1.2. Otizm Spektrum Bozukluğu

Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB); sosyal iletişim ve etkileşimde yetersizlikler ile, tekrarlayan davranışlar, takıntılar, ilgiler ya da etkinlikler ile kendini gösteren, nörogelişimsel bir bozukluktur (APA, 2013). Otizm kavramını, ilk defa 1910 yılında İsviçreli psikiyatr Eugen Bleuler kullanmıştır. Autismus kelimesi "kendi" demek olan Yunanca "autos" kelimesi ile Latince 'ismus' kelimelerinin yan yana gelmesinden

oluşmaktadır ve İngilizceye "autism" olarak geçmiştir. Bleuler otizm kavramını şizofreni çalışmalarında ele almıştır. Otizmin ayrı bir rahatsızlık olarak tanılanması ise otuz üç yıl sonra gerçekleşmiştir (Tufan, 106; Kırcaali-İftar, 2012).

Otizm ilk kez 1943 yılında ABD'li çocuk psikiyatristi Leo Kanner tarafından tanımlanmıştır. Kanner yaptığı araştırmada 2,5-8 yaş arasındaki 11 çocukta, dil sorunları, kişilerarası ilişki kuramama, yüksek bellek kapasitesi, düzeni bozulduğunda öfke krizlerine girme, göz temasından kaçınma, basmakalıp davranışlar gibi benzer özellikler gördüğünü belirtmiştir. Kanner'in çalışmasının ardından Viyana Üniversite Hastanesi'nin pediatrisi Hans Asperger de 1944 yılında bir grup çocukta gözlemlediği davranışları tanımlamış ve 'Otistik Psikopati' olarak adlandırmıştır (Persson Borazancı, 2002, s.25).

Türkiye'de ise otizm ile ilgili çalışmaları Prof. Dr. Mualla Öztürk başlatmıştır. Otizmli çocuklara yönelik ilk kurulan merkez olan 'Tedavi ve Araştırma Merkezi' 1989 yılında kurulmuştur. Merkezde otizmli çocukların tanılama, değerlendirme ve muayenelerini yapmak, tedavi ve eğitimlerini karşılamak amaçlanmıştır. Ayrıca Tedavi ve Araştırma Merkezi, otizmli çocuklarla çalışacak olan farklı alanlardaki bireylere araştırma, eğitim ve uygulama imkanı da vermiştir (Demirbaş, 2021).

Otizmin yaygınlık durumuna bakarsak: OSB'nin görülme sıklığı 1985 yılında 2500'de 1, 1995 yılında 500'de 1, 2001 yılında 250'de 1, 2007 yılında 150'de 1 iken; 2009 yılında bu oran 110'da 1 olarak belirtilmiştir. OSB'nin görülme sıklığı cinsiyete göre farklılık göstermektedir. OSB'nin erkeklerde kızlara oranla yaklaşık dört kat daha fazla görüldüğü bilinirken, OSB'nin etkilerinin kızlarda daha şiddetli olduğu belirtilmektedir (Kılıç Ekici, 201; Hastalık Kontrol ve Koruma Merkezleri [Centersfor Disease Control and PreventionCDC], 2020). Günümüzde ABD'de her 54 çocuktan biri OSB'den etkilendiği bilinirken, Türkiye'de OSB'nin yaygınlığına yönelik yeterli ve kapsamlı çalışmalar bulunmamaktadır (Ünlü, 2020). Yapılan araştırmalara göre Türkiye'de yaklaşık 550 bin OSB olan bireyin yaşadığı tahmin edilmektedir. 0-14 yaşları arasında yaklaşık 140 bin OSB olan çocuk olduğu bilinmektedir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2017). Bu yaygınlık oranları dikkate alındığında, ülkemizde 500 binin üzerinde OSB olan bireyin olduğu ve bunların 100 binini ilköğretim çağındaki çocukların oluşturduğu tahmin edilebilir (Kılıç Ekici, 2011). OSB'nin nedenlerine

ilişkin kesin bilgiler mevcut değildir. Ancak hem genetik hem de çevresel etmenlerin birlikte neden olduğu düşünülmektedir (Tekin Ersan, 2015).

1.2.1. OSB belirtileri

Otizmin tanı kriterleri, günümüze kadar birçok kez değişikliğe uğramıştır. Son olarak 2013 yılında yayınlanan DSM-V'te son halini almıştır (Kaba ve Aysev, 2020). OSB, DSM- V (2013)'te iletişim ve sosyal etkileşim; tekrarlanan davranışlar, sınırlı ilgiler ve etkinlikler olmak üzere iki alanda değerlendirilmektedir. OSB bu alanlarda yaşanan sorunlarla kendini göstermektedir.

OSB belirtilerinin genellikle erken çocukluk döneminde kendini gösterdiği bilinmektedir. OSB olan bazı çocukların gelişimi yavaş olurken, bazılarının ise gelişimi normal ilerleyip daha sonra yavaşlama görülebilmektedir. OSB'nin belirtilerine bakıldığında altı aylık olmasına rağmen bebeklerin gülümsememesi, göz kontağı kurmak istememesi, 12 aylık olmasına rağmen agulama, babıldama seslerini çıkarmaması, bay bay gibi hareketler yapmakta ya da bir şeyi parmakla işaret etme gibi becerilerde sıkıntılar yaşadıkları bilinmektedir (Sacrey vd., 2018). Bununla beraber OSB olan çocukların dil becerilerine dikkat edildiğinde ekolali, prozodi, kelime türetme gibi kendilerine ait bir dil kullandıkları ve bu özelliklerin OSB olan çocukları tanılamada önemli olduğu belirtilmektedir (Sani Bozkurt, 2020).

OSB olan tüm çocuklarda belirtilen özelliklerin hepsi görülmeyebilir. Belirtilen özelliklerin görülme sıklığı ve derecesi OSB olan çocukların her birinde farklı olarak kendini gösterebilmektedir. Bazı çocuklarda özelliklerin hiçbiri görülmezken, bazılarında ise birden fazla özelliğin olduğu gözlemlenebilmektedir (Özbey, 2019). OSB'den etkilenme düzeylerine göre bireyler hafif, orta ve ağır olarak üç grupta ele alınmaktadırlar. Orta-ağır grupta yer alan bireyler, sözel ve sözel olmayan dili kullanmada sıkıntılar yaşayan, uyumsal davranış problemleri, kendine ya da çevresine zarar verebilecek kadar ciddi davranış problemleri olan ve yetişkinlik dönemlerinde bağımsız yaşamayacak bireyler olarak karşımıza çıkmaktadırlar (Miller- Wilson, 2014). OSB'nin kendine özgü özelliklerinin yanı sıra bazı davranışları daha yoğun bir biçimde gösterebilmektedirler. Kendine vurma, çok az jest kullanımı, sallanma, çevreden tamamen soyutlanma, özbakım becerilerinde başkasına tam bağımlı olma başta olmak üzere birçok beceride zorlanmalar yaşamaktadırlar (Matson vd., 2008).

OSB, DSM-V (2013)'te iletişim ve sosyal etkileşim; tekrarlanan davranışlar, sınırlı ilgiler ve etkinlikler olmak üzere iki alanda değerlendirilmektedir. OSB bu alanlarda yaşanan sorunlarla kendini göstermektedir.

İletişim ve Sosyal Etkileşim;

- Göz kontağı kurmak istememe,
- Ortak ilgide sınırlılık,
- İsmine tepki vermemek,
- Başkasıyla iiletişim kurmada yetersizlik
- Jest, mimik ve gülümseme gibi iletişim yapılarını kullanmada yetersizlik
- Yüz ifadelerini anlamama
- Bir nesneyi gösterme ya da işaret etme de yetersizlik
- Sembolik oyunlar oynamada sınırlılık
- Başkalarının duygu ve düşüncelerini anlamama
- Yalnız olmayı tercih etme

Tekrarlanan davranışlar, sınırlı ilgiler ve etkinlikler;

- Hareket eden ya da dönen nesnelere ilgi göstermek
- Sürekli tekrar eden sıra dışı el ve vücut hareketleri (sallanmak veya ellerini çırpması gibi)
- Rutinleri bozulduğunda aşırı tepki göstermek
- Belirli nesne takıntılarının olması
- İşitsel ya da görsel uyaranlara karşı aşırı tepki göstermek
- Kendine ve başkalarına zarar veren davranışlarda bulunmak
- Saldırgan davranışlarda bulunma
- Uyku ve yemek problemleri
- Belirli düzen ve rutinlere aşırı bağlılık (APA, 2013).

1.3. Erken Çocukluk Dönemi

0-6/8 yaş arasını kapsayan erken çocukluk dönemi; çocukların fiziksel ve bilişsel becerilerinin yanı sıra, duygusal, sosyal ve dil gelişimlerinin de hızlı olduğu bir dönemdir. Çocuklar bu dönemde yeni beceriler öğrenmeye açıktır ve beceriler hızlı bir şekilde öğrenilmektedir (Birkan, 2001; Sazak, 2006). Erken çocukluk dönemi sosyal,

duygusal, bilişsel, fiziksel ve dil gelişim becerilerinin gelişmesi ve desteklenmesine yönelik önemli bir fırsat oluşturmaktadır (Harjusola-Webb, Gatmaitan ve Lyons, 2013). Bu dönem çocuğun gelişimi için kritik bir öneme sahip olduğundan bu dönemde çocuğa verilen eğitim de son derece önemli görülmektedir. Bu dönemde çocuklara sağlanan yaşantılar ve tecrübeler ile bireysel farklılıklara saygılı, üreten ve toplumun bilincinde olan bireyler yetiştirmek amaçlanmaktadır (Akın, 2019).

Erken çocukluk dönemi hayatın ilk basamağı olan, çocuğun tüm gelişim alanlarının hızlı bir şekilde geliştiği dönemdir. Erken çocukluk döneminde çocukların gelişimlerinin desteklenmesi hem çocuğun bireysel gelişimi hem de toplumsal açıdan önemlidir (Akın, 2019). Özellikle gelişimin en hızlı olduğu erken çocukluk dönemi tüm gelişim alanlarının birbiriyle ilişkili olduğu yıllardır (Oktay, 2000). Bu yıllar çocuk için paha biçilemez bir dönemdir. Gelecek yıllarda gelişmesi tamamlanan kişilik yapısı ve beden gelişiminin temelleri bu dönemde atılmaktadır. Çocukluk yıllarında edinilen davranışların ileriki yıllarda bireyin kişilik yapısını, alışkanlık ve değer yargılarını şekillendirdiği bilinmektedir. Deneyimler ve yaşantılar çocukların hayata görüşünü önemli ölçüde etkilemektedir (Aral, Kandır ve Yaşar, 2002).

1.3.1. Erken çocukluk döneminde OSB

OSB belirtileri erken çocukluk döneminde kendini göstermektedir. OSB'nin erken belirtileri; (a) altı aylık olmasına rağmen sosyal gülümsemenin olmaması, (b) dokuz aylık olmasına rağmen seslere, mimiklere ve gülümsemelere karşılık vermemek, (c) bir yaşını geçmesine rağmen agulamamak, parmağıyla bir nesneyi işaret ederek göstermemek, (d) 16. ayda tek sözcüğün olmaması, (e) 24 aylık olduğu halde iki sözcük ile iletişim kuramamak, (f) ismine karşılık vermeme, seslere karşı ilgisizlik, (g) göz kontağı kurmama ya da zayıf göz kontağı, (h) bir nesneye ya da oyuncağa aşırı şekilde bağlanma, (i) herhangi bir dönemde edindiği beceriyi kaybetme olarak sıralanmaktadır (Bodur ve Soysal, 2004; Boyd vd., 2010; Kırcaali-İftar, 2012; Ünlü, 2020; Zwaigenbaum vd., 2015).

OSB'nin erken belirtilerinin yanı sıra okul öncesi dönemde gözlenen belirtileri de mevcuttur. Bunlar; başkalarının taklit etmemek, sözel iletişim kurmamak, stereotip davranışlar sergilemek, yalnız kalmayı tercih etmek, ekolali, bazı seslere, ışıklara ya da

nesnelere karşı aşırı duyarlı olmak, rutinlere aşırı bağlılık, oyuncakları işlevlerinin dışında kullanmak, başkalarının kendisine dokunmasından hoşlanmamak şeklinde listelenmektedir (Kırcaali-İftar, 2012). Erken çocukluk döneminde ortaya çıkan bu yetersizlikler çocuğun tüm gelişim alanlarını etkilemektedir. Bu nedenle OSB'nin erken yaşta tespit edilerek uygun ve etkili bir eğitime başlanması gerekmektedir. Bu dönemde eğitim almaya başlayan OSB olan çocuklarda sosyal, iletişim, dil, oyun ve bilişsel becerilerinde önemli gelişmeler olduğu görülmüştür (Landa, 2008). Dolayısıyla erken çocukluk döneminde alınan eğitimin çocukların gelişimi üzerinde daha etkili ve kalıcı olduğu belirlenmiştir.

1.4. OSB Olan Bireylerin Aileleri

Otizm spektrum bozukluğuna sahip bir çocuğu olan aileler, çocuklarının toplumsal yaşama uyum becerilerindeki yetersizliklerden dolayı sorun yaşayabilmektedirler (Altıntaş, 2010, s. 49). OSB olan çocuğunun genelde birincil ilgileneni anneler olduğu için, annelerin iş hayatında olma olasılığı düşüktür ya da var olan işlerini bıraktıkları daha çok görülmektedir (Autism Speaks, 2020). Normal gelişim gösteren bireylerin aksine OSB olan bireyler yaşları ilerledikçe bağımsız yaşama becerilerini kazanamamaktadırlar (Dudley ve ark., 2018).

OSB olan bir çocuğa ebeveynlik yapmak, diğer özel gereksinimli bireylerin ebeveynlerine göre daha stresli olmaktadır. Birçok ailenin yaşadıkları stres durumu nedeniyle özellikle çocukların büyümeye başladığı dönemlerde sıkıntılar artarak aile içinde huzursuzlıklara neden olabilmektedir (Smith ve Anderson, 2013). OSB olan bireylerin aileleri çocuklarının geleceklerini planlamak, onların yetişkinlik dönemlerini düşünmek konusunda muazzam zaman ve çaba harcamaktadılar. Yetişkin OSB olacak çocuklarının nasıl olacağını, ne kadar yardım alabileceklerini, hizmetlerin neler olacağı konusunda aileler ne yapabileceklerini merak etmektedirler. Otizm spektrum bozukluğunda, tanı alan birey için aile büyük önem taşımakta ve bu mücadelede OSB olan bireyin yanında olan yegâne kişiler ebeveynlerdir (Üstüner Top, 2009).

1.5. İlgili araştırmalar

Bu bölümde alanyazında yer alan çeşitli yetersizlik türlerinden etkilenmiş bireylerin ihmal ve istismarını konu edinen araştırmalara yer verilmiştir.

Sobsey vd. (1997), yürüttükleri çalışmada istismara uğrayan çocukların çeşitli kategorilerde erkek ve kız oranlarını, engelli ve engelli olmayan çocukların cinsiyet oranlarındaki farklılıkları incelemeyi amaçlamışlardır. ABD'deki çocuk istismarı raporları ve önceki çalışmalar incelenerek veriler toplanmıştır. 1249 dava dosyasında 1834 çocuk incelenmiştir. Fiziksel ihmal ve istismara erkek çocukları daha çok uğrarken, kız çocuklarının daha çok cinsel istismara maruz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Engelli erkek çocukların ise tüm istismar türlerine kızlara göre daha fazla maruz kaldığı görülmüştür. İstismara uğrayan engelli çocuklardaki cinsiyet oranları, tipik gelişim gösteren çocukların oranlarından oldukça farklı olduğu ortaya çıkmıştır. Tipik gelişim gösteren istismara maruz kalan çocukların büyük çoğunluğu kızken, istismara maruz kalan engelli çocukların %65'inin erkek olduğu görülmüştür.

Miltenberger vd. (1999) gerçekleştirdikleri araştırmada zihin engelli kadınlara ilişkin cinsel istismarı önleme becerilerinin kazandırılması ve genellenmesine ilişkin hedef davranışların edinilmesi amaçlamışlardır. Araştımaya zihinsel yetersizliği olan beş kadın ile yürütülmüştür. Katılımcıların hiç biri daha önce cinsel istismarın önlenmeye yönelik bir eğitim almamışlardır. Programda; istenen davranışı reddetmek, "hayır" demek ya daistemediğini bildirmek, ortamdan ayrılmak ya da istismarcıya gitmesini söylemek, durumun farkına vararak bir kişiye bildirmek olan becerilerin edinilmesi amaçlanmıştır. Araştırma sonuçları, program aracılığıyla cinsel istismarı önleme becerilerinin kazanıldığını ancak becerilerin genellenmediğini göstermektedir.

Govindshenoy ve Spencer (2006)'ın yürüttüğü araştırmada engellilik durumu ve ihmal/istismar arasındaki ilişkiyi incelemek amaçlanmıştır. 1966- 2006 arasındaki çalışmalar incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre engellilik ile ihmal/istismar arasında bir ilişkinin olmasına yönelik kanıtlar zayıftır. Psikolojik ve duygusal sorunlar ile öğrenme güçlükleri istismarla ilişkili bulunmuştur. Fiziksel engelliliğin istismara yatkınlık oluşturduğuna dair yeterli kanıt bulunmamaktadır.

Hoşoğlu (2009)'nun yürüttüğü araştırmada engelli çocukların aile içinde istismar ve ihmale uğrayıp uğramadıklarını incelemek amaçlanmıştır. Araştırma, Samsun ve

Şanlıurfa illerinde farklı özel eğitim okullarına devam eden 74 ortopedik engelli, 95 özel öğrenme güçlüğü ve 105 duygusal davranışsal-sosyal uyum güçlüğü olmak üzere 274 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara Çocuk İstismarı Tarama Anketinin, 10-11 yaş aralığındaki çocuklara göre düzenlenmiş, 39 soruluk formu uygulanmıştır. Araştırma sonuçları, küçük yaştaki engelli çocukların, ergenlik dönemindeki engelli çocuklara göre; ortopedik engelli ve özel öğrenme güçlüğü yaşayan çocukların da duygusal davranışsal -sosyal uyum güçlüğüne sahip çocuklara göre daha fazla ihmal ve istismara uğradıklarını belirtmektedir. Çalışmada cinsiyet farklılıklarının ise ihmal ve istismar oranında bir değişiklik yaratmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Mandan Sürücü (2009), 11- 17 yaş arasındaki orta düzeyde zihin engelli ergen kızların temel cinsel bilgilerini ve cinsel istismarı algılamalarını belirlemeye yönelik bir çalışma yapmıştır. Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırmada cinsiyet bilgisi, beden bölümleri ve görevleri, âdet, arkadaşlık, sevgili kavramı, evlilik, hamilelik, doğum ve doğum kontrolü, cinsel istismar/sarılma, cinsel istismar/öpüşme boyutları ele alınmıştır. Araştırma sonucunda katılımcıların cinsiyet kavramını algıladıkları ancak cinsel organları doğru olarak isimlendirmelerinde yeterli bilgiye sahip olmadıkları belirlenmiştir. Ayrıca katılımcıların gebelik, doğum ve doğum kontrolü konularında yeterli bilgiye sahip olmadıkları ortaya çıkmıştır. İstenmeyen temas durumu ile karşılaştıklarında yapması gerekenleri bilmedikleri ve kendilerini düzgün ifade edemedikleri tespit edilmiştir.

Gönener (2010), "Zihinsel engelli çocuklarda ihmal - istismar ve hemşirelik yaklaşımı" isimli çalışmasında zihinsel engelli çocuklarda görülen ihmal-istismar ve ihmal ve istismara uğrayan zihinsel engelli çocuklar konusunda önemli sorumluluğu olan hemşirelik yaklaşımı hakkında bilgi vermeyi amaçlamıştır.

Johnston (2010) yaptığı araştırmada OSB olan iki çocuğa oyun oynayarak cinsel istismardan korunma becerilerini kazandırmayı hedeflemiştir. Bu amaç doğrultusunda cinsel istismarı önleme becerileri programı geliştirilmiştir. Program, aile içerisinde kullanılabilecek bilgilendirici öyküleri de içeren bir masa oyununu kapsamaktadır. Çalışma sonucunda, yetersizliğe sahip olan çocuklara becerilerin bir oyun aracılığıyla öğretilebileceği görülmüştür. Çocuklar öğretilen becerileri farklı durumlara genelleyebilmişlerdir.

Soysal vd. (2011) "Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu ile örtülü fiziksel istismar ve ihmal" isimli çalışmalarında DEHB tanısı alan 116 çocuk ile 84 okul çağı çocuğunun yaralanma oranları ve fiziksel ihmal/istismar ile ilişkisini incelemişlerdir. Araştırmaya göre kontrol grubunu oluşturan çocuklarda kaza ve yaralanma oranı %3,6 iken, DEHB tanısı alan çocuklarda bu oran %25'tir. Trafik kazası, bisikletten düşme vb. kazaların oranının % 50; fiziksel ihmal veya istismar olabileceğini düşündüren kırık, yanık gibi yaralanmaların oranının ise % 52 olduğu saptanmıştır. Araştırma sonucunda DEHB'nin, özellikle çocukluk döneminde kaza ve yaralanma olaylarını artıran bir tanı olduğu ortaya çıkmıştır.

Küçük (2012), zihinsel engelli çocuk ve ebeveynlerinde cinsel istismar konusuna ilişkin farkındalık oluşturmak amacıyla yürüttüğü araştırmasını öntest- sontest yarı deneysel desende gerçekleştirmiştir. Katılımcılar 15 hafif zihinsel yetersizliğe sahip çocuk ve ebeveynleridir. Araştırmada Çocuk Görüşme Formu, Çocuk Eğitim Değerlendirme Kontrol Listesi ve Ebeveyn Görüşme Formu kullanılmıştır. Zihinsel engelli çocukların tüm eğitim konularında (özel vücut bölgeleri, iyi-kötü dokunma ve hayır deme, yabancılarla güvenlik sınır oluşturma ve istismar olayını bildirme) eğitim öncesi ve sonrası puanları arasında anlamlı bir fark olduğu, ebeveynlerin de tüm eğitim konularında (cinsel istismar ve çeşitleri, özel vücut bölgeleri, iyi-kötü dokunma ve hayır deme, yabancılarla güvenli sınır oluşturma, istismar olayını bildirme, olası bir çocuk cinsel istismarının nasıl anlaşılacağı) bilgilerinin, çocuklarına yönelik davranış değişikliği puanlarının eğitim öncesi ve sonrası arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür.

Stalker ve McArthur (2012), 1996 ve 2009 yılları arasında engelli çocuklar ve çocuk istismarı hakkında akademik dergilerde yayınlanan çalışmaları inceledikleri bir araştırma yürütmüşlerdir. Araştırmaya göre çalışmalarda çocuğa kötü muamele ve engellilik arasında güçlü bir ilişki olduğu ve engelli çocukların tipik gelişim gösteren çocuklara göre istismara maruz kalma olasılıklarının daha fazla olduğu bulunmuştur. Araştırmada engelli çocukların istismarı ve kendilerini korumalarına yönelik çalışma sayılarının az olduğu da belirtilmiştir.

Sevlever vd. (2013) OSB olan bireylerde cinsel istismar ve cinsel suça ilişkin bir alanyazın taraması gerçekleştirmiştir. Çalışmada OSB olan bireylerin cinsel istismara uğraması ve cinsel suç işlemesinde OSB özelliklerinin ilişkisi incelenmiştir. Araştırma

sonucunda OSB olan bireylerin büyük çoğunluğunun cinsel istismara maruz kalma riskinin yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca sınırlı sayıdaki çalışmalar değerlendirilerek OSB olan bireylerin tipik gelişim gösteren bireylere göre cinsel suç işleme olasılığının daha yüksek olabileceği sonucuna varılmıştır.

Gül Bulut (2014) araştırmasında dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu olan çocukların ihmal ve istismar edilmesinde ebeveyn özelliklerini belirlemeyi amaçlamıştır. Bu çalışmada DEHB olan çocukların ihmal/istismar yaşantıları, ruhsal bozuklukları, ebeveynlerindeki DEHB belirtileri ve ebeveynlerinin çocukluk çağı travma durumu incelenmiş ve kontrol grubuyla karşılaştırılmıştır. Bu çalışmada DEHB olan çocukların istismar ve ihmale ilişkin bulgularının daha yüksek olduğu görülmüştür. Annenin sekiz yıldan az eğitim hayatının olması, başka bir kardeşe sahip olma, ailenin ilk çocuğu olmama, annede DEHB ile ilişkili özelliklerin ağır düzeyde seyretmesi ile DEHB olan çocukların ihmale maruz kalması arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir. Ayrıca araştırma sonucunda babada ağır düzeyde dikkat eksikliği olmasının duygusal istismarı, annenin geçmişte duygusal istismarauğraması, babanın geçmişte fiziksel ihmale maruz kalmasının cinsel istismar riskini arttırdığı belirlenmiştir.

Süzer (2015) çalışmasında otizmli bireylere cinsel istismardan korunma becerilerinin kazandırılmasında sosyal öykünün etkililiğini araştırmıştır. Araştırma tek denekli araştırma yöntemi, katılımcılar arası yoklama denemeli çoklu yoklama araştırma modeline göre uygulanmıştır. Araştırma İstanbul ve Eskişehir illerinden 10-17 yaş aralığında OSB olan olan ikisi kız biri erkek olmak üzere üç denek ile yürütülmüştür. Uygunsuz dokunma, uygunsuz öpüşme ve teşhir taciz türlerinden korunma becerileri öğretilmiştir. Araştırma sonucunda üç katılımcının da istismardan korunma becerilerini öğrendiği ve farklı ortam, kişi ve taciz türlerine genelleme yapabildikleri, üç ve beş hafta sonra düzenlenen izleme oturumlarında da becerilerin kalıcı olduğu görülmüştür.

Atbaşı (2016) çalışmasında zihin yetersizliğine sahip çocuğu olan annelerin cinsel istismarı önlemeye yönelik bilgi düzeylerini incelemeyi amaçlamıştır. Araştırma zihin yetersizliği olan çocuğa sahip yedi anne ile yürütülmüştür. Araştırmada araştırmacı tarafından oluşturulmuş “Standartlaştırılmış Açık Uçlu Görüşme Formu” kullanılmıştır. Araştırma görüşme tekniği kullanılan nitel bir çalışmadır. Araştırmada fiziksel

dokunmaya izin vermeme, iyi ve kötü niyetli temasın ayırt edilmesi, güven çemberi oluşturma ve kandırılmayla baş edebilme konularına ilişkin çalışmalar yürütülmüştür. Özellikle izinsiz dokunmaları reddetme ve etkili iletişim kurabilme konularına ilişkin annelerin bilgi eksikliklerinin olduğu belirtilmiştir.

Arat Odacı (2018) tek denekli araştırma desenlerinden, denekler arası çoklu yoklama desenini kullandığı araştırmasında özel gereksinimli bireylere video ile model olma yolu ile cinsel istismardan korunma becerilerini öğretim programının etkililiğini incelemeyi amaçlamıştır. Araştırma 8-9 yaşlarında otizm, özgül öğrenme güçlüğü ve hafif derecede zihinsel yetersizlik tanıları almış biri erkek ikisi kız olmak üzere üç katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Öğretim programında çocuklara yakın çevresini tanıma ve güvenebileceği kişileri ayırt etme, kendisine dokunabilecek meslek gruplarında çalışanları ayırt etme, doğru yanlış dokunuşu ayırt edebilme ve istismardan kendini koruma (hayır deme, kendini koruma, güvendiği bir kişiye bildirme) becerileri öğretilmiştir. Araştırma sonunda video ile model olma yöntemi ile sunulan öğretim programının tüm katılımcılara cinsel istismardan kendini koruma becerisinin kazandırılmasında etkili olduğu görülmüştür.

Bulut ve Kahraman (2018)'ın gerçekleştirdiği çalışmanın amacı engelli bireylerin maruz kaldığı istismarın 2005 ve 2015 yılları arasında ulusal düzeyde yayın yapan basına yansımasının incelenmesidir. En çok okunan 10 gazete seçilerek taranmıştır. Konuyla ilgili 13 soru belirlenmiştir. Sorular istismarcı, istismar türü, istismarın olduğu yer ve olduğu ortam olmak üzere istismarı açığa çıkarmaya yönelik hazırlanmıştır. Araştırma bulguları incelendiğinde; toplam 286 vakanın yer aldığı ve engelli bireylerin risk altında olduğu, istismara maruz kalan kadınların erkeklerden daha çok olduğu, istismarcıların %53,4'ünün mağdurun tanıdığı kişiler ve daha çok erkek olduğu ve büyük oranda cinsel istismar vakalarının yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışkan'ın (2018) araştırmasında özel eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin çocuk ihmal ve istismarına yönelik bilgi düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda K.K.T.C.'deki özel eğitim okullarında çalışan 80 öğretmene Öğretmenlerin Çocuk İhmal ve İstismarına Yönelik Farkındalık Düzeylerini Değerlendirme Anketi uygulanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre öğretmenlerin birçoğunun konuyla ilgili herhangi bir eğitim almadıkları, çocuk ihmal ve istismarını bildirmekten sorumlu oldukları, %41'inin durumu bildirmek için sosyal

hizmetler müdürlüğünü seçtikleri, fiziksel istismardan şüphelenen öğretmenlerin %1,9'u, ihmalden şüphelenenlerin ise %7,5'i durumu okul yönetimine bildirdikleri, bildirim yapmayanların ise sebep olarak yeterli kanıtın olmaması ve çocuğu daha kötü bir duruma sokmak istememeleri olduğu görülmüştür. Ölçek değerlendirildiğinde ise, hiçbir öğretmenin tam puan alamadığı ancak tecrübesi fazla olan öğretmenlerin istismar belirti ve risklerini dahaiyi algılayabildikleri belirtilmiştir.

Özçevik (2019), down sendromlu çocuğa sahip annelerin bazı özelliklerinin istismar farkındalığına etkisini tespit etmek için gerçekleştirdiği araştırmasını 109 Down sendromlu çocuk annesi ile yürütmüştür. Veriler Ebeveynlere Yönelik İstismar Farkındalık Ölçeği ile toplanmıştır. Elde eilen veriler SPSS programıyla analiz edilmiştir. Bulgular incelendiğinde annelerin eğitim durumu, çocuk sayısı, aile tipi, medeni durumu, çalışma durumu, algılanan sosyo-ekonomik düzey, algılanan sosyal destek düzeyi ve çocukluğunda istismar edildiğini düşünme durumları ile Ebeveynlere Yönelik İstismar Farkındalık Ölçeği puan ortalaması arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. annelerin istismar düzeylerini aile tipi %13.8, çalışma durumu %21.3, algılanan sosyal destek düzeyi %25.8 ve çocukluğunda istismar edildiğini düşünme durumlarının %31.8 olmak üzere annelerin istismar düzeylerini açıkladığı ortaya çıkmıştır. Çalışma sonucunda down sendromlu çocuk annelerinin, istismar düzeylerinin orta olduğu belirlenirken, eğitim düzeyi düşük, düşük sosyo-ekonomik düzeydeki, boşanmış, çocukluğunda istismara uğrayan annelerin istismar düzeylerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Paşalıoğlu (2019), araştırmasında engelli çocuğa sahip annelerin algıladıkları sosyal destek düzeylerinin, kaygı düzeylerinin ve fiziksel, duygusal istismar/ihmal davranışlarını inceleyerek kaygı ve algıladıkları sosyal destek düzeyleri ile ihmal ve istismara yönelik tutumları arasındaki ilişkinin belirlenmesini amaçlamıştır. Çalışmasını 160 engelli çocuğa sahip anneler ile yürütmüştür. Araştırma kapsamında katılımcılara Ebeveyn Tutum Formu, Durumluluk- Sürekli Kaygı Ölçeği ve Algılanan Sosyal Destek Ölçeği uygulanmıştır. Analiz sonuçları incelendiğinde engelli çocuk annelerinin algılanan sosyal destek düzeyi arttıkça; kaygı seviyelerinin azaldığı; endişe düzeyi arttıkça istismar ve ihmale yönelme duumlarının arttığı; algılanan sosyal destek düzeyleri yükseldikçe çocuğa uygulanan fiziksel ve duygusal ihmalinin azaldığı ortaya çıkmıştır. Araştırma sonucunda annelerin en çok duygusal istismara başvurduğu, eğitim

düzeyi arttıkça duygusal ihmal/istismarın azaldığı, gelir düzeyi düştükçe fiziksel ihmal/istismarın arttığı görülmüştür.

Türkmen (2019), ebeveynlerin engelli çocuklarını istismar ve ihmal etme durumlarını ve etkileyen faktörleri incelemeyi amaçladığı araştırmasını 217 engelli çocuğun ebeveynleri ile yürütmüştür. Çocukların 112'si zihinsel, 41'i bedensel, 39'u işitsel ve 25'i çoklu engele sahiptir. Verilerin toplanmasında Soru Formu ve Çocuk İstismarı ve İhmali Formu kullanılmıştır. Araştırma sonunda ebeveynlerin ortalama %59,5'inin engelli çocuklarına sosyal, %34,2'sinin duygusal, %14,4'ünün fiziksel istismar ve ihmal davranışları gösterdiği tespit edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre engelli çocukların da tipik gelişen çocuklar gibi benzer istismar ve ihmal davranışlarına maruz kaldıkları görülmüştür.

Zerey (2019)'in yürüttüğü araştırmada 23 yetersizlikten etkilenmiş, 10 tipik gelişim gösteren çocuk olmak üzere 33 katılımcı yer almaktadır. 23 katılımcının 12'sini zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocuklar, 11'ini ise görme yetersizliğinden etkilenmiş çocuklar oluşturmaktadır. Araştırmada yetersizlikten etkilenmiş ve normal gelişim gösteren çocuğa sahip olan annelerin cinsel istismardan korunma becerilerine ilişkin görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışma, nitel bir çalışmadır ve yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Katılımcıların büyük çoğunluğu çocuklarını cinsel istismardan korumak için tedbirler aldığını, istismarcı kişilerin tanıdık veya tanımadık kişiler olabileceğini, cinsel istismara uğrama riskinin yüksek olduğunu, çocuklarının cinsel istismardan korunma eğitimi almasını olumlu karşıladıklarını dile getirmiştir. Tipik gelişim gösteren çocukların anneleri çocuğun özel bölgelerini bildiğini, çocuğunun kendisini cinsel istismardan koruyabileceğini ve güvendiği bir kişiye bildirebileceğini ifade ederken, yetersizlikten etkilenmiş çocuğa sahip annelerin çocuklarının özel bölgelerinin ismini karıştırdığı veya hiç bilmediğini, cinsel istismar durumuyla karşılaştıklarında ise istismarcının kim olduğuna bağlı olarak tepkilerinin değişebileceğini, çocuklarının iyi ve kötü dokunmaları ayırt edemeyeceğini bildirmişlerdir.

Çelik ve İpçi (2020) çalışmalarında zihinsel yetersizliği olan bireylere ilişkin cinsel istismar olaylarının ulusal haber ajanslarına yansıyan durumlar üzerinden incelemeyi amaçlamışlardır. Araştırmada doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Vakaların çoğunda istismara maruz kalan bireyin 12-17 yaş aralığındaki kadınlar

olduğu, %50 ve üstü engel düzeyine sahip bireylerin daha çok istismara maruz kalma ihtimalinin olduğu, istismarcıların büyük çoğunluğunun erkek ve bireylerin tanıdığı kişiler olduğu, fiziksel şiddet uygulanarak gerçekleştirilen istismardan daha çok mağdurun yetersizlik durumunu kullandıkları istismar sayısının fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çömez İkican (2020)'ın çalışmasında zihinsel engelli çocuklar ve ebeveynlerine verilen kendini koruma becerileri eğitimi ile çocukların kendini korumalarına ilişkin bilgi/becerileri kazanması ve ebeveynlerin de bu konuda farkındalıklarının artırılması amaçlanmıştır. Araştırma ön test-son test uygulamalı ve deney-kontrol gruplu olarak yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubunu 8-15 yaş aralığındaki hafif/orta düzeyde zihinsel engele sahip olan 61 çocuk ve hafif/orta düzeyde zihinsel engelli çocuğa sahip 64 ebeveyn oluşturmuştur. Deney grubundaki çocuklara, haftada bir gün bire bir şekilde 20-25'er dakikalık görüşmelerden oluşan altı oturumluk eğitim programı uygulanırken, kontrol grubundaki çocuklarla, iki kez bireysel olarak görüşülmüş ve ön test- son testler uygulanmıştır. Deney grubundaki ebeveynlerle de haftada bir gün 30-35 dakika grup şeklinde görüşmeler olmak üzere toplam dört oturumluk eğitim programı uygulanırken, kontrol grubundaki ebeveynlerle ise, iki kez görüşülerek ön ve son testler uygulanmıştır. Araştırma sonucunda deney grubundaki çocuk ve ebeveynlerine uygulanan eğitim programının cinsel istismara karşı korunma becerilerini arttırdığı, kontrol grubunda ise eğitim öncesi ve sonrasında ölçek puanları arasında herhangi bir fark olmadığı belirlenmiştir.

Ertaş (2020)'ın araştırmasında tipik ve atipik gelişim gösteren erken çocukluk dönemindeki çocukların duygusal istismar potansiyelinin ebeveyn stresi ve çocuk mizacı bağlamında incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Çalışma 102'si tipik gelişim gösteren, 95'i atipik gelişim gösteren 197 çocuk ve annesi ile yürütülmüştür. Veriler 3-6 Yaş Çocuğa Sahip Ebeveynlere Yönelik Duygusal İstismar Potansiyeli Ölçeği (DİPÖ), Çocuklar İçin Mizaç Ölçeği (ÇİMÖ), Anne-Baba Stres Ölçeği (ABSÖ) ve Denver II GTT uygulanarak toplanmıştır. Araştırma sonucunda tipik ve atipik gelişim gösteren çocukların duygusal istismara uğrama potansiyelleri anlamlı derecede farklılık göstermiş ve atipik gelişim gösteren çocukların annelerinin DİPÖ puan ortalamaları anlamlı düzeyde daha yüksek çıkmıştır.

Tipik ve atipik gelişim gösteren çocukların, ABSÖ puanları ve ÇİMÖ puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Kenny vd. (2020) yürüttükleri çalışmada OSB olan çocukların (3-18 yaş) ebeveynlerinin, çocuklarıyla cinsellik ve cinsel istismar konularına ilişkin iletişim kurma biçimlerini incelemeyi amaçlamıştır. 87 katılımcı ile gerçekleştirilen bu araştırmada veriler çevrimiçi anket yoluyla toplanmıştır. Araştırma sonuçları, ebeveynlerin OSB olan çocuklarının cinsel istismara maruz kalmasıyla ilişkili endişeli olduklarını ortaya koymuştur. Ebeveynler cinsel eğitimin bazı yönlerini çocuklarıyla konuştuklarını ifade ederken çoğu ebeveyn bu konuda kendini yetersiz gördüğünü belirtmiştir.

Toydemir (2020), araştırmasında özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin, çocuk ihmal ve istismarına yönelik bilgi ve farkındalık düzeylerini belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırmasını Konya ilinde bulunan ve özel eğitim okullarında çalışan 28 kadın, 13 erkek öğretmen olmak üzere 31 öğretmen ile gerçekleştirmiş ve görüşme tekniği kullanmıştır. Analiz edilen veriler sonucunda; özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin, kendilerini çocuk hakları, çocuk ihmal ve istismarı konusunda duyarlı gördükleri ancak bu konudaki bilgilerinin yetersiz olduğu, ihmal ya da istismarı tanımlamada yeterli düzeyde olmadıkları, ihmal ya da istismar durumuyla karşılaştıklarında bildirimde bulunacakları, konuyla ilgili gerekli bilgilendirmelerin yapılmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ünlü (2020), zihin yetersizliğine sahip olan 10-16 yaşları arasındaki üç kız, bir erkek öğrenci ile yürüttüğü çalışmasında hafif ve orta düzeyde zihin yetersizliği olan öğrencilere sunulan teknoloji destekli cinsel istismarı önleme eğitiminin etkililiğini değerlendirmeyi amaçlamıştır. Araştırmada tek denekli araştırma modellerinden, katılımcılar arası yoklama evreli çoklu yoklama modeli kullanılmıştır. Beceri olarak özel bölge adları, çamaşırlarını çıkarabilecekleri yerler, iyi-kötü davranışı ayırt etmek, hayır demek ve durumu bir yetişkine bildirmek öğretilmiştir. Araştırma sonuçları öğretimin etkili olduğunu göstermektedir.

Yıldırım (2020) araştırmasında, özel gereksinimli çocuğa sahip olan ailelere verilen ihmal ve istismardan korunma becerilerine ilişkin aile eğitim programının etkililiğini incelemeyi amaçlamıştır. Araştırmada hem nicel hem de nitel yöntemler

birlikte kullanılmıştır. Nicel verilerin toplanmasında deney ve kontrol gruplu, öntest-sontest deneysel desen kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma gubunu 20 deney grubunda, 20 kontrol grubunda olmak üzere toplam 40 özel gereksinimli çocuğu olan aile oluştumaktadır. Öntest-sontest olarak Anababa Bilgi Anketi (ABA) ve Ebeveyn Çocuk İhmal ve İstismarı Farkındalık Ölçeği (EFİÇÖ) uygulanmıştır. Ayrıca deney grubuna eğitimden sonra dört sorudan oluşan bir görüşme formu uygulanmış ve ailelerin eğitime ilişkin görüşleri alınmıştır. Nicel veriler SPSS programı ile analiz edilmiştir. Araştırmada, araştırmacı tarafından hazırlanan beş PowerPoint sunusu ve aile eğitim kitapçığı kullanılmıştır. Aile eğitim kitapçığı eğitime katılan tüm ailelere verilmiştir. Araştırma sonucunda eğitimlerin etkili olduğu görülmüştür. Ayrıca aileler eğitimi faydalı bulduklarını ifade etmişlerdir. Sonuç olarak özel gereksinimli çocuğu olan ailelere sunulan ihmal ve istismardan korunma aile eğitim programının etkili olduğu görülmüştür.

Akmanoğlu vd. (2021) yürüttükleri çalışmada Türkiye'de 2015-2019 yılları arasında yayımlanan gazetelerdeki ZY ve OSB olan bireylere yönelik gerçekleştirilen cinsel istismar haberlerini incelemeyi amaçlamışlardır. Nitel araştırma tekniklerinden doküman analizi yönteminin kullanıldığı araştırmada, konuyla ilgili 11351 doküman incelenmiş ve benzer içerikli haberler birleştirilerek 168 haber dosyalanmıştır. Elde edilen bulgular; haberlere ilişkin genel bilgiler, cinsel istismara uğrayan bireylere ilişkin bilgiler, cinsel istismarı geçekleştiren bireylere ilişkin bilgiler ve cinsel istismara ilişkin genel bilgiler olmak üzere dört başlık altında değerlendirilmiştir. Bulgular incelendiğinde cinsel istismara uğrayan bireylerin % 91.7'sinin ZY tanısı aldığı, % 7.3'ünün ek bir yetersizliğe sahip olduğu ve yalnızca yaklaşık % 1'inin OSB tanısı aldığı görülmüştür. Haberlerin % 80'inde istismara uğrayan bireyin kadın, % 16.1'inde erkek olduğu ve % 3.4'ünde istismara uğrayan bireyin cinsiyetine hakkında herhangi bir bilgi verilmediği görülmüştür. İstismarı gerçekleştiren bireylerin % 99.8'inin erkek olduğu görülmüştür.

Kanadlı (2021) OSB olan çocuklarla çalışan ya da daha önce çalışmış olan 19 özel eğitim öğretmeni ile yürüttüğü çalışmasında özel eğitim öğretmenlerinin OSB olan çocuklara yönelik cinsel istismar ve cinsel eğitim konularına ilişkin görüşlerini belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırma verileri yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla toplanmış ve analiz edilmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre, OSB olan çocukların

cinsel istismara maruz kalma riskinin yüksek olduğunu ve cinsel eğitimin gerekli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenlerin kendilerini cinsel eğitim verme konusunda, istismarı fark etme ve fark ettikten sonra yapılması gerekenlere ilişkin yeterli görmedikleri, en çok istismarcının aile üyelerinde biri çıkması durumunda ve aileyi bilgilendirmek konusunda zorlandıkları ortaya çıkmıştır.

Kudret (2021), yürüttüğü çalışmasında özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde görev yapan öğretmenlerin çocuklardaki fiziksel istismar belirtilerine yönelik farkındalıklarını ve bilgi düzeyini tespit etmeyi amaçlamıştır. Araştırmanın örneklemini İstanbul'da yer alan özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde çalışan 83 erkek ve 162 kadın olmak üzere 245 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırmanın veri toplama sürecinde fiziksel istismar belirtileri anket formu kullanılmıştır ve veriler SPSS programı ile analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin fiziksel istismar belirtilerine ilişkin farkındalıklarının yüksek olduğu, fiziksel istismar ile karşılaşma sıklığının ise düşük olduğu belirlenmiştir. Fiziksel istismarı belirleme farkındalığının öğretmenlerin cinsiyetine ve branşa göre değiştiği, ancak hizmet süresine göre bir farklılık göstermediği ifade edilmiştir.

Zülkar vd. (2021), araştırmasında otizm spektrum bozukluğu olan 4-6 yaş grubu çocuğa sahip ebeveynlerin istismar farkındalık düzeylerini belirlemeyi amaçlamışlardır. Çalışmanın katılımcılarını 74 ebeveyn oluşturmuştur. Araştırmada Ebeveynlere Yönelik İstismar Farkındalık Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmada ebeveynlerin farkındalık düzeyleri yüksek bulunmuştur ancak ebeveynler istismara ilişkin bilgilerinin yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir. Ebeveynlerin %92'si istismarcının alkol-madde kullanması, %88,50'si istismara ilişkin bilgi eksikliklerinin olması, %82,20'si çocuğun cinsiyetinin risk faktörü oluşturduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca ebeveynler istismar açısından riskli gördükleri kişileri; yabancı (%93,60) ve tanıdık bireyler (%90,50), riskli gördükleri yerleri ise; sokak (%79,60) ve eğitim kurumları (%69.70) olduğunu açıklamışlardır. İstismarın önlenmesinde ise %81,20 ile polis ve %80,40 ile psikologların önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Ebeveynler istismar durumları ile karşılaştıklarında ise %94,30 ile en çok savcılık, daha sonra ise %92,30 ile polise başvuracaklarını ve bildirimde bulunacaklarını bildirmişlerdir.

Alanyazın incelendiğinde çeşitli yetersizlik türlerinden etkilenmiş bireylerin ihmal ve istismarını konu edinen 32 çalışmaya ulaşılmıştır. Bu çalışmalarda; engellilik

durumu ve ihmal/istismar ilişkisinin (Sobsey vd., 1997; Govindshenoy ve Spencer, 2006; Hoşoğlu, 2009; Gönener, 2010; Soysal vd., 2011; Stalker ve McArthur, 2012; Bulut ve Kahraman, 2018; Çelik ve İpçi, 2020), ihmal/istismar ve ebeveyn özellikleri ile ilişkisinin (Gül Bulut, 2014; Özçevik, 2019; Paşalıoğlu, 2019; Türkmen, 2019; Ertaş, 2020), çocuk ihmal ve istismarına ilişkin özel eğitim öğretmeni görüşlerinin (Çalışkan, 2018; Toydemir, 2020; Kudret, 2021), cinsel istismarı önleme/koruma becerilerine ilişkin (Miltenberger, 1999; Atbaşı, 2016; Arat Odacı, 2018; Zerey, 2019; Çömez İkican, 2020; Ünlü, 2020), cinsel istismar farkındalığının (Mandan Sürücü, 2009; Küçük, 2012) incelendiği görülmüştür. Özel gereksinimli çocuğa sahip olan ailelere verilen ihmal ve istismardan korunma becerilerine ilişkin aile eğitim programının etkililiğinin incelendiğinde bir araştırmaya ulaşılmıştır. (Yıldırım, 2020). Yalnızca yedi araştırma OSB olan çocukları ya da ailelerini kapsamaktadır (Johnston, 2010; Sevlever vd., 2013; Süzer, 2015; Kenny vd., 2020; Akmanoğlu vd., 2021; Kanadlı, 2021; Zülkar vd., 2021). Bu çalışmalardan altısı cinsel istismara yönelikken, yalnızca bir çalışma (Zülkar vd., 2021) bu araştırma ile benzerlik göstermektedir. Alanyazın incelemesi sonucunda OSB olan çocukları ve ailelerini konu edinen az sayıda çalışmanın olduğu ve bu çalışmaların çoğunun cinsel istismara yönelik olduğu ortaya çıkmıştır. OSB olan çocukların ihmal ve istismarını konu edinen çalışmaların yetersiz olduğu görülmektedir. Erken çocukluk döneminde OSB olan çocuğa sahip annelerin çocuk ihmal ve istismarına ilişkin görüşlerinin incelendiği nitel bir çalışmaya rastlanmamıştır. Alanyazındaki bu eksiklikten yola çıkılarak araştırmada erken çocukluk döneminde OSB olan çocuğa sahip annelerin çocuk ihmal ve istismarına ilişkin görüşlerini bütüncül bir bakış açısı ile incelemek amaçlanmıştır.

1.6. Araştırmanın Gereksinimi

Erken çocukluk dönemi, çocuğun gelişiminde büyük bir öneme sahiptir. Her çocuk özellikle bu dönemde ailesinin sevgisine, bakımına, ilgisine, yardımına ve korunmasına ihtiyaç duyar. Bu dönemde çocuğa sunulan yaşantılar, sağlıklı çocuk gelişiminde önemli bir etkendir. Olumlu yaşantılar çocukların gelişimine ve sağlıklı bir yetişkin olmasına katkı sağlarken yaşantıların olumsuz olması tüm yaşamları boyunca çocukları negatif yönde etkileyecektir (Acehan vd., 2013). Çocukların bu dönemde

ihmal ve istismara maruz kalması ise şüphesiz yaşamlarında karşılaşabilecekleri en ağır ve tüm gelişimine zarar verecek bir durumdur.

Çocuk ihmal ve istismarı tüm dünyada her geçen gün artan bir olgudur. Çocukların kandırılmasının daha kolay olması, daha kolay güç uygulanabilmesi, çocuk haklarının toplum tarafından kabul edilmemesi ve içselleştirilmemesi, cezaların yeterli caydırıcı özelliklerinin olmayışı çocukların ihmal ve istismara maruz kalmalarına sebep oluşturabilmektedir (Sağır, 2013; Sanay, 2022). WHO'nun raporlarında yetişkinlerin çocukluk dönemlerinde yaklaşık %25'inin fiziksel, kadınların %20'sinin, erkeklerin ise yaklaşık %8'inin çocukluk dönemlerinde cinsel istismara maruz kaldıkları belirtilmektedir. Ülkemizde yapılan çocuk istismarı ve aile içi şiddet konulu bir araştırmaya göre ise 7-18 yaş grubu çocukların, %51'i duygusal istismara, %43'ü fiziksel istismara ve %3'ü cinsel istismara uğramaktadır (UNİCEF, 2010). İhmal ve istismar, toplumda yaşayan her çocuğu tehdit eden bir durumdur. Ancak özel gereksinimli çocukların tipik gelişim gösteren çocuklara göre ihmal ve istismara maruz kalma riskinin daha yüksek olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Sosyal ve iletişim becerilerindeki yetersizlikler, sosyal ihtiyaç ve bakımları nedeniyle başkalarına bağımlı olma, sevgi ihtiyacı, iyi ve kötü davranışı ayırt edememe, istismarı algılayamama ve sonrasında ifade edememe, cinsellik hakkında bilgilerinin yetersiz olması gibi özellikleri nedeniyle özel gereksinimli çocuklar ihmal ve istismar açısından risk altındadırlar (Kanadlı, 2021). ABD'de yapılan bir araştırmanın sonuçları tipik gelişim gösteren çocukların ihmal ve istismara uğrama oranının yaklaşık % 9, özel gereksinimli çocukların ihmal ve istismara maruz kalma oranının ise %31 olduğunu göstermektedir (Karaman Kepenekçi ve Baydık, 2009). Yapılan bir araştırmaya göre özel gereksinimli bireylerin, tipik gelişim gösteren bireylerden üç ya da dört kat daha fazla ihmal ve istismara uğradıkları belirtilmektedir. Bununla birlikte aynı araştırmada; özel gereksinimli bireylerin tipik gelişim gösteren bireylere göre üç kat daha fazla cinsel istismara, 2,1-3,8 kat daha fazla fiziksel istismara, 1,4-8 kat daha fazla ihmale uğradıkları ortaya çıkmıştır (Sullivan ve Knutson, 2000). Özel gereksinimli grup içinde sayıları giderek artan OSB olan çocuklar da farklı şekillerde istismara maruz kalma riskiyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Yapılan bir araştırmaya göre OSB olan çocuklar tipik gelişen akranlarına göre fiziksel, sözlü ve sosyal zorbalığa daha fazla maruz kalmaktadırlar (Campbell vd., 2017). Kloosterman vd. (2013)'nın yaptığı araştırmada ise OSB olan çocukların diğer özel eğitim ihtiyacı olan ve tipik gelişen çocuklardan

daha fazla sosyal zorbalığa, tipik gelişen çocuklardan daha fazla fiziksel zorbalığa maruz kaldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Başka bir çalışmada ise OSB olan bireylerin büyük çoğunluğunun cinsel istismara maruz kalma riskinin yüksek olduğu belirtilmiştir (Sevlever vd., 2013). Edelson (2010) araştırmasında OSB olan bireylerin özelliklerinin cinsel istismar riskini artırdığını belirtmiştir. Bu doğrultuda, OSB olan çocukların ihmal ve istismarının önlenebilmesi ya da azaltılabilmesi için OSB olan çocuklarda ihmal ve istismar konularına önem verilmesi ve konuya ilişkin yapılan bilimsel araştırma sayısının artırılmasının gerekli olduğu düşünülmektedir.

Özel gereksinimli olsun ya da olmasın her çocuğun ihmal ve istismara karşı korunmasında en önemli görevi ebeveynleri üstlenmektedir. Çünkü çocuklar okula başlayıncaya kadar tüm zamanlarını ebeveynleriyle özellikle de anneleriyle geçirmektedirler. Çocuk ihmali ve istismarı üzerine yapılan çalışmalar ebeveynlerin çocuk ihmal ve istismarını önlemede önemli bir rol oynadığı göstermektedir. Ebeveynler ihmal ve istismardan koruma ve önleme de önemli bir yere sahiptir. Özel gereksinimli çocuklar tipik gelişim gösteren çocuklara göre ebeveynlerine daha fazla bağımlıdırlar. Ancak özellikle ihmal ve istismara maruz kalma riski daha yüksek olan özel gereksinimli çocukların aileleri, çocuklarına bu konuda eğitim vererek çocuklarını korumak istediklerini ancak bunu nasıl yapacakları konusunda bilgi eksikliklerinin olduğunu dile getirmektedirler (Hoşoğlu, 2009). Dolayısıyla OSB ve diğer yetersizlik türlerine sahip olan çocukların ihmal ve istismardan korunmaları ebeveynlerinin ihmal ve istismara ilişkin farkındalıklarına, bilgilerine, eğitimlerine ve önlemlerine bağlıdır. Bu bakımdan öncelikle anne-babaların çocuk ihmal ve istismarı konusunda farkındalıklarının olması gerektiği düşünülmektedir. Çünkü özellikle annelerin konuya ilişkin görüşleri çocuklarını nasıl koruduklarını etkilemektedir. Bu doğrultuda, annelerin OSB olan çocukların yaşamlarında önemli bir role sahip olduğu düşünüldüğünde konuyla ilgili annelerin görüşlerinin alındığı bilimsel çalışmaların yapılmasının önemli olduğu açıkça görülmektedir.

Çocuk ihmal ve istismarı konusunda araştırmaların her geçen gün arttığı görülmektedir. Fakat bu araştırmaların daha çok tipik gelişim gösteren çocuklara ve ailelerine yönelik olduğu (Elihoş, 2019; Kılıç, 2020; Yıldırım, 2019; Yücel, 2021), özel gereksinimli çocukların ihmal ve istismara uğrama risklerinin fazla olmasına rağmen konuya ilişkin yapılan çalışmaların yeterli düzeyde olmadığı gözlemlenmiştir. Ayrıca

alanyazındaki çalışmalar incelendiğinde daha çok cinsel istismar türüne ilişkin çalışmaların olması dikkat çekmektedir. Bununla birlikte alanyazın incelendiğinde özel gereksinimli çocukların ihmal ve istismarına yönelik sınırlı sayıda çalışmaların olduğu, farklı yaş gruplarında, farklı yetersizlik grubundaki özel gereksinimli çocuklara yönelik olan bu çalışmaların ise çok azının erken çocukluk dönemindeki OSB olan çocuklara yönelik gerçekleştirildiği görülmektedir. Ülkemizde kapsamlı bir çalışma olmamasına rağmen tüm ülke nüfusunda yaklaşık 450.000 OSB olan bireyin var olduğu ve OSB olan çocukların özelliklerinden dolayı ihmal/istismara açık olduğu düşünüldüğünde çalışmaların yetersiz olduğu görülmektedir (Dur ve Mutlu, 2018). Alanyazında erken çocukluk döneminde OSB olan çocuğa sahip annelerin çocuk ihmal ve istismarına ilişkin görüşlerinin incelendiği nitel bir çalışma ise bulunmamaktadır. Bu doğrultuda, çocuk ihmal ve istismarının önlenebilmesi ya da azaltılabilmesi için konunun kapsamlı bir şekilde tüm boyutlarıyla ele alınması gerektiği ve özellikle erken çocukluk dönemindeki çocukların en çok anneleriyle vakit geçirdikleri için çocuk ihmal ve istismarı çalışmalarında çocukların, öğretmenlerin olduğu gibi annelerin de araştırmalara dahil edilmesi gerektiği düşünülmektedir. Dolayısıyla OSB olan çocukların ihmal ve istismardan korunması için öncelikle ebeveynlerinin ihmal/istismara ilişkin görüş ve düşüncelerini belirlemek gereklidir. Bu düşünceden yola çıkarak bu araştırmayı gerçekleştirme ihtiyacı doğmuştur.

1.7. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın genel amacı erken çocukluk döneminde OSB olan çocuğa sahip annelerin çocuk ihmali ve istismarına ilişkin görüşlerini incelemektir. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmaktadır:

Erken çocukluk döneminde OSB olan çocuğa sahip annelerin;

- OSB olan çocukların ihmal ve istismar riskine ve nedenlerine ilişkin görüşleri nelerdir?
- OSB olan çocuklara ihmal ve istismardan korunma becerileri kazandırmaya ilişkin yeterlilikleri nelerdir ve ne tür uygulamalarda bulunmaktadırlar?
- İhmal/istismar belirtileri ve istismarı fark etme durumuna ilişkin görüşleri nelerdir?

- İstismar ile karşılaştıklarında nasıl bir tutum sergilemektedirler ve izleyecekleri yol konusunda nasıl bir bilgiye sahiptiler?
- İhmal ve istismarın önlenmesi konusunda görüşleri ve önerileri nelerdir?

1.8. Araştırmanın Önemi

Anne ve babaların görevi çocuğun yalnızca karnını doyurmak, hasta olmamasını sağlamak ve ona iyi bir eğitim hayatı sağlamak değildir. Ebeveynlerin asıl görevi çocuğunu tehlikelere karşı korumak ve bilinçlendirmektir (Sanay, 2018). Çünkü ebeveynler; özellikle erken çocukluk döneminde çocuğun bakımıyla ilgilenen, yetersizliklerini ve ihtiyaçlarını doğrudan gözlemleyen ve bu dönemde çocuğa eğitim veren ilk kişidir. Dolayısıyla erken çocukluk döneminde çocuğun ihmal ve istismardan korunmasında anne- babalar sorumludur (Zerey, 2019).

Uzmanlar anne-babaların, çocuklarıyla ne kadar ilgilenirlerse istismara maruz kalıp kalmadığının; davranışlarında değişiklikler olup olmadığının daha kolay anlayabileceklerinin altını çizmektedirler (Sanay, 2018). Çocuklar annelerine istismar ipuçları verir. Çocuk ihmal ve istismarına maruz kalma bakımından yüksek risk taşıyan özel gereksinimli bireylerin çoğu iletişim sorunları yaşasa da bazı fiziksel ve davranışsal göstergeler, duygusal işaretler ve belirtiler ile ihmal ve istismar durumları hakkında ipuçları verebilirler (İnsan Hakları Derneği, 2008). Bu işaretlerin anneler tarafından anlaşılması ihmal ve istismarın erken dönemde fark edilmesine olanak sağlar ve istismarı önleyebilir ya da tekrarlanma ihtimalini azaltır. Bu da annelerin ihmal ve istismar konusunda farkındalıklarının yüksek olması ile mümkün olabilmektedir. Dolayısıyla annelerin çocuk ihmal ve istismarına ilişkin farkındalıklarının ve görüşlerinin incelendiğin bilimsel çalışmalar önemli görülmektedir. Ancak alanyazında erken çocukluk döneminde OSB olan çocuğa sahip annelerin çocuk ihmal ve istismarına ilişkin görüşlerinin incelendiği nitel bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle bu araştırma alanyazında, erken çocukluk döneminde OSB olan çocuğa sahip annelerin çocuk ihmal ve istismarı hakkındaki görüşlerini içeren, nitel araştırma yönteminin kullanıldığı ilk tez çalışması olması bakımından önemlidir.

Bu araştırma ihmal ve istismarın önemi, istismara maruz kalmadan önce önlem alınması konusunda tüm ebeveynlere; mevcut durumun tespit edilmesi ise ileride yapılacak olan eğitim ve istismarı önleme çalışmalarına ışık tutacağı düşünülmektedir.

Aynı zamanda araştırma; annelerin konuya ilişkin bilgi eksikliklerinin fark edilmesi, bu konuda doğru eğitimi almaları ve bilinçlenmelerine hizmet etmesi bakımından önemlidir. OSB olan çocuğa sahip annelerin konuya ilişkin farkındalıklarının artması ile beraber ilgili çalışmaların da yönü değişecek ve ihmal ve istismara karşı kendini koruma becerisi geliştirebilen çocuklar yetiştirilecektir.

1.9. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Bu sınırlılıklar aşağıda belirtilmiştir:

- Araştırma Hatay ili Dörtyol ilçesinde yer alan erken çocukluk döneminde OSB olan çocuğa sahip 10 anne ile sınırlıdır.
- Araştırma bulguları uzman görüşü alınarak hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorular ve annelerin yanıtları ile sınırlıdır.

1.10. Tanımlar

Otizm Spektrum Bozukluğu: Sosyal iletişim ve etkileşimde yetersizlikler ile, tekrarlayan davranışlar, takıntılar, ilgiler ya da etkinlikler ile kendini gösteren, nörogelişimsel bir bozukluktur (APA, 2013).

Erken Çocukluk Dönemi: 0-6/8 yaş arasını kapsayan dönemdir.

İhmal: Gereken ilgiyi göstermeme, boşlama, savsaklama, savsama, önem vermeme (TDK, 2021).

İstismar: Birinin iyi niyetini kötüye kullanma, sömürme (TDK, 2021).

2. YÖNTEM

Bu araştırmada erken çocukluk döneminde OSB olan çocuğa sahip annelerin çocuk ihmali ve istismarına ilişkin görüşlerinin incelenmesi amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılmıştır. Nitel araştırma; bireyin bir olaya ilişkin algılarının, bütüncül ve gerçekçi olarak doğal ortamlarında ortaya konması sağlayan bir araştırma olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2021).

Bu bölümde araştırma deseni, çalışma grubu, veri toplama araçları ve verilerin analiz süreçlerine ilişkin açıklamalar yer almaktadır.

2.1. Araştırma Deseni

Erken çocukluk döneminde OSB olan çocuğa sahip annelerin çocuk ihmal ve istismarına yönelik görüşlerinin incelenmesini amaçlayan bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik (olgubilim) araştırma deseni kullanılmıştır. Fenomenolojik desen, farkında olduğumuz, günlük hayatta karşılaşabileceğimiz ancak hakkında derinlemesine bilgiye sahip olmadığımız olgular, olaylar, kavramlar ve algıları araştırmayı amaçlayan çalışmalarda kullanılmaktadır. Fenomenolojik desenin kullanıldığı araştırmalar bir olgunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacak açıklamalar ve deneyimler ortaya koymaktadır, kesin ve genellenebilir sonuçlar vermemektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Fenomenolojik desenin kullanıldığı araştırmalarda veri kaynakları, olguyu yaşamış ve tecrübelerini aktarabilecek birey ya da gruplardan oluşmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2021).

2.2. Çalışma Grubu

Bu araştırma, erken çocukluk döneminde OSB olan çocuğa sahip anneler ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcıları bulmak amacıyla Hatay/ Dörtyol'da bulunan özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri ile iletişime geçilmiştir. Kurumlardaki ilgili kişilerle görüşülerek erken çocukluk döneminde OSB olan çocuğa sahip annelere kısaca araştırma hakkında bilgi verilmesi ve gönüllü olarak katılım gösterip göstermeyeceği hakkında bilgi alınması istenmiştir. Kurum aracılığıyla gönüllü olarak katılmak istediklerini belirten annelerin araştırmacı tarafından iletişim bilgileri alınmış ve telefonda görüşülerek araştırma hakkında bilgilendirmeler yapılmıştır. Aynı zamanda telefondaki görüşmeler sırasında annelere, gönüllü olarak katılmak isteyip istemedikleri

tekrar sorularak araştırmacı tarafından da teyit edilmiştir. Araştırmaya gönüllü olarak katılmak istediğini belirten anneler katılımcı listesine eklenmiştir.

Araştırma için erken çocukluk döneminde OSB olan çocuğa sahip toplam 13 anneye ulaşılmıştır. Ancak iki anne çalışmaya katılmak istemediklerini belirtmiştir. Araştırma sürecinde gönüllülük esası temel alındığından araştırma 10 katılımcı ve 1 pilot katılımcı ile yürütülmüştür. Katılımcılara görüşme sıralarına uygun olarak "K1, K2, K3…" şeklinde kod adları verilmiştir. Katılımcıların demografik bilgilerine Tablo 2.1'de ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

Ayrıca bu çalışma kapsamında Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Etik Kurulu'ndan izin belgesi alınmıştır (EK-1).

Tablo 2.1. *Katılımcılara ilişkin demografik bilgiler*

	Annelerin Bilgileri			OSB Olan Çocukların Bilgileri				
Katılımcı Kodu	**Yaş**	**Eğitim Durumu**	**Meslek**	**Yaş**	**Cinsiyet**	**Tanı Aldığı Yaş**	**Eğitim Aldığı Süre**	**Kardeş Sayısı**
Pilot	25	Ön lisans	Ev hanımı	5	Erkek	2.5-3	3 yıl	1
K1	36	Ön lisans	Ev hanımı	5,5	Erkek	4,5	2 yıl	1
K2	28	Orta okul	Ev hanımı	6	Erkek	5	1 yıl	1
K3	36	Lise	Ev hanımı	6	Kız	4	2 yıl	1
K4	33	Lisans	Öğretmen	5	Erkek	3	3 yıl	1
K5	41	Lise	Ev hanımı	6	Kız	2,5	1,5 yıl	2
K6	37	İlkokul	Ev hanımı	5,5	Erkek	3	2 yıl	-
K7	29	İlkokul	Ev hanımı	6,5	Erkek	3 buçuk	4,5 yıl	2
K8	29	Lisans	Gıda mühendisi	2 yaş 8 ay	Erkek	18 ay	1,5 yıl	-
K9	26	Lise	Ev hanımı	5	Erkek	3	2,5 yıl	1
K10	33	Ön lisans	Ev hanımı	6	Erkek	4	1,5 yıl	-

Tablo 2.1' deki katılımcı bilgileri incelendiğinde; katılımcıların yaş aralığının 25-41 arasında değiştiği görülmektedir. Katılımcı annelerden ikisi lisans, üçü ön lisans, ikisi lise, biri ortaokul ve ikisi ilkokul mezunudur. Katılımcılardan yalnızca ikisi meslek sahibidir.

OSB olan çocuklara ilişkin bilgiler incelendiğinde ise araştırma amacına uygun olarak yaşların 2-7 yaş arasında dağıldığı görülmektedir. OSB olan çocukların dokuzu erkek, ikisi kızdır. Tanı alma yaşları bir buçuk ve dört buçuk arasında değişmektedir. Çocuklardan en uzun eğitim aldığı yıl süresi dört buçuk yıl iken, en kısa süre bir yıldır. Çocuklardan altısı bir kardeşe, ikisi iki kardeşe sahipken, üçünün kardeşi yoktur.

2.3. Araştırmacı

Bu çalışma araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Araştırmacı lise eğitimini Kütahya/Ali Güral Lisesinde, lisans eğitimini ise Anadolu Üniversitesi/İşitme Engelliler Öğretmenliği programında tamamlamıştır. Yüksek lisans eğitimine Anadolu Üniversitesi/Erken Çocuklukta Özel Eğitim alanında devam etmektedir. Bununla birlikte 2018-2022 yılları arasında Hatay/Dörtyol Özel Eğitim Uygulama Okulunda özel eğitim öğretmenliği yapmıştır. 2022 yılından itibaren ise Osmaniye/Özel Eğitim Meslek Okulunda görev yapmaktadır.

2.4. Verilerin Toplanması

Bu çalışmada, veri toplama aracı olarak nitel araştırmalarda en sık kullanılan tekniklerden biri olan görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme tekniği ile konuya ilişkin ayrıntılı, derin ve çok boyutlu bilgiler elde edilebilmekte ve bireylerin görüşlerini, bakış açılarını ve deneyimlerini daha kolay ortaya koymaları sağlanmaktadır. Görüşme tekniğinin yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ve odak grup görüşmesi gibi türleri bulunmaktadır. Bu araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin kullanılması tercih edilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşmelerde görüşmeci önceden hazırladığı konu kapsamına bağlı kalarak daha ayrıntılı bilgiler elde etmek amacıyla yeni sorular sorma özgürlüğüne sahiptir. Görüşmeci, görüşme sırasında cevaplanan bazı soruları atlayabilir, sırasını değiştirebilir ya da bazı soruları sormaktan vazgeçebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Bu doğrultuda yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanırken sorularda yalın

bir dil kullanılmasına, kolay anlaşılabilir olmasına, yönlendirici olmamasına ve açık uçlu sorular olmasına önem verilmiştir. Soruların hazırlanması sürecinde, çocuk ihmal ve istismarına ilişkin daha önce yapılmış olan çalışmalar incelenerek görüşme soruları hazırlanmıştır. Görüşme soruları hazırlandıktan sonra incelenmesi ve uzman görüşünün alınması amacıyla "Uzman Görüş Formu" oluşturulmuştur (EK-2). Sorular erken çocukluk dönemi, çocuk ihmal/istismarı alanında ve nitel araştırmalar konusunda deneyimli dört öğretim üyesine e-posta yoluyla gönderilmiş ve görüşleri değerlendirilmiştir. Uzmanların görüşleri doğrultusunda kapalı uçlu sorular, açık uçlu sorular haline getirilmiş, ısınma soruları dahil edilmiş, soruların sıralaması düzenlenmiş ve yeni sorular eklenerek sorulara son hali verilmiştir (EK-3).

Araştırmada kullanılacak yarı-yapılandırılmış görüşme formu; katılımcılara ilişkin demografik sorular, ısınma soruları ve görüşme soruları olmak üzere üç kısımdan oluşmaktadır. Demografik sorularda katılımcının adı-soyadı, yaşı, eğitim durumu, mesleği, çocuğun yaşı, cinsiyeti, OSB tanısı alma yaşı, eğitim aldığı yıl süresi ve kardeş sayısı yer almaktadır. Görüşme formunda 8 ana soru, 15 alt soru, 5 ısınma sorusu ve demografik sorular bulunmaktadır.

Görüşme formu hazırlandıktan sonra araştırmacının görüşme yapma deneyimi kazanması ve güvenirliğin artırılması için bir katılımcı ile pilot görüşme yapılmıştır. Pilot görüşme için katılımcı ile birlikte görüşme günü ve saati planlanmıştır. Görüşmeci ile 07.04.2022 tarihinde, katılımcının evinde yapılan pilot görüşme 24.10 dakika sürmüş ve katılımcının izni ile ses kaydına alınmıştır. Görüşmeye başlamadan önce katılımcıya etik kurallara uygun olarak katılım gönüllülük formu imzalatılmıştır (EK-4). Pilot görüşme yapan araştırmacı telefon ile ses kaydı ayarları, görüşmeyi olumsuz etkileyecek etmenleri fark etme ve engel olma, görüşme öncesi gerekli bilgilerin verilmesi ve görüşme diline ilişkin tecrübe kazanmıştır. Pilot görüşme sonrasında tez danışmanı ile yapılan değerlendirmelerde araştırmacının görüşmeye başlamadan önce çalışma hakkında daha ayrıntılı bilgiler vermesi, sohbet dilini kullanarak katılımcıları rahatlatması, ortamın sessiz olmasına dikkat etmesi ve görüşme öncesi bu durumu katılımcılara hatırlatarak uyarıda bulunması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Pilot görüşme sonrasında edinilen deneyimlerle araştırma verileri toplanmaya başlanmıştır. Görüşmeler 19.04.2022-10.06.2022 tarihleri arasında 10 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler katılımcılar ile önceden belirlenen tarih ve saatlerde

yapılmıştır. Görüşmeler katılımcıların isteğine göre üçü ile çocuklarının devam ettiği özel eğitim kurumlarında, yedisi ile evlerinde yüz yüze yapılmıştır. Katılımcılara pilot görüşmede olduğu gibi, görüşmeye başlamadan önce etik ilkelere uygun olarak katılım gönüllülük formu imzalatılmıştır. Formda araştırmacı ve tez danışmanı ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Aynı zamanda çalışmanın amacı ve önemi, araştırmanın gönüllülük esasına dayalı olduğu, verilerin hiçbir kişi veya kurumla paylaşılmayacağı, katılımcıların isimlerinin gizli tutulacağı ve istediklerinde araştırmadan ayrılabilecekleri belirtilmiştir. Yapılan görüşmelerde araştırmacı katılımcının karşısına oturmuştur. Görüşmeye başlamadan önce araştırmacı kendisini tanıtmış ve katılımcının rahat hissetmesi için genel bir sohbet edilmiştir. Daha sonra araştırmanın amacından bahsedilerek ses kaydı için izin istenmiş, katılımcının soruları yanıtlanmış ve isimlerinin gizli tutulacağı hatırlatılmıştır. Katılımcı kendini hazır hissettikten sonra ses kayıtları açılarak görüşmeye başlanmıştır. Araştırmacı görüşmeler sırasında telefonunu uçak moduna alarak görüşmelerin bölünmesine engel olmuştur. Soruların tam olarak anlaşılmadığı durumlarda ek açıklamalar yapılmış, örnekler verilmiştir. Katılımcının konudan uzak cevaplar vermesi durumunda görüşmeci dinlenmiş, daha sonra soru nazikçe hatırlatılmıştır. Görüşme süresince görüşmeci dikkatle dinlenmiş, sözel (evet, anlıyorum gibi) ve sözel olmayan hareketlerle (gülümsemek, baş sallamak gibi) teşvik edilmiştir. Katılımcı görüşme süresinde konu dışında soru sorduğunda görüşme sonrasında konuya ilişkin konuşabilecekleri söylenmiş ve ses kaydı kapatıldıktan sonra merak ettiği sorular cevaplanmıştır. Görüşme soruları bittikten sonra katılımcılara teşekkür edilerek ses kayıtları durdurulmuştur. Görüşmecilere, görüşme sürecinde herhangi bir saat sınırlaması belirtilmemiştir. Görüşmelerin süresi 18 ile 80 dakika arasında değişmektedir. Toplam görüşme süresi 337,19 dakika (yaklaşık 5 saat) sürmüştür. Görüşmelere ilişkin bilgiler Tablo 2.2'de yer almaktadır.

Tablo 2.2. *Görüşmelere ilişkin bilgiler*

Katılımcı Kodu	Görüşme Tarihi	Görüşme Süresi (dk)	Görüşme Ortamı
Pilot	07.04.2022	24.10	Ev
K1	19.04.2022	22.27	Ev
K2	20.04.2022	30.56	Kurum
K3	21.04.2022	18.53	Ev
K4	23.04.2022	28.40	Ev
K5	27.04.2022	31.41	Ev
K6	10.05.2022	20.38	Kurum
K7	21.05.2022	31.56	Ev
K8	24.05.2022	01.19.52	Ev
K9	26.05.2022	29.33	Ev
K10	10.06.2022	21.13	Kurum

2.5. Verilerin Analizi

Bu araştırmada OSB olan çocukların annelerinin çocuk ihmal ve istismarına yönelik görüşlerinin derinlemesine incelenmesine ve ayrıntılı verilere ulaşılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle verilerin analiz sürecinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. İçerik analizinde temel amaç verileri açıklayan kavram ve ilişkilere ulaşmaktır. Bu analiz türü ile birbirine benzerlik gösteren veriler belli kavramlar ve temalar içerisinde bir araya getirilir, kolay anlaşılabilecek biçimde düzenlenerek yorumlanır ve sonuçlar elde edilir. İçerik analizi ile veriler daha derin bir işlemden geçerler. Dolayısıyla betimsel analiz ile keşfedilemeyen kavram veya temalar içerik analizi ile fark edilebilir. Bu süreçte veriler önce kavramsallaştırılmalı, daha sonra kavramlara göre düzenlenmelidir. Son olarak ise veriyi oluşturan temalar saptanmalıdır.

Nitel araştırma verilerinin analizi dört aşamada gerçekleşmektedir. Verilerin kodlanması, temaların bulunması, kodların ve temaların düzenlenmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanması bu süreci oluşturmaktadır. İçerik analizinde ilk adım verilerin kodlanmasıdır. Bu süreçte araştırmacı araştırma sorularını dikkate alarak

verileri inceler ve anlamlı parçalara ayırır. Ayrılan parçalara anlamlı isimler verilerek kodlanır. İkinci aşamada ise kodlar incelenir ve ortak yönleri bulunur. Daha sonra ise kodların ortak özelliklerini temsil edecek olan ve daha geniş bir olguyu açıklayan temalar bulunur. Veriler elde edilen kavramlara ve temalara göre düzenlenir. Son olarak ise bulgular araştırmacı tarafından yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2021).

Bu araştırmanın analiz sürecinde ilk olarak veriler yazıya dökülmüştür. Araştırmacı tarafından dinlenen ses kayıtlarının bire bir, hiçbir ekleme ve çıkarma yapılmadan yazıya dökümü gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler, MAXQDA 2020 programı ile analiz edilmiştir. Oluşturulan temalar ve kodlar şekiller ve tablolar yoluyla sunulmuştur.

2.6. Kodlayıcılar Arası Güvenirlik

Araştırmada veri analizi sürecinde ortaya çıkan kod ve temalar özel eğitim alanında yüksek lisans yapmış bir uzmana gönderilerek bağımsız olarak kodlaması istenmiştir. Ayrı ayrı yapılan kodlamanın ardından elde edilen kodlar ve temalar karşılaştırılmış ve incelenmiştir. Böylece kodlayıcılar arası güvenirlik sağlanmıştır. Kodlayıcılar arası güvenirlik Miles ve Huberman'ın "Güvenirlik= Görüş Birliği Sayısı/Toplam Görüş Birliği+ Görüş Ayrılığı" formülü kullanılarak hesaplanmıştır. İşlemin sonucu 100 ile çarpılır ve tutarlılık yüzdesi hesaplanır. Başlangıç düzeyinde kodlayıcılar arası güvenirliğin %70'ten yüksek çıkması normal kabul edilmektedir. Ancak kodlayıcılar arası güvenirliğin %80 civarında olması gerekmektedir (Miles ve Huberman, 1994). Bu araştırmada kodlayıcılar arası güvenirlik yüzdesi %100 olarak hesaplanmıştır.

2.7. Nitel Araştırmalarda Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmanın geçerlik ve güvenirliğini sağlamak için alınan önlemler aşağıda verilmiştir.

- İlk olarak Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nden etik kurul izni alınmıştır.

- Araştırmaya dahil olacak katılımcılara gerekli bilgilendirilmeler yapılmış ve gönüllülük esasına dayalı olarak çalışma başlatılmıştır.
- Yarı yapılandırılmış görüşme formu soruları araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Daha sonra geçerlik ve güvenirliği artırmak için alanda uzman kişilerden görüşler alınmış ve sorular tekrar düzenlenmiştir.
- Katılımcılardan biri ile pilot görüşme yapılmıştır.
- Görüşmeler katılımcıların istediği yerde, yüz yüze yapılmıştır. Görüşmeye başlamadan önce katılımcıları rahatlatmak amacıyla sohbet edilmiş, araştırmaya ilişkin gerekli bilgilendirmeler yapılmış ve gönüllü katılım formu imzalatılmıştır.
- Katılımcılar hazır olduklarında görüşmeye başlanılmış ve izin doğrultusunda görüşmeler ses kaydına alınmıştır.
- Çalışmanın; deseni, veri toplama sürecine yönelik bilgiler ve elde edilen verilerin analizi süreci aktarılabilirliği sağlamak amacıyla detaylı olarak anlatılmıştır.
- Analiz sonucu ortaya çıkan kod ve temalar, araştırmacı dışında, özel eğitim alanında uzman bir kişi tarafından değerlendirilmiştir.
- Araştırmanın bulgular bölümü, görüşmelerden alınan doğrudan alıntılarla desteklenmiştir.

3. BULGULAR

Bu bölümde erken çocukluk döneminde OSB olan çocuğa sahip annelerin çocuk ihmal ve istismarına ilişkin görüşlerinin alınması amacıyla gerçekleştirilen görüşmelerin analizi sonucu oluşturulan temalar ve kodlara ilişkin görseller yer almaktadır. Elde edilen verilerin analizi sonucunda toplam on tema ve on alt temaya ulaşılmıştır. Temalar ve kodlar Tablo 2.3'te sunulmuştur.

Tablo 2.3 *Anne görüşlerine ilişkin temalar ve kodlar*

1. İhmal denilince akla gelenler
    - Çocukların kendi haline bırakılması
    - Çocukların ihtiyaçlarının karşılanmaması
    - Ebeveyn sorumsuzluğu
    - Oyun oynatmama
    - Sevgisizlik
    - Taciz-tecavüz
    - Yadırgama
    - Çocukların dışlanması
2. İstismar denilince akla gelenler
    - Fiziksel istismar
    - Cinsel istismar
    - Duygusal istismar
    - Ekonomik istismar
3. İhmal ve istismar arasındaki fark
    - İhmal,ihmal etmek; istismar, şiddet
    - İhmal, aile; istismar aile dışından birinin yaptıkları
    - ihmal, çocuğu geri bırakmak; istismar, başka bir boyut
    - ihmal, az; istismar, fazla
    - Hemen hemen ikisi aynı
    - ihmal, çevresel faktörler; istismar, bedensel
    - ihmal, düzeltilebilir; istismar, düzeltilemez
4. OSB olan çocukların ihmale uğrama durumları
    - daha az ilgi gösterme
    - eğitimi ihmal etme
    - başından atma
    - önemsememe

Tablo 2.3. (Devam) Anne görüşlerine ilişkin temalar ve kodlar

5. OSB olan çocukların istismara uğrama durumları
   5.1. Riske göre istismar türleri
      - Fiziksel istismara uğrama riski
      - Cinsel istismara uğrama riski
      - Duygusal istismara uğrama riski
   5.2. İstismara uğrama riski
      - Tipik gelişen akranları kadar risk altında
      - Tipik gelişen akranlarından daha fazla/çok yüksek risk altında
   5.3. İstismara uğrama nedenleri
      - Kendilerini ifade edememeleri
      - Kendilerini koruyamamaları
      - İstismarı bilmemeleri/anlamamaları
      - Problem davranış sergilemeleri
      - Annelerin istismar konusunda bilgisiz olması
   5.4. İstismara şahit olma durumu
      - Şahit olanlar
        - fiziksel istismar
        - duygusal istismar
        - ihmal
      - Şahit olmayanlar
   5.5. İstismarı fark etme durumu
      - Fark edeceğini düşünenler
        - vücut belirtileri ile
        - davranış değişikliği ile
        - çocuğun ifadesi ile
      - Fark edemeyeceğini düşünenler

6. İstismar ile karşılaşıldığında verilebilecek tepkiler
   6.1. Dışarıdan biri tarafından istismara uğradığında verilebilecek tepki
      - kimin yaptığı ile ilgili araştırma/sorgulama yapmak
      - şikayet etmek
      - konuşmak
      - çocuğa destek olmak

Tablo 2.3. (Devam) Anne görüşlerine ilişkin temalar ve kodlar

6.2. Aile üyeleri tarafından istismara uğradığında verilebilecek tepki
- Dışarıdan birinin yapması durumuna verilen tepkinin aynısı
- Şikayet etmek
- uzaklaşmak/mesafe koymak
- olumsuz tepki vermek
- önlem almak/istismarı engellemek
- profesyonel destek almak

7. istismarla karşılaşıldığında ihtiyaç duyacakları kişiler/kaynaklar
- Öğretmenler
- Psikolog
- Aile üyeleri
- İhtiyaç yok

8. istismardan korunma becerilerine ilişkin bilgi
- Bilgisi olmayanlar
- Kendi araştırmalarıyla bilgi edinenler

9. istismardan korumak için alınan tedbirler
- Yalnız bırakmamak
- İstismarı sözel olarak anlatmak
- Hayır demeyi öğretmek
- Okulunu sürekli ziyaret etmek
- İstismarı canlandırarak anlatmak
- Çocuğun iletişim becerilerini güçlendirmek

10. İstismarın önlenmesine yönelik öneriler

10.1. Devlete öneriler
- Caydırıcı cezalar
- toplumda farkındalık oluşturulması/bilinçlendirilmesi
- sosyal hizmetlerin ev kontrolleri yapması
- öğretmen seçiminin titizlikle yürütülmesi
- OSB olan çocuklar için ayrı okulların olması

10.2. Öğretmenlere öneriler
- istismar konusunda çocukları bilgilendirmeleri
- çocukları gözlemlemeleri
- öğretmenlerin bilinçli olması
- Aileleri bilgilendirmeleri

Tablo 2.3. (Devam) Anne görüşlerine ilişkin temalar ve kodlar

10.3. Ailelere öneriler	• Bilgi sahibi olmaları • Çocuklarını yalnız bırakmamaları • Çocuklarını güvenilir kişilere teslim etmeleri • Dikkatli olmaları • Sessiz kalmamaları • Çocuk eğitimi konusunda kendilerini geliştirmeleri • Çocuklarına istismarı anlatmaları • Babaların sürece katılımı

3.1. İhmal Denilince Akla Gelenler

Görüşme verileri incelendiğinde annelerin dokuzu çocukların kendi haline bırakılması, beşi ihtiyaçlarının karşılanmaması, üçü ebeveyn sorumsuzluğu, üçü oyun oynatmama, ikisi sevgisizlik, biri yadırgama, biri taciz/tecavüz ve biri ise ihmali çocukların dışlanması olarak ifade etmişlerdir. Katılımcıların ifadelerinden oluşan temalar ve kodlar Şekil 1'de sunulmuştur.

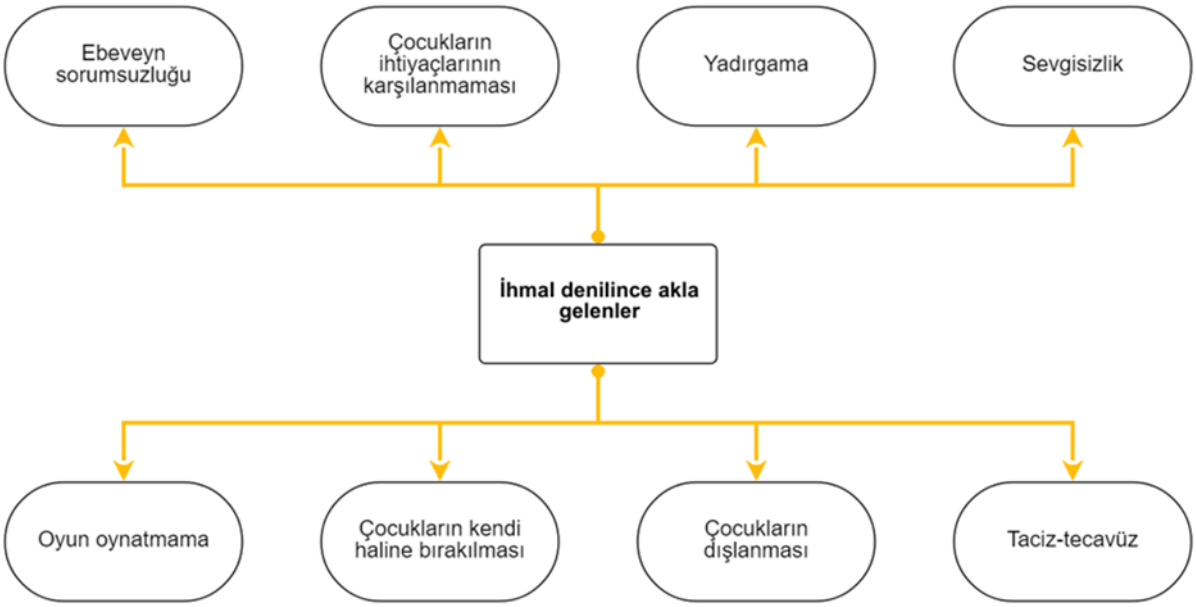

Şekil 3.1. *İhmal denilince akla gelenler*

Annelerin ihmale ilişkin görüşleri incelendiğinde elde edilen temalar doğrultusunda vermiş oldukları yanıtlar şöyledir: "Yani çocukların, başı boş bırakılan çocukların hani anne babalarına da danışamıyorlar, çekiniyorlar böyle şeylerden, başına herhangi gelen bir şeyler, taciz, tecavüz (K10)." "İhmal. Çocuğu her türlü ihmal edersen işte eğitimiydi, sağlığıydı… Çocuk mesela balkona çıksa düşme, düşer tehlikesine karşı annenin babanın sorumsuzca davranması mesela ihmaldir. Hani o konularda çocuğa yardımcı olursun, ihmal etmezsin (K1). " "Ne yaparsak ihmal etmiş oluruz? Mesela yemek yedirmediğin zaman ihmal oluyor. Oyun oynamadığın zaman da ihmal oluyor. İstediğin bir şeyi vermediğin zaman da ihmal oluyor (K2)." "Çocuğu bırakırsan gider hocam, çocuğunla ilgilenmezsen başına her türlü şey gelir. Çok görüyoruz yani televizyonlarda falan, anne baba bırakmış. Mesela geçenlerde burada bir çocuk kayboldu, 2 buçuk yaşındaydı. Kendimi o kadının yerine koydum, kaybolsa ben ne yapardım diye. Öyle yani…(K7). "İhmal deyince çocukla ilgilenmemek, işte çocuğun ihtiyacı olan şeyleri karşılayamamak, eğitim ya da şey şart değil yani bunun evde olan ilgi ya da sevgiye de ihtiyaç olabilir. Bunlar da biraz bence ihmalle ilgilidir (K3)."

3.2. İstismar Denilince Akla Gelenler

Görüşme verileri incelendiğinde tüm katılımcılardan fiziksel istismar yanıtının geldiği görülmüştür. Ayrıca annelerin sekizinin istismarı; cinsel istismar, altısının duygusal istismar ve birinin ekonomik istismar ile ilişkilendirdikleri görülmüştür. Katılımcıların ifadelerinden oluşan temalar ve kodlar Şekil 2'de sunulmuştur.

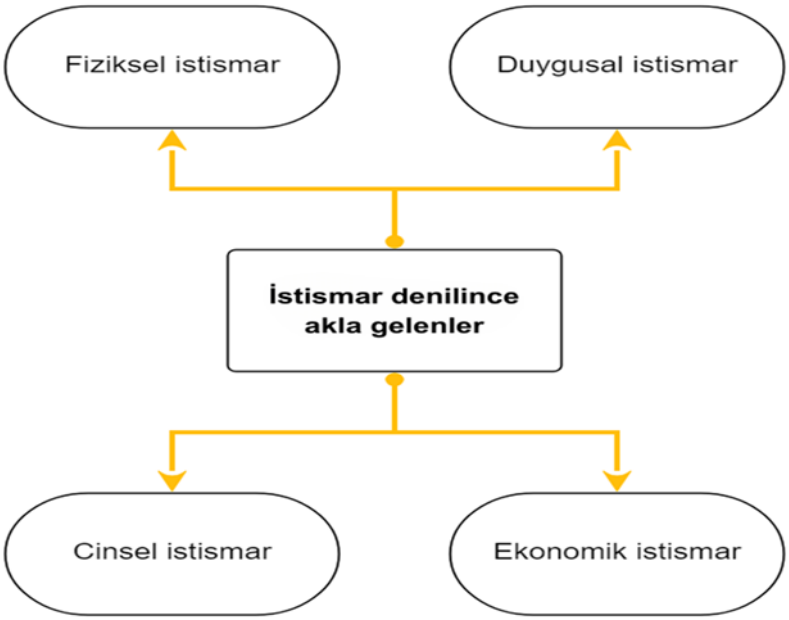

Şekil 3.2. *İstismar denilince akla gelenler*

Annelerin istismara ilişkin görüşleri incelendiğinde elde edilen temalar doğrultusunda vermiş oldukları yanıtlar şöyledir: "İstismar mesela ona kızmak gibi, dövmek gibi ... Mesela sus konuşma, onu yapma, onu yeme şimdi, mesela hayır (K2)." "Çocuğun şiddet görmesi, cinsel taciz gibi şeyler bence (K3)." "İstismar edilmesi… Mesela çocuğumun eziyet görmesi bence istismara girer, fiziksel olarak. İlk önce cinsellik, sonra fiziksellik benim için daha önemli yani. Öncelik sırası budur (K5)."

> Birinin çocuğu hor görüp de itmesi mesela, bir yerinde morluk gördüğümde ben bundan çok çabuk tedirgin olurum. Hani benim oğlum bir de konuşamadığı için uf uf deyip onu gösteriyor işaretle, aklımda soru işareti kalıyor mesela. Arıyorum, soruyorum, ne oldu falan okulda falan (K7).

> İstismar mesela bu çocuklar eğer derecesi yüksekse bunların aldığı bir maddi şey var. Bence bu istismar olabilir. Çocukların üstünden para kazanıyorsun ama o çocuğa ilgi göstermiyorsun ya da o çocuk için o parayı kullanmıyorsun. Bence bu da bir istismar. Çocuğun bu rahatsızlığını kullanıyorsun. Böyle düşünüyorum… Sadece cinsel değil de başka türde de olabilir. Biraz önce dediğim gibi paralarını alıyorlar, maaşlarını alıyorlar. Onu çocuk için kullanmıyorlar. İşte kendileri için ya da başka bir şey için kullanabiliyorlar (K3).

3.3. İhmal ve İstismar Arasındaki Fark

Katılımcıların ihmal ve istismar arasındaki farklara ilişkin görüşleri Şekil 3'te sunulmuştur. Üç katılımcı ihmali, ihmal etmek; istismarı, şiddet olarak tanımlarken iki katılımcı ihmali, aile; istismarı, aile dışından birinin yaptıkları olarak ifade etmişlerdir. Bir katılımcı ihmal ve istismarın hemen hemen benzer şeyler olduğunu ifade etmiştir. Bir katılımcı ihmali, çocuğu geri bırakmak; istismarı, başka bir boyut, bir katılımcı ihmali, az; istismarı, fazla, bir katılımcı ihmali, çevresel faktörler; istismarı, bedensel ve bir katılımcı ihmali, düzeltilebilir; istismarı ise düzeltilemez bir durum olarak tanımlamışlardır.

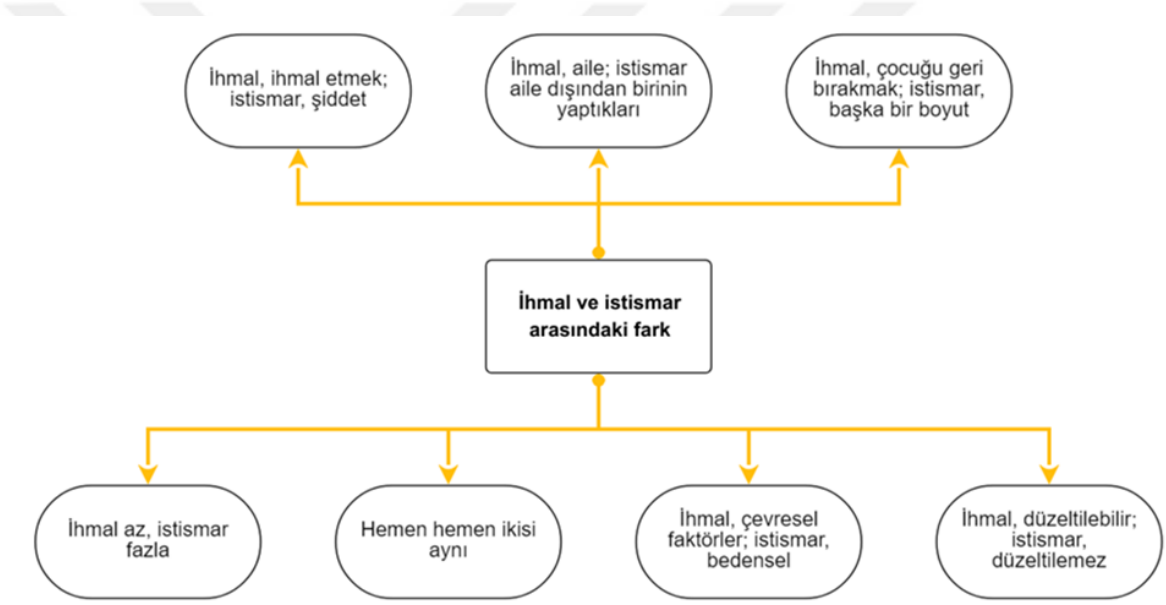

Şekil 3.3. *İhmal ve istismar arasındaki fark*

Katılımcıların ihmal ve istismarın farklarına ilişkin görüşleri incelendiğinde elde edilen temalar doğrultusunda vermiş oldukları yanıtlar şöyledir: "İhmal, kişinin ailesinin yaptığı bir şeydir. İstismar da bir başkası tarafından yapılan bir şeydir (K10)." "Ya ihmal ee göz ardı edersin, dikkat etmezsin çocuğa. İstismar; şiddet olur, işte başkasından gelecek kötülükler olabilir. İşte cinsel istismar filan hep karşılaş, duyuyoruz, karşılaşıyorlar. Yani böyle (K1)." "Yani çocuğun geri kalmasında ihmal vardır tabi ki, her şeyden geri kalmasında. İstismar bambaşka bir boyut, kabul edilemez bir şey zaten (K9)."

İhmal biraz az, olması gerekenden, dozundan az. İstismar ise çok fazla, çok üstüne düşme, çok inatlaşmak, ısrarla kabul ettirmek, ısrarla temas etmek ya da ısrarla kendi düşüncemi ona aktarmaya çalışmak bu sırada onu duygusal yönden istismar etmek. Yani ihmal çok az, istismar çok fazla. Zaten bence çok fazla olduğu için istismara gidiyor. Ben birine yaklaşmak istersem ve ona çok fazla yaklaşırsam onu istismar edebilirim o anda. Çünkü o istemiyordur, o temas etmemi istemiyordur, o çok yakın mesafede istemiyordur. Ama ihmalin de çok az olduğunu düşünüyorum. Hiçbir şekilde duygusal bir bağ olmaması, bu ne bileyim şey olarak da olabilir nesneleştirebiliriz, ne bileyim yeterli beslenememesi, olması gereken, hak ettiği, verilmesi gereken bakımın verilmemesi… Yani ihmal burada, istismar bu tarafta diyecek olursak. Sağ ve sol tarafa konulursa bence tam ortada bir terazi olması lazım, o dengeyi yakalamak lazım (K8).

Ya ihmalde bazı şeyleri düzeltebilirsin ama istismarda düzeltilebileceğini pek sanmıyorum. Bana öyle geliyor. İhmalde hani birkaç gün, birkaç ay, birkaç yıl bile ihmal etmiş olabilirsin ama bazı şeyleri tekrar yerine koyabilirsin, yapabilirsin, daha çok çalışıp çocuğun için daha çok iyi şeyler yapmaya çalışırsın, kapatırsın onun üstünü. Ama istismar deyince ilk önce bana cinsellikle çocuğumun şey olması geliyor. O yüzden onun telafi edilecek çok bir yanını göremiyorum yani (K5).

3.4. OSB Olan Çocukların İhmale Uğrama Durumları

Katılımcı annelerin OSB olan çocukların ihmale uğrama durumları ile ilgili görüşleri Şekil 4'te sunulmuştur. Katılımcılardan beşi OSB olan çocukların daha az ilgi gösterme, biri önemsememe, biri başından atma ve biri eğitimleri bakımından ihmal edildiklerini ifade etmişlerdir.

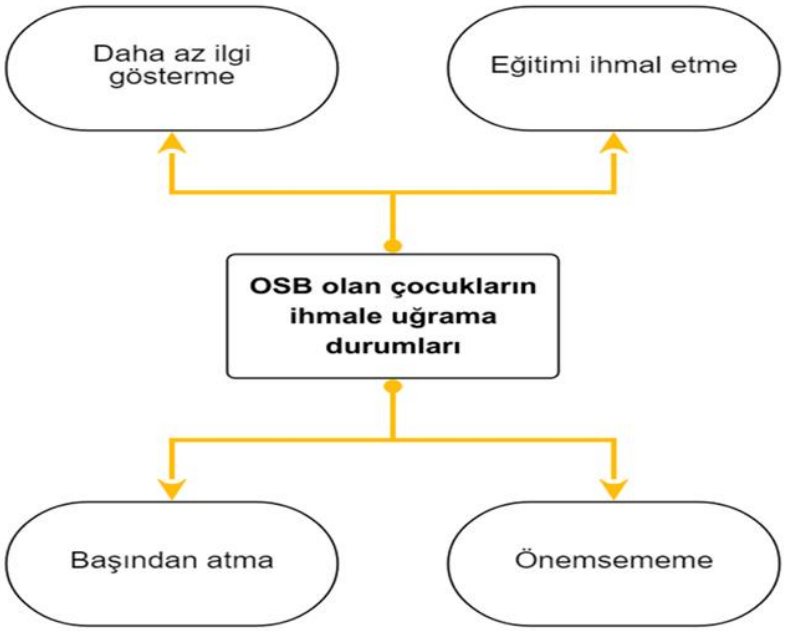

Şekil 3.4. *OSB olan çocukların ihmale uğrama durumları*

Katılımcıların OSB olan çocukların ihmaline ilişkin görüşleri incelendiğinde elde edilen temalar doğrultusunda vermiş oldukları yanıtlar şöyledir: "Daha az ilgi gösterenler de var aynen, yorulduğu için yani önemsemeyen aileler de var tabi ki (K10)." "Otizmli çocukların ihmal edilmemesi gerekiyor aslında ama ediliyorlar. Hani anne babanın umursamadığı oluyor yani (K7)." "Çok fazla ilgilenmek istemiyorlar hani kendilerini yormak istemiyorlar. Bence bu yönde düşünüyorum (K3)."

> OSB'de mesela çocukların okulu örnek verebilirim. Okulda mesela diğer çocuklar direkt şey yapabiliyorlar. Hani şunu boya diye öğretmeni söylediğinde direkt o boyayabiliyor. Ama bizim çocuklarımızda oturtacaksın, komut vereceksin ee bunu böyle yapmalısın, eline kalemini vereceksin, ancak o şekilde onu boyamaya oturtabilirsin. Direkt hadi oğlum sen de otur boya dediğinde yapmıyorlar. E bunu da bilinçli olması gerek öğretmenin. Bu bilinçli öğretmenlerin de pek Milli Eğitim'de olduğunu düşünmüyorum. Yani çok eksikler, özellikle otizm konusunda bizim öğretmenlerimizi çok eksik buluyorum. Okuldaki rehber öğretmenlerini çok eksik buluyorum. Rehber öğretmenleri sanki sadece oraya otursunlar, bir şeyler imzalasınlar diye konulmuş gibi davranıyorlar (K1).

> Uğrayan da oluyordur bence. Olmuyor diyemem yani şu anda. Çünkü o zaten bir şey anlamıyor gibisinden diğer çocuk hiç olmazsa bununla ilgileneyim, yok onunla da ilgileniyordur tabi ki aileler herkes, ben kendi adıma da konuşuyorum yani ama genel olarak herkes aynı değil. Şimdi herkese de bir şey diyemeyeceğim ne düşünüyorlar, farklı

çünkü herkesin düşünce yapısı farklıdır. Yani ama yine de ihmal olduğunu düşünüyorum yani, ilgi konusunda özellikle oluyor (K5).

Bu tür çocuklar bence, benim gözlemlerimce bağımlı oluyorlar. Bağlılıktan ziyade bağımlı… O yüzden bakım veren, kendisine bakım veren herkese bir şekilde bağlanabiliyorlar. Önce bir şey oluyorlar, bir şey olması lazım yani kendisine bakım veren, çünkü bence bu tür çocukların empati kurma özelliği yok. Başkasını ya da duygusal bir yönleri yok gibi düşünüyorum ben. Bilmiyorum yanlış da olabilir. Ama bizim yaptığımız gibi işte ben empati kurayım, birisi üzülürken ben de üzüleyim, ben öyle bir duygusal yönlerinin olduğunu düşünmüyorum. Dolayısıyla bu çocukların duygusal olarak ihmal edildiğini düşünüyorum. Çünkü bu çocukların en çok sevgiye ihtiyacı olduğunu düşünüyorum. Sevildiklerini biliyorlar, sevildiği yerleri biliyorlar. Çünkü hiç inatlaşılmaması, ters gidilmemesi gereken çocuklar. Çok zıt tepkiler veriyorlar ters gidildiği zaman, inatlaşıldığı zaman, üzerine gidildiği zaman, istismar edildiği zaman çok zıt, çok acayip tepki veriyorlar. O yüzden bu çocukların en çok sevgiye ihtiyacı olduğunu düşünüyorum. Dolayısıyla da duygusal yönden ihmal edildiğini düşünüyorum (K8).

3.5. OSB Olan Çocukların İstismara Uğrama Durumları

Katılımcı annelerin riske göre istismar türlerine ilişkin görüşme verileri incelendiğinde, annelerin altısının OSB olan çocukların fiziksel istismara, beşinin duygusal istismara ve yalnızca bir katılımcının cinsel istismara uğrama risklerinin fazla olduğunu ifade ettikleri görülmüştür. Dokuz katılımcı OSB olan çocukların istismara uğrama risklerinin tipik gelişen akranlarından daha fazla/çok yüksek olduğunu belirtirken yalnız bir katılımcı OSB olan çocukların istismara uğrama risklerinin tipik gelişen akranları kadar olduğu ifade etmiştir.

OSB olan çocukların istismara uğrama nedenleri ilişkin görüşler incelendiğinde, sekiz katılımcının OSB olan çocukların kendilerini ifade edememelerinden, altısının kendilerini koruyamamalarından, beş katılımcının istismarı bilmemeleri/anlamamalarından, bir katılımcının problem davranış sergilemelerinden ve bir katılımcının da annelerin istismar konusunda bilgisiz olmasından dolayı istismara uğrayabileceklerini belirttikleri görülmüştür.

Annelerin istismara şahit olma durumlarına ilişkin görüşme verileri incelendiğinde; yedi katılımcının istismara şahit olmadığını belirtirken üç katılımcının şahit olduklarını ifade ettikleri görülmüştür. İstismara şahit olan katılımcıların biri

fiziksel istismara, biri duygusal ve fiziksel istismara, biri ise ihmale şahit olduklarını belirtmiştir.

Annelerin istismarı fark etme durumlarına ilişkin görüşme verileri incelendiğinde; dokuz annenin çocuklarında istismar durumlarını fark edebileceklerini düşünürken yalnızca bir katılımcının istismarı fark edemeyeceğini düşündüğü ortaya çıkmıştır. İstismarı fark edebileceğini düşünen annelerin altısı istismar durumunu çocuklarının vücudundaki belirtilerden, beşi davranış değişikliğinden ve biri ise çocuğunun ifade etmesi ile anlayabileceğini belirtmiştir. Katılımcı annelerin OSB olan çocukların istismara uğrama durumları ile ilgili görüşleri Şekil 5'te sunulmuştur.

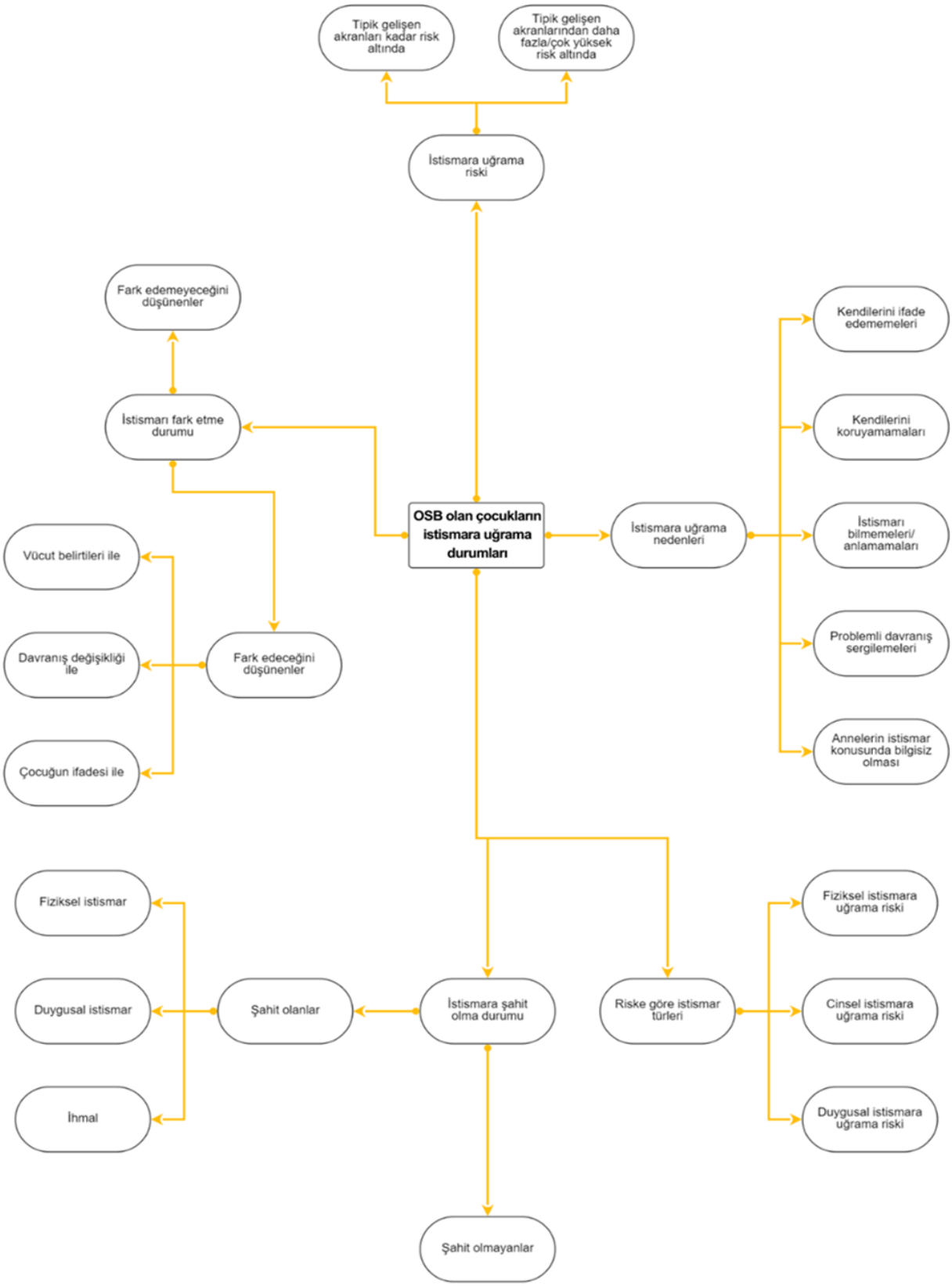

Şekil 3.5. *OSB olan çocukların istismara uğrama durumları*

Katılımcıların OSB olan çocukların istismara uğrama durumlarına ilişkin görüşleri incelendiğinde elde edilen temalar doğrultusunda vermiş oldukları yanıtlar şöyledir: "Aynen, fiziksel şiddeti daha çok gördüklerini düşünüyorum. Özellikle okullarda, bütün öğretmenler iyi olmayabiliyor. Artık hani belki sabırları artık kalmıyor. Eğer öyleyse o işi yapmamaları lazım diye düşünüyorum (K3)." "Konuşamadıkları, kendilerini ifade edemedikleri için fazladır yani. Hani onun engelli veya rahatsız olduğunu biliyorlar zaten (K7)."

> Çok yüksek. Ben çünkü kendi gözümün önünde gördüm. Ali kendinden çok küçük, yani 2 yaşında filandı yani bebekti daha, onda o bile vurduğu zaman hiç ses çıkarmıyordu. Saldırgan bir yapısı yok, sakin bir yapısı var benim çocuğumun. Hani sadece durup bakıyordu, gelip bana bile bir şey diyemiyordu çocuk vurduğunda. Artık biz engel olduk hani diğer çocuğa yapma diye, o da küçüktü (K1).

> Aynen savunmasız oldukları için. Kendilerini savunamadıkları için onları seçiyorlar o yüzden. Mesela bir bebek nasıl savunmasızsa onlar da öyle kendilerini savunamıyorlar. İtsen düşerler, çeksen kalkarlar. Savunmasızlar çünkü onlar güçsüz buluyorlar. Aa zaten bu güçsüz, ne yapabilir ki? Öyle düşünürler yani (K7).

> Benden sonra en yakın aile üyesi olarak babasının olduğunu düşünüyorum. İhmal ettiğini düşünüyorum. Yani biraz fiziksel istismar ettiği de oldu. Zaten aile birliğimizin bozulmasının sebepleri de bu şekilde oluşuyordu. Ve ben çocuğumu daha iyi şartlarda büyütebilmek için zaten, hem daha sağlıklı bir anne verebilmek için bu şekilde bir karar aldık. Yani evet babasının yaptığını düşünüyorum ki bu konuda da çok fazla konuşma yaptım, çok fazla öğretmenlerimizle bizzat konuşturdum, ona ulaşmaya çalıştım. Çünkü o çocuğun babası ve çocuğun babasına ihtiyacı var. Yani hala da elimden geleni yapmaya çalışıyorum. Şu anda çok uzakta oldukları için zaten bire bir görüşemiyorlar, bir buçuk ayda bir. Yani uzaktan da olsa ne yapılabilir onu konuşuyoruz aramızda. O şekilde ama babasının ihmal ettiğini ve fiziksel biraz istismar ettiğini düşünüyorum (K8).

> Bu durumda çocuğu çok dikkatli gözlemlemek lazım. Vücuduna sanıyorum dikkatli bakmak lazım, banyo falan yaptırırken fiziki istismardan bahsediyorum, herhangi bir zorba davranış olduysa morluk, ısırık vs. durumlar varsa ona göre gerekli yerlere iletmek lazım. Cinsel istismarda da sanırım çocuk mutlaka belli eder diye düşünüyorum. Gece ağlamaları, yani öyle duyuyoruz, alt ıslatmaları, çeşitli sıkıntılar, tırnak yeme, saç yolma, sinirlenme falan bu tarz şeylerle anlayabileceğimi düşünüyorum (K4).

3.6. İstismar ile Karşılaşıldığında Verilebilecek Tepkiler

Katılımcıların dışarıdan biri tarafından istismara uğradığında verebilecekleri tepkilere ilişkin görüşme verileri incelendiğinde; altı katılımcının kimin yaptığı ile ilgili araştırma/sorgulama yapmak, altı katılımcının şikayet etmek, bir katılımcının konuşmak ve bir katılımcının da çocuğa destek olmak yanıtını verdikleri görülmektedir.

Katılımcıların aile üyeleri tarafından istismara uğradığında verilebilecek tepkilere ilşkin görüşleri incelendiğinde, altı katılımcı dışarıdan birinin yapması durumuna verilen tepkinin aynısını göstereceğini, yedisi şikayet edeceğini, dördü uzaklaşıp mesafe koyacağını, bir katılımcı önlem alarak istismarı engelleyeceğini ve bir katılımcı da profesyonel destek alacağını belirtmiştir. Katılımcı annelerin istismar ile karşılaşma durumunda ne tepki vereceklerine ilişkin görüşleri Şekil 6'da verilmiştir.

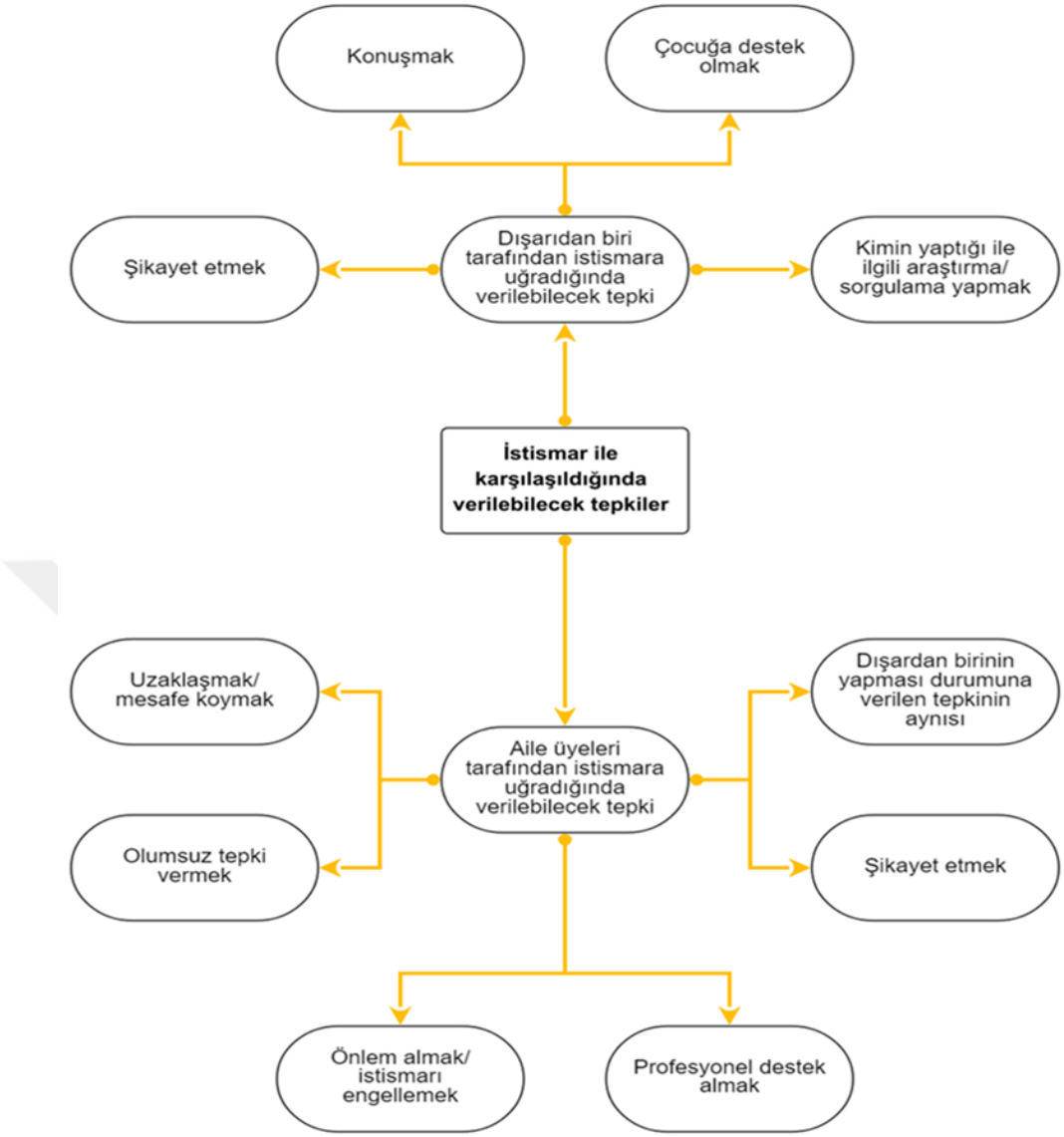

Şekil 3.6. *İstismar ile karşılaşıldığında verilebilecek tepkiler*

Katılımcıların istismar ile karşılaştıklarında verilebilecek tepkilere ilişkin görüşleri incelendiğinde elde edilen temalar doğrultusunda vermiş oldukları yanıtlar şöyledir: "Eğer okuldaysa, Milli Eğitim'deyse ilk başta zaten şikâyet ederiz direkt, polise şikâyet ederiz. Hani okuldaysa Milli Eğitim'e de şikâyet ederiz. Iı özel kurumdaysa yine polise şikâyet ederiz herhalde, şikâyette bulunuruz muhakkak. Tepkisiz kalmayız yani (K1)." "Eğer kanıt bulabilirsem şikâyet ederim. Bulamasam da şikâyet ederim olabildiğince. İllaki benim kızıma yaptıysa başkasına da yapmış olacaktır mutlaka. Hani velilerle görüşürüm, okuldaysa eğer okulla görüşürüm. Ya da dışarıdaysa polislere şikâyet ederim. Yani şikâyet ederim (K3)." "Yine şikâyet ederim.

Uzaklaşırım o insandan. Yani çocuğumu uzaklaştırırım en kötü ihtimalle. Yani cezasını görsün (K3).”

> Tepkim ne olur? Önce çocuğumdan başlarım işe bir daha olmaması için, tekrarlanmaması için. Önce onu sararım, sarmalarım. Ona her türlü durumda onun yanında olduğumu hissettiririm ki böyle hissettiğinde, ben kendi oğlum adına konuşacak olursam kendisini çok güvende hissediyor ve geçiyor. Tabi ki hemen geçmiyor ama…(K8).

> Kim olduğu hiç önemli değil benim çocuğum için. İsterse şey olsun, isterse Allah korusun babası olsun yani. Bunu yapan akrabam diye affedecek halimiz yok değil mi? Bu en önemli şeylerden biri. Hani tartışırsın, dövüşürsün her şeyi affedersin de o affedilecek bir şey değil yani (K5).

> Değişmez. Kesinlikle değişmez. Hatta daha da fazlası olabilir, daha da yükseği olabilir, daha da fazla önlem olabilir. Çünkü aile, aile yani... İnsan ailesine güvenmezse bir çocuk dünyaya geliyor, onun en korunaklı, en güvenli yeri evi, ailesi. Bu çocuk aileden güven göremezse, bu çocuk ailede istismar edilirse hayata karıştığında dışarıda hiç kimseye güvenemeyecek. Dolayısıyla daha yüksek tepkim olur dememin sebebi bu. Çünkü ailede böyle bir şey asla olmamalı, oluyorsa önlenmeli, çözüm bulmalı. Benim de zaten az önce bahsettiğim gibi babasıyla yaşadığımız şeylerde de mesela ben kesinlikle babasıdır olur demedim (K8).

3.7. İstismar ile Karşılaşıldığında İhtiyaç Duyacakları Kişiler/Kaynaklar

Görüşme verileri incelendiğinde katılımcıların istismar ile karşılaştıklarında farklı kişilerin veya kaynakların desteğine ihtiyaç duyduğu belirlenmiştir. Dört katılımcı öğretmenlere, üç katılımcı psikoloğa ihtiyaç duyacağını ifade ederken üç katılımcı ise aile üyelerine ihtiyaç duyacağını belirtmiştir. İki katılımcı ise herhangi bir kaynağa ya da kişiye ihtiyaç duymayacaklarını belirtmişlerdir. Katılımcı annelerin istismar ile karşılaşma durumunda ihtiyaç duydukları kişiler ve kaynaklara yönelik görüşleri Şekil 7’de verilmiştir.

Şekil 3.7. *İstismarla karşılaşıldığında ihtiyaç duyacakları kişiler/kaynaklar*

Katılımcıların konuya ilişkin görüşleri incelendiğinde elde edilen temalar doğrultusunda vermiş oldukları yanıtlar şöyledir: "Vallahi ben bu konularda biraz hassas olduğum için direkt hiç kimseye ihtiyaç duymadan kendim giderim yani. Yani, en fazla eşimi almış olurum. Eşimi bile dinlemem bu konuda (K1)." "Eşim. Eşim olur hocam. Büyük eltimle çok iyi anlaşırım, o olur yani (K7)." "Tabi ki olur. Ne yapmam gerektiğini, çünkü özel bir çocuk olduğu için, ne şekilde sormam gerektiğini, ne şekilde anlamam gerektiğini de bilmeyeceğim bir konu olduğu için bir psikoloğa falan da danışırım yani (K10)."

> Ben böyle bir durumu fark edersem yani kreşe gönderiyorsam çocuğumu ya da anaokuluna gönderiyorsam mutlaka öğretmenle görüşürüm. Gerekli rehber öğretmen ve müdürle görüşürüm, hani buradan kaynaklı bir durum mu diye. Oradan kaynaklı bir durum olup olmadığını anlamaya çalışırım. Babasıyla görüşürüm. Hiçbir şekilde çözüm bulamazsam psikolog ya da psikiyatrilere götürebilirim, ne yapmam gerektiği hakkında. Bu şekilde kendim ilgi göstermeye çalışırım elimden geldiğince (K4).

3.8.İstismardan Korunma Becerilerine İlişkin Bilgi

Görüşme verileri incelendiğinde; katılımcıların tamamının konu hakkında bir eğitim almadıklarını ve bilgilerinin olmadığını ifade ettikleri belirlenmiştir. Katılımcı annelerin üçü ise bir eğitim almadıkları halde kendi araştırmalarıyla konuya ilişkin bilgi edindiklerini ifade etmiştir. Katılımcıların ifadelerinden oluşan temalar ve kodlar Şekil 8'de verilmiştir.

Şekil 3.8. *İstismardan korunma becerilerine ilişkin bilgi*

Katılımcıların istismardan korunma becerilerine ilişkin bilgisi incelendiğinde elde edilen temalar doğrultusunda vermiş oldukları yanıtlar şöyledir: "Yani bu konuda herhangi bir eğitim almadım. Kendim de çalışıyorum zaten öğretmenim. Araştırdığımız kadarıyla ve dinlediğimiz kadarıyla bunları biliyoruz ve bunları çocuklara söylüyoruz (K4)." "Şöyle söyleyeyim ben bu tür çocukların istismardan korunma yolu diye herhangi bir kimseden bilgi almadım açıkçası. Yani öğretmenimize bile bugüne kadar hiç danışmadım. Az önce soruları incelerken onu düşündüm, hiç danışmadım neden danışmadım dedim hatta. Ben kendimce yol bulmaya çalıştım (K8)." "Hiçbir şey bilmiyorum. Hiç araştırma yapmadım açıkçası bu konuda. Sadece yani gözümden sakınıyorum, demek istediğim böyle şeye en çok onu düşünürüm dediğiniz gibi bir yere bırakırken bile Ayşe nerede, Ayşe nerede o yüzden yani bir yere zaten bırakamıyorum yani (K5)." "Kendim hocam. Mesela deney yaptık acaba bensiz gidecek mi gitmeyecek mi, gitmiyor. Onu anlıyor yani gitmiyor (K6)."

3.9. İstismardan Korumak İçin Alınan Tedbirler

Görüşme verileri incelendiğinde katılımcıların tamamının çocuklarını istismardan korumak için yalnız bırakmadıklarını ifade ettikleri belirlenmiştir. Ayrıca katılımcıların üçü istismarı sözel olarak anlatarak, ikisi hayır demeyi öğreterek ve biri okulunu sürekli ziyaret ederek istismardan korumak için tedbirler aldıklarını belirtmişlerdir. İstismarı

canlandırarak anlatmak ve çocuğun iletişim becerilerini güçlendirmek yanıtını veren katılımcılar da bulunmaktadır. Katılımcı annelerin OSB olan çocuklarını istismardan korumaları için aldıkları tedbirler Şekil 9'da verilmiştir.

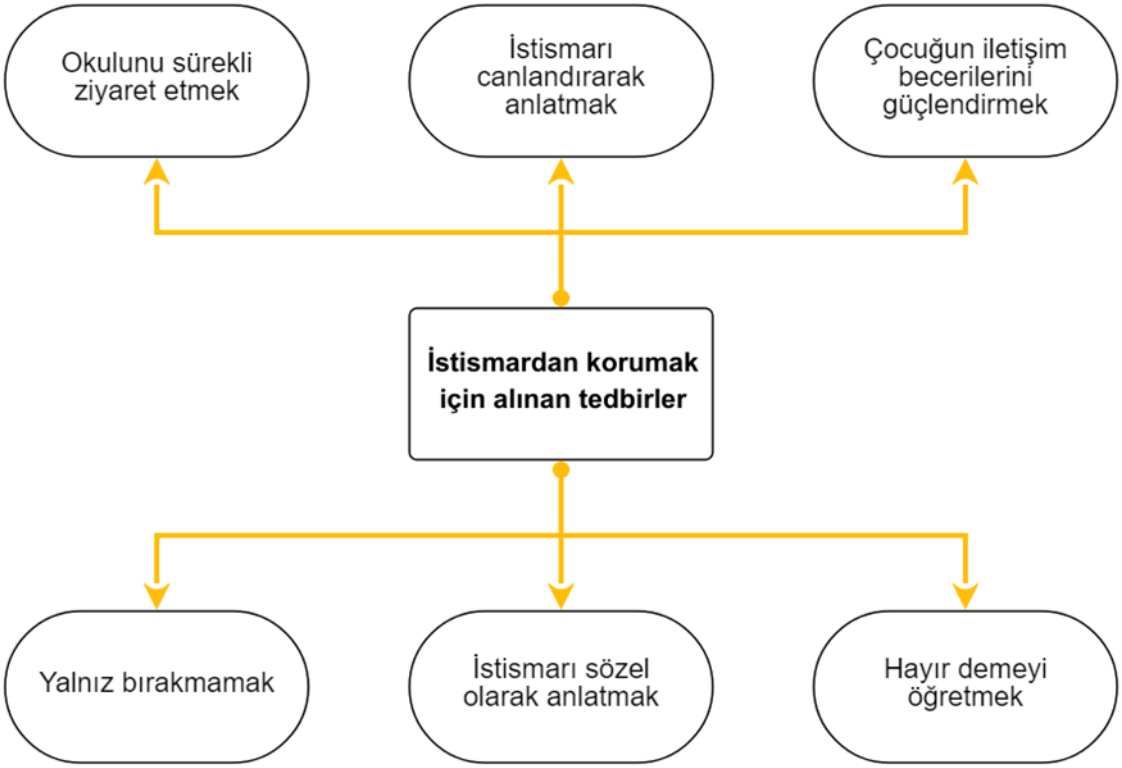

Şekil 3.9. *Annelerin istismardan korumak için aldıkları tedbirler*

Katılımcıların istismardan korumak için aldığı tedbirler incelendiğinde elde edilen temalar doğrultusunda vermiş oldukları yanıtlar şöyledir: "Yalnız bırakmıyorum. Yalnız hiçbir yere bensiz, yani çok mecbur kalmadığım sürece, çok acil bir durum olmadığı sürece, kimseye de güvenip bırakmıyorum çocuğumu yalnız (K1) ." "Küçükken şey yapıyorduk mesela şeyini açıyordu boğazını, kazağını şöyle açıyordu. Ayıp ayıp diyorduk biz kapatıyordu. Ya da bizimkini açıyordu o kendi kendine ayıp diyordu tekrar kapatıyordu. O şekilde oranın ayıp olduğunu biliyor. Açılmayacağını biliyor (K3)."

> Koruma ben yani, bensiz hiçbir yere göndermiyorum, bahçeye. Arkadaşlarım daha küçük çocuklarını gönderebiliyorlar mesela bahçede oynasınlar diye. Ben kesinlikle göndermiyorum, çünkü karşı taraf dövdüğü zaman bile benim çocuğum gelip söyleyemez en fazla gelip ağlar. Neden ağladığını sorduğumda da neden kelimesini bilmediğinden dolayı daha bana cevap veremez (K10).

> Gittiği okulları mesela eğer okula gidiyorsa sürekli o okulu ziyaret ediyorum. Mesela ilk önce zaten çevreden bilgi alarak o okula yöneliyoruz biz. Körü körüne gidip kaydını yapmıyoruz çocuğun. O şekilde hani. Eğer evdeyse sürekli çocuğumun yanındayım. Onu tek başına bırakmıyorum. Ya da dışarıya çıktığında kesinlikle tek başına bırakmıyorum. Sürekli ben yanındayım. Güvenmediğim insanların yanında bırakmıyorum. Zaten normalde bırakmam da çocuğumu ola ki bir hastalık ya da bir sorun olursa güvenmediğim kimseye bırakmam (K3).

> Hem de çocuğa bunu bir şekilde dediğim gibi bir an önce hayır demeyi öğretmek çok önemli bir şey, çocuğa sınır çizdirmeyi öğretmek çok önemli bir şey. Tabi ki bu çocuklar zaten çok uzun süre eğitim gördükleri için bu eğitimle de olabilir, öğretmenleri tarafından da olabilir, aile tarafından da olabilir. Yani çocuk nasıl anlar? Oyunla anlar. Çocuğa oyunla anlatabiliyorum ben bir şeyi, ona oyun kurarak (K8).

3.10.İstismarın Önlenmesine Yönelik Öneriler

Katılımcı annelerin istismarın önlenmesine yönelik önerileri; devlete, ailelere ve öğretmenlere öneriler olarak sınıflandırılmış ve Şekil 10'da gösterilmiştir. Devlete önerileri incelendiğinde, yedi katılımcının caydırıcı cezalar, dört katılımcının toplumda farkındalık oluşturulması/bilinçlendirilmesi, bir katılımcının OSB olan çocuklar için ayrı okulların açılması, bir katılımcının sosyal hizmetlerin ev kontrolleri yapması ve bir katılımcının da öğretmen seçiminin titizlikle yürütülmesi önerisinde bulundukları görülmüştür.

Katılımcıların ailelere önerileri olarak; altı katılımcının bilgi sahibi olmaları, dört katılımcının çocuklarının yalnız bırakmamaları, iki katılımcının çocuklarını güvenilir kişilere teslim etmeleri ve iki katılımcının da dikkatli olmaları yanıtını verdikleri belirlenmiştir. Ayrıca bir katılımcı ailelerin sessiz kalmamasını, bir katılımcı çocuk eğitimi konusunda kendilerini geliştirmelerini önerirken bir katılımcı babaların da sürece katılmasını önerdiğini ifade etmiştir.

Katılımcıların öğretmenlere önerileri incelendiğinde, dört katılımcının öğretmenlerin bilinçli olması, üç katılımcının istismar konusunda çocukları bilgilendirmeleri, iki katılımcının çocukları gözlemlemeleri ve bir katılımcının da aileleri bilgilendirmeleri önerilerinde bulundukları belirlenmiştir.

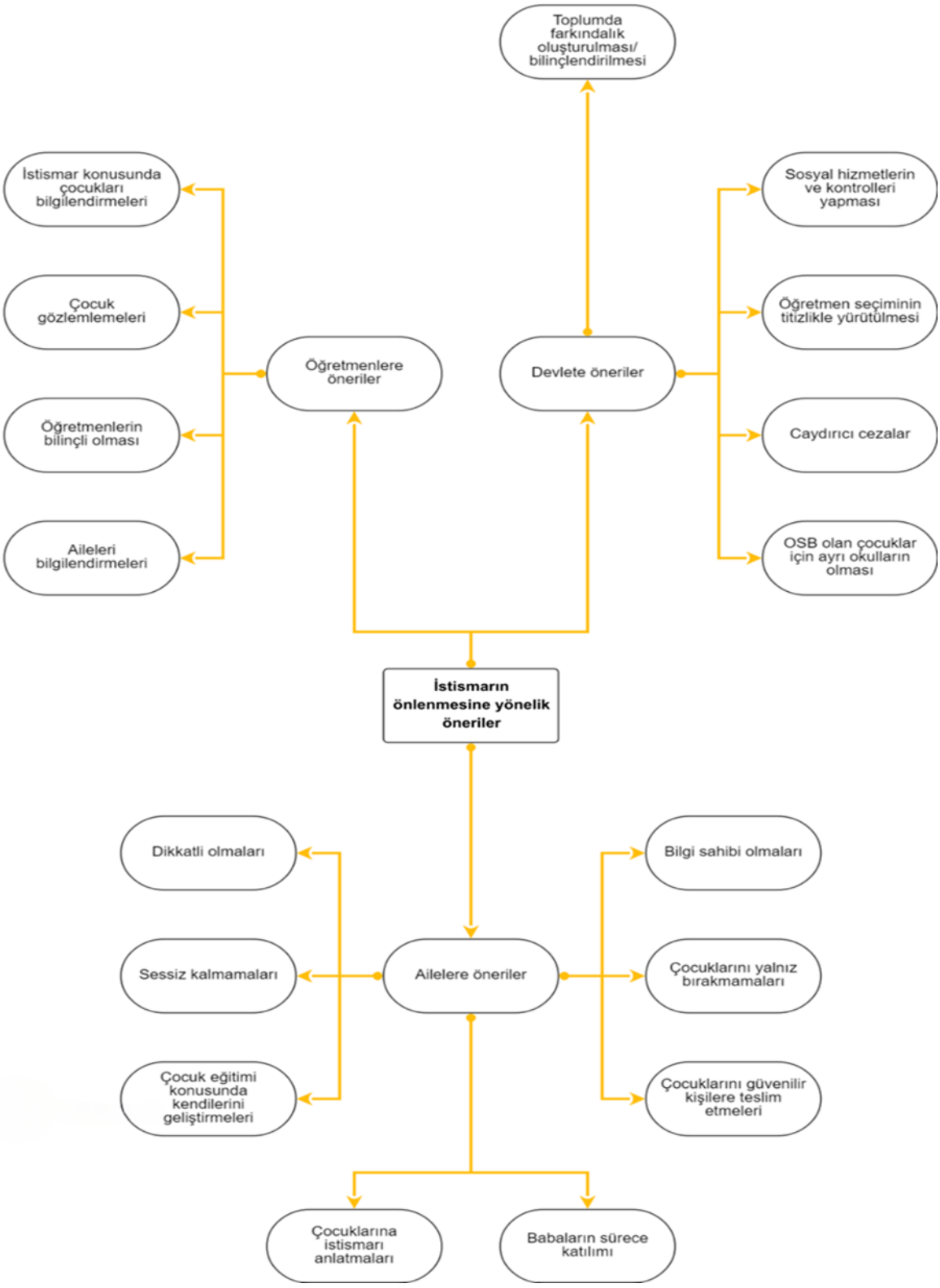

Şekil 3.10. *İstismarın önlenmesine yönelik öneriler*

Katılımcıların istismarın önlenmesine yönelik önerileri incelendiğinde elde edilen temalar doğrultusunda vermiş oldukları yanıtlar şöyledir: “Daha fazla ceza verebilir mesela. Çok ceza almıyorlar. Hani çocuğu istismar ediyor, gidiyorsun şikâyette bulunuyorsun adam bir dilekçe veriyor çıkıyor. Cezalar biraz artırılırsa en azından biraz daha korkabilirler (K1).” “Dediğim gibi en yapabilecekleri şey dikkatli olmaları. Bir şeyleri öğrenene kadar, söyleyebilecek duruma gelene kadar yanından ayrılmamaları. Kimisi içine kapanık, kimisi de dışa daha çok dönük. İkisi de iyi bir şey değil, dengede olması gerekiyor yani (K10).” “Mesela hani ben tam olarak öğretemiyor olabilirim çocuğuma. Benim çocuğum beni dinlemiyor ama öğretmeni olsa daha bir farklı davranıyor öğretmene karşı. Öğretmeni anlatabilir nelerin ayıp olduğunu. Dışarıdan zarar geleceğini ne kadar anlar bilmiyorum ama bir şekilde anlatıyor öğretmenler (K3).”

> Toplum tabi bilinçlendirilirse, bakın işte bir otizm gerçeği var, bu tarz çocuklar var, bunları dışlamayalım, bunlar ayrı yetenekli olabilirler, bunlar da sizin gibi sadece farklı bakıyorlar şeklinde sürekli bir uyarılma, bir farkındalık oluşturulursa çocuklar da bilgi sahibi olur, bilinçli olur ve dışlamazlar ve aileler de aynı şekilde. Toplumdan soyutlanmaz diye düşünüyorum (K4).

> Herkes yani anne olacağı zaman, tiktokta gezerken önüme çıkıyor birden. Mesela çocuğunuza bakmayacaksanız anne olmayın, doğurup atacaksanız anne olmayın. Senin eğitimin yok mu gibisinden yani anneye. Herkes mesela annelik eğitimini alıp evlenmiyor böyle bir şey yok tabi. Kendinden yani çıkan bir şey bu bakmak. Yani mesela ben isterdi mesela 2 yıl, 3 yıl anne çocuk eğitimi olabilirdi mesela. Mesela bir okulu, evlenmeden önce mesela oraya gitmen gerekiyor. Mesela böyle bir şey de olabilirdi (K2).

> Öğretmenler tabi eğitimcilere de aynı şekilde büyük iş düşüyor. Çocukların bazıları sanıyorum ki alt sınıflarda oluyor, yani tamamen otizm sınıfları diye duyuyorum. Bazı çocuklar da kaynaştırma oluyor, kaynaştırma olan öğrenciler tabi ki sosyal olarak zorlanıyor uyum sağlamada. Öğretmenin mutlaka çok sabırlı olması gerek. Gerçekten vicdani bir şekilde o çocuğa yardımcı olması gerek çünkü öbür türlüsüne sabırlı olmasa ve vicdani olarak düşünemese, gelişimi olmasa öğretmen de o çocuğa farklı davranabilir. Gerekli yaptırımlar, cezalar, ihmal, fiziki ihmal vs. uygulayabilir. Yani öğretmenlerin de mutlaka bilinçlendirilmesi gerek. O çocuklar bir değer olarak, gelişim geriliği gösteren bir birey olarak değil de bir toplum için, devlet için, belki çünkü bunların özellikle duyuyorum otizmin çok üstün yetenekli olan insanların çoğu otizmden çıkıyor. Öğretmenlerin de bu şekilde görüp sabırlı ve işte fedakârca bu çocuklara davranmaları gerek diye düşünüyorum. Zor kabul ediyorum, çok zor kendim de öğretmen olduğum için. Fakat her çocuk değerlidir, kimin ne olacağını bilemeyiz neticede (K4).

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

4.1. Sonuç

Bu araştırmanın amacı erken çocukluk döneminde OSB olan çocuğa sahip annelerin çocuk ihmal ve istismarına ilişkin görüşlerini belirlemektir. Araştırma amacı kapsamında erken çocukluk döneminde OSB olan çocuğa sahip 10 anne ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizi sonucunda on temaya ve on alt temaya ulaşılmıştır. Bu bölümde araştırmadan elde edilen sonuçlar ortaya konmuştur.

Bulgular incelendiğinde; katılımcıların ihmali farklı yorumladıkları görülmüştür. Frekansı en yüksek olan kodlar sırasıyla çocukların kendi haline bırakılması, çocukların ihtiyaçlarının karşılanmaması, ebeveyn sorumsuzluğu, oyun oynatmama ve sevgisizliktir. Diğer kodlar bulgular kısmında ilgili şekillerde belirtilmiştir. Katılımcıların tamamı istismar deyince akıllarına gelen kavramlara fiziksel istismar yanıtını vermişlerdir. Daha sonra sırası ile cinsel istismar ve duygusal istismar kodları gelmektedir. Katılımcıların ihmale göre, istismar hakkında daha çok bilgiye sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Katılımcıların tamamı OSB olan çocukların ihmal ve istismara uğradıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların çoğu OSB olan çocukların daha çok duygusal ihmale ve istismara uğradıklarını ifade etmişlerdir. Cinsel istismar kodu ise yalnız iki katılımcı tarafından belirtilmiştir.

Katılımcıların büyük bir kısmının çocuk ihmal ve istismar türlerine ilişkin yeterli bilgisinin olmadığı görülmüştür. Bununla beraber katılımcıların çoğu OSB olan çocukların sırasıyla daha çok fiziksel, duygusal ve cinsel istismara uğradıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların duygusal istismarı dışlanmak, ötekileşmek, yadırganmak kavramlarıyla ilişkilendirdikleri görülmüştür. Dolayısıyla katılımcıların fiziksel ve cinsel istismar kavramlarına hakimken, duygusal istismar konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Katılımcıların büyük çoğunluğu OSB olan çocukların tipik gelişim gösteren kardeşleriyle ya da akranlarıyla karşılaştırıldığında istismar riskinin daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte katılımcıların çoğu herhangi bir istismara şahit olmadıklarını ifade etmişlerdir.

Katılımcıların neredeyse tamamı çocukları istismara uğradığında vücudundaki belirtilerden ve davranış değişikliklerinden bu durumu fark edebileceklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların daha çok fiziksel istismarı düşünerek cevap verdikleri görülmektedir. İki katılımcı ise cinsel istismarı belirti olursa fark edebileceklerini, duygusal istismarın belirtilerini fark etmenin zor olacağını ifade etmişlerdir.

Katılımcıların istismar durumunu fark ettikten sonra vereceği tepkiler ile ilgili bulgularda frekansları en yüksek olan kodlar kimin yaptığı ile ilgili sorgulama yapmak ve şikayet etmektir. Diğer kodlar bulgular kısmında ilgili şekilde belirtilmiştir. Katılımcıların istismara uğrama durumundan sonra izleyecekleri yol konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcılar OSB olan çocukların aile üyelerinden biri tarafından istismara uğradığında tepkilerinin değişmeyeceğini belirtmişlerdir. Şikayet etmek ve uzaklaşmak/mesafe koymak frekansı yüksek olan kodlardır. Diğer kodlar ise önlem almak ve profesyonel destek almaktır. Katılımcılar istismar durumu ile karşılaştıklarında öğretmenler, psikologlar ve aile üyelerinden birinin desteğine ihtiyaç duyacaklarını belirtmiştir. İki katılımcı ise kimseye ihtiyaç duymayacaklarını ifade etmişlerdir.

Katılımcıların büyük bir kısmı OSB olan çocukların istismara uğrama nedeni olarak kendilerini ifade etmede güçlük çekmeleri, kendilerini koruyamamaları, durumu bilmemeleri/anlamamalarını göstermişlerdir. Bu açıklamalardan hareketle engellilik durumu ile istismar arasında yüksek bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Katılımcı annelerin tamamı istismardan korunma becerilerine ilişkin herhangi bir eğitim almadıklarını belirtmişlerdir. Bununla birlikte katılımcıların tamamı çocuklarını istismardan korumak için yalnız bırakmadıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların istismardan korunma becerileri kazandırma konusunda kendilerini yeterli görmedikleri ve yeterli bilgiye sahip olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

İhmal ve istismarın önlenmesine yönelik öneriler konusundaki bulgulardan hareketle katılımcıların büyük çoğunluğu caydırıcı cezaların artırılmasını ve toplumun bilinçlendirilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Katılımcıların bir kısmı öğretmenlerin çocukları bilgilendirmelerinin, ailelerin konuya ilişkin bilgi sahibi olmalarının, çocuklarını yalnız bırakmamalarının istismarı önleyebileceğini ifade etmişlerdir.

4.2. Tartışma

Erken çocukluk döneminde OSB olan çocuğa sahip annelerin çocuk ihmal ve istismarına ilişkin görüşlerinin incelendiği bu çalışmada birçok önemli bulguya ulaşılmış ve bulgular ilgili alanyazın ile karşılaştırılarak tartışılmıştır. Araştırmanın amacına uygun katılımcı bulmakta zorluk yaşanmıştır. Bu durumun Dörtyol ilçesinin küçük olmasından ve çalışma grubunun erken çocukluk döneminde OSB olan çocuğa sahip ebeveynlerle sınırlandırılmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Araştırmaya başlamadan önce katılımcıların gönüllü olarak araştırmaya katılmak isteyip istemedikleri belirlenirken katılımcılar tek tek aranmıştır. Erken çocukluk döneminde OSB olan çocukların ebeveynleriyle görüşülmüştür, araştırmaya katılmayı kabul eden katılımcıların tamamının annelerin olduğu ve babaların sürece dahil olmak istemediği gözlemlenmiştir. Bu durumun çocuklarla ilgilenen ebeveynin daha çok annelerin olması ve babaların konu hakkında yeterli bilgiye sahip olmamasından kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Yıldırım (2020), özel gereksinimli çocuğu olan ailelere sunulan ihmal ve istismardan korunma aile eğitim programının etkililiğini incelediği çalışmasında katılımcıların büyük çoğunluğunun anneler olduğunu, babaların istekli olmadığını ifade etmiştir. Çalışmanın bulguları, bu araştırma ile paralellik göstermektedir. Dallar Bilge vd.'nin (2013), alt sosyoekonomik düzeye sahip anne-babaların çocuk istismarı ve ihmali hakkındaki bilgi düzeyleri, deneyimleri ve kullandıkları disiplin yöntemlerine ilişkin yaptığı araştırmada ise çalışmamızdan farklı sonuçların ortaya çıktığı dikkat çekmektedir. Dallar Bilge vd. (2013) çalışmasında katılımcılar arasında babaların da olduğu görülmektedir. Ayrıca çalışmada babaların annelere oranla konuya ilişkin daha fazla eğitim aldıkları belirtilmiştir. Babaların bu konuda eğitim almalarının, araştırmaya katılmayı kabul etmeleri ile ilişkilendirebileceği düşünülmektedir. Bu durumun aksine çalışmamızda ise babaların araştırmaya dahil olmak istememesinin, çocuklarla ilgilenen ebeveynin daha çok annelerin olması ve babaların konu hakkında yeterli bilgiye sahip olmamasından kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Araştırmanın ilk sorusu olan erken çocukluk döneminde OSB olan çocuğa sahip annelerin ihmal deyince aklına gelenlerin neler olduğuna ilişkin verdikleri yanıtlar incelendiğinde, katılımcıların büyük çoğunluğunun ihmali, çocukların kendi haline bırakılması olarak açıkladığı görülmüştür. Bununla birlikte çocukların ihtiyaçlarının karşılanmaması, oyun oynatmama ve sevgisizlik de en çok verilen cevaplar arasında bulunmaktadır. Aynı şekilde yadırgama ve çocukların dışlanması cevabını veren

katılımcılar da bulunmaktadır. Katılımcıların bu ifadelerinden yola çıkarak ihmali daha çok duygusal ihmal ile ilişkilendirdikleri ancak doğru terminoloji ile ifade edemedikleri söylenebilir. Katılımcılardan üçü ihmali ebeveyn sorumsuzluğu olarak tanımlamış ve daha geniş bir açıklamada bulunmuştur. Bir katılımcı ise ihmali taciz ve tecavüz ile ilişkilendirmiştir. Katılımcının ihmali istismar ile karıştırdığı ya da aralarındaki fark hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığı söylenebilir. Dolayısıyla katılımcıların genel olarak ihmal hakkında doğru bilgilerinin olduğu, ancak detaylı ve yeterli bilgiye sahip olmadıkları belirlenmiştir. Kefeli'nin (2011), yaptığı araştırmada okul öncesi öğretmenlerinin ihmali, %64,5'inin çocukların fiziksel ihtiyaçların ve oyun ihtiyaçlarının, %45,1'i duygusal ihtiyaçlarının yerine getirilmemesi, %16,1'i çocuğu görmezden gelmek, %19,3'ü ilgilenmemek ve %3,2'si çocuğu kendi haline bırakmak olarak tanımlamışlardır. Çalışmanın bulguları araştırmamızın bulguları ile benzerlik göstermektedir.

Erken çocukluk döneminde OSB olan çocuğa sahip annelerin istismar deyince aklına gelenlerin neler olduğuna ilişkin verdikleri yanıtlar incelendiğinde, katılımcıların tamamının fiziksel istismarı ifade etmeleri dikkat çekmektedir. Daha sonra ise sırası ile cinsel istismar ve duygusal istismar en çok verilen yanıtlar olmuştur. Fiziksel istismar, en çok görülen ve belirlenmesi en kolay olan istismar türüdür (Polat, 2014). Bu bilgi annelerin fiziksel istismarı düşünerek cevap vermelerini açıklamaktadır. Yetersizliğe sahip olan erkek çocukları en fazla ihmal ve fiziksel istismara uğrarken, kız çocukları daha çok cinsel istismara ve duygusal istismara uğramaktadırlar (Kepenekçi ve Baydık, 2009). Alanyazında yer alan bu bulgudan yola çıkarak cinsiyete göre çocukların istismara maruz kaldıkları türlerin farklılaştığı sonucuna ulaşılmaktadır. Katılımcıların fiziksel istismar yanıtını vermeleri ise çocukların daha çok erkek olması ile açıklanabilir. Açıklamalardan yola çıkarak katılımcıların ihmale göre, istismar hakkında daha çok bilgiye sahip oldukları söylenebilir. Bu durumun da günümüzde istismar vakalarının haberlerde, sosyal medyada ve çevrede daha çok yer almasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Katılımcılardan biri ise istismarı çocuktan haksız kazanç sağlamak olarak ifade etmiş ve ekonomik istismar ile ilişkilendirmiştir.

Erken çocukluk döneminde OSB olan çocuğa sahip annelerin ihmal ve istismar arasındaki farkların neler olduğuna ilişkin verdikleri yanıtlar incelendiğinde, katılımcılardan birinin ikisinin aynı şeyler olduğunu söylemesi dikkat çekmektedir. Bu

durum katılımcının ihmal ve istismar arasındaki farkı ayırt edemediğini göstermektedir. Katılımcılardan üçü ise ihmali ilgilenmemek, istismarı şiddet görmek olarak ayırt etmiştir. Katılımcılardan ikisi ihmalin aileden, istismarın ise aile dışındakiler tarafından geldiğini ifade etmişlerdir. Bir katılımcı ihmalin düzeltilebilir, istismarın ise düzeltilemeyeceğini; bir katılımcı ihmalin olması gerekenden az, istismarın ise olması gerekenden fazla durumlar olduğunu ifade ederek istismarın ciddi bir durum olmasına vurgu yapmışlardır. Katılımcılardan biri ise ihmalin çevresel faktörlerden kaynaklandığını, istismarın ise bedensel bir durum olduğunu ifade etmiştir. Bu durum katılımcının duygusal istismarı göz ardı ettiğini göstermektedir. Çünkü duygusal istismarın belirtilerini anlamak zordur ve bedensel bir istismar durumu yoktur. Katılımcıların ihmal ve istismarın farklarına ilişkin çeşitli ve değişken cevaplar verdiği görülmektedir. Bu durumun nedeni olarak görüşmelerin yarı- yapılandırılmış olması ve açık uçlu sorulardan oluşması gösterilebilir.

Erken çocukluk döneminde OSB olan çocuğa sahip annelerin OSB olan çocukların ihmale uğrama durumuna ilişkin görüşleri incelendiğinde; katılımcıların tamamının ihmal edildiklerini düşündükleri, en çok daha az ilgi gösterme yanıtını verdikleri görülmüştür. Aynı şekilde başından atma, önemsememe cevabını veren katılımcılar da bulunmaktadır. Dolayısıyla katılımcıların tamamına yakını OSB olan çocukların duygusal olarak ihmal edildiklerini ifade etmişlerdir. Eğitim olarak ihmal edildiklerini düşünen bir katılımcı da bulunmaktadır. United Nations Children's Fund [UNICEF]' in yaptığı bir açıklamaya göre, dünyada yaklaşık 240 milyon özel gereksinimli çocuk temel haklarından yoksun bırakılmaktadır (UNICEF, 2021). Dolayısıyla katılımcı annelerin konu hakkındaki düşüncelerinin doğruluğunu alanyazındaki bu bilgi ile kanıtlamak mümkündür.

Erken çocukluk döneminde OSB olan çocuğa sahip annelerin OSB olan çocukların istismara uğrama durumuna ilişkin görüşleri incelendiğinde; katılımcıların tamamının OSB olan çocukların istismara uğradıklarını düşündükleri gözlemlenmiştir. Riske göre istismar türleri incelendiğinde ise; ikisi dışında diğer katılımcıların istismar türleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıklarını ifade ettikleri belirtilmiştir. İstismar türlerini bildiğini ifade eden katılımcıların lisans mezunu olmaları dikkat çekmektedir. Dolayısıyla ebeveynlere çocuk ihmali ve istismarı konusunda eğitimlerin verilmesi ile konuya ilişkin bilgi düzeylerinin artabileceği düşünülmektedir. Katılımcılardan altısı

OSB olan çocukların daha çok fiziksel, beşi duygusal ve yalnızca biri cinsel istismara uğradıklarını belirtmişlerdir. Yapılan bir araştırmada çocuklara uygulanan duygusal istismarın %78, fiziksel istismarın %24 ve cinsel istismarın %9 olduğu belirtilmiştir (Bahar ve Savaş, 2009). Araştırma bulgularının çalışmamızın bulgularıyla örtüşmediği görülmektedir. Çalışmamızda annelerin fiziksel istismar cevabını vermelerinin nedeni olarak, çocuklarının OSB olmalarından kaynaklanan kendilerini ifade etmede güçlük yaşamaları ve bazı problem davranışlarına sahip olmaları düşünülebilir. Katılımcılardan ikisi ise cinsel istismara maruz kalma risklerinin düşük olduğuna vurgu yapmışlardır. Alanyazın incelendiğinde bir araştırmada OSB olan bireylere cinsel eğitim verilmediği sürece bu bireylerin cinsel istismara uğrama riskinin daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Ayrıca aynı araştırmada OSB olan bireylerin yaşadıkları sosyal-duygusal sorunların ve iletişim problemlerinin cinsel istismar riskini arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır (Edelson, 2010). Tipik gelişim gösteren bireylerin %16'sı cinsel istismara, %18'i istismar amaçlı dokunmaya maruz kalırken, yetesizliğe sahip olan çocuklar da bu oran %40 ve%38'dir (Bulut ve Karaman, 2018). Sevlever vd. (2013) 'nin yaptığı araştırma sonucunda ise OSB olan bireylerin cinsel istismara uğrama riskinin yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bulguların araştırmamızdaki bulgularla örtüşmediği görülmektedir. Katılımcıların bu bulguların aksine bir görüş bildirmelerinin nedeni olarak çocukların erken çocukluk döneminde olması ve annelerin çocuklarını yalnız bırakmadıklarını belirtmelerinin olması söylenebilir. Oysa ki alanyazında erken çocukluk dönemindeki çocukların büyük yaş grubundaki çocuklara göre daha fazla ihmal ve istismara maruz kaldıkları belirtilmektedir (Hoşoğlu, 2009). Aynı şekilde Bilir ve arkadaşlarının (1991) yaptığı araştırma sonuçlarına göre 4-6 yaş grubundaki çocukların diğer gruplara göre istismara uğrama oranının daha yüksek olduğu açıklanmaktadır. Katılımcıların fiziksel ve cinsel istismar kavramlarını daha fazla kullandıkları görülürken, duygusal istismarı çocukların anlaşılmamaları, dışlanmaları ve ötekileştirilmeleri gibi kavramlarla ifade etmişlerdir. Bu kavramlar analiz sürecinde duygusal istismar olarak kodlanmıştır. Araştırma bulgularımıza benzer olarak Öz'ün (2022) yaptığı araştırmada katılımcıların sadece %23,33'ü duygusal istismar belirtilerini "duygusal istismar" olarak tanımlayabilmişlerdir. Çalışmamızın bulgularının alanyazındaki bulgularla örtüşmemesi katılımcıların yeterli bilgiye sahip olmadıklarını destekler niteliktedir.

Erken çocukluk döneminde OSB olan çocuğa sahip annelerin OSB olan çocukların istismara uğrama riskine ilişkin görüşleri incelendiğinde; bir katılımcı dışında diğerlerinin OSB olan çocukların tipik gelişim gösteren kardeşleri ya da akranlarından daha fazla risk altında olduklarını ifade ettikleri görülmektedir. Bulut ve Karaman'ın (2018) "Engelli Bireylerin Cinsel, Fiziksel ve Duygusal İstismarı" isimli çalışmasına göre engelli bireylerin istismar konusunda risk altında oldukları sonucuna ulaşılmıştır. ABD'de yapılan bir araştırmada engelli bireylerin %49'unun, tipik gelişim gösteren bireylere göre 10'dan daha çok kez istismara uğradıkları açıklanmıştır (Bulut ve Karaman, 2018). Bir başka çalışmada ise katılımcı öğretmenler özel gereksinimli çocukların tipik gelişim gösteren çocuklara göre ihmal ve istismara maruz kalma risklerinin daha fazla olduğu belirtmişlerdir (Çalışkan, 2019). Aynı şekilde Stalker ve McArthur'un (2012) yaptığı bir araştırmada engellilik ve istismar arasında doğru orantılı bir ilişki bulunmuş, engelli çocukların tipik gelişim gösteren akranlarına göre istismara maruz kalma risklerinin fazla olduğu sonucuna varılmıştır. Literatürdeki bulgular çalışmamızın bulgularıyla paralellik göstermektedir. Bir katılımcı ise tipik gelişim gösteren akranları ile eşit derece risk altında olduklarını belirtirken yalnız cinsel istismara uğrama risklerinin yüksek olduğunu ifade etmiştir.

Erken çocukluk döneminde OSB olan çocukların istismara uğrama nedenlerine verilen yanıtlar incelendiğinde; tüm katılımcıların neredeyse aynı yanıtı vermeleri dikkat çekmektedir. Katılımcıların çoğu OSB olan çocukların kendilerini ifade edememeleri, kendilerini koruyamamaları ve istismarı bilmemeleri, anlamamalarını neden olarak göstermişlerdir. Bulut ve Karaman (2018)'e göre engelli bireylerin istismara uğramasının nedenleri; sosyal anlamda yalnız olmaları ve iletişim becerilerinde yaşadığı problemlerdir. Bu durum alanyazın ile paralellik göstermektedir. Bir katılımcı ise annelerin istismar konusunda bilgisiz olmasına ve problem davranış sergilemelerine bağlamıştır.

Erken çocukluk döneminde OSB olan çocuğa sahip annelerin istismara şahit olma durumuna ilişkin görüşleri incelendiğinde; yedi katılımcının şahit olmadığını ancak üç katılımcının istismara ve ihmale şahit olduğunu ifade ettikleri görülmüştür. İstismara ve ihmale şahit olan katılımcıların, istismarın çocuğun babası ve abisi tarafından olması dikkat çekmektedir. Bu istismar türlerinin fiziksel istismar ve duygusal ihmal olduğu

ifade edilmiştir. Bir katılımcı ise çocuğunun arkadaşları tarafından dışlanarak duygusal istismara uğradığına şahit olduğunu belirtmiştir.

Erken çocukluk döneminde OSB olan çocuğa sahip annelerin istismarı fark etme durumuna ilişkin görüşleri incelendiğinde; katılımcıların tamamına yakınının istismarı fark edebileceklerini düşünmeleri dikkat çekici bir bulgudur. Katılımcılar çocukların vücudundaki belirtilerden ve davranış değişikliklerinden, bir katılımcı ise çocuğun ifade etmesi ile anlayabileceğini belirtmiştir. Erken çocukluk dönemindeki çocukların en iyi gözlemleyenlerin anneleri olduğu düşünüldüğünde katılımcıların çocukların vücutlarındaki ve davranışlarındaki değişiklikleri fark etme durumunun yüksek olacağı düşünülmektedir. Dolayısıyla katılımcıların ifadelerinin gerçekçi bir bakış açısı olduğu söylenebilir. Ancak katılımcıların daha çok fiziksel istismarı düşünerek cevap verdikleri anlaşılmaktadır. Öz'ün (2022) "Okul Öncesi Öğretmenlerinin Çocuk İstismar ve İhmaline Yönelik Farkındalıklarının İncelenmesi" adlı araştırmasında katılımcıların çoğunun fiziksel istismar belirtilerini tanımlayabildiği, % 52,11'ini fiziksel, %33,80'ini ise davranışsal bulgular ile tanımlayabildikleri belirlenmiştir. Bulgular, araştırma bulgularımızı destekler niteliktedir. Araştırmamızda iki katılımcı ise belirtilerden dolayı fiziksel istismarı fark edebileceklerini, cinsel istismarı anlayamayacaklarını ya da belirti olursa fark edebileceklerini, duygusal istismarın ise fark edilmesinin zor olduğunu ifade etmişlerdir. Sağır (2013) araştırmasında katılımcı öğretmenlerin ihmal ve istismar türlerinden en az cinsel istismar belirtilerini fark etme durumunda bilgi sahibi oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Literatürdeki bu bulgu araştırma bulgularımızla örtüşmektedir. Kınay Gündoğdu'nun (2020) araştırmasında öğretmenlerin %98,9'unun, Kefeli'nin (2017) yaptığı çalışmada öğretmenlerin %96,5'inin cinsel istismar belirtilerini tanımlayabildiği belirlenmiştir. Öz'ün (2022) araştırmasında ise katılımcıların %39,84'ünün cinsel istismarı fark edebildiği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmaların bulguları, çalışmamızın bulgularının aksini göstermektedir. Glaser (2002), duygusal istismarın, diğer istismar türlerine oranla daha fazla görüldüğünü ancak belirtilerini fark etmenin daha zor olabileceğini belirtmiştir. Tıraşçı ve Gören (2007)'e göre duygusal istismar tanımlanması daha zor ancak en sık rastlanan istismar türüdür. Katılımcıların görüşlerinin alanyazın ile paralellik gösterdiği görülmektedir. Katılımcıların istismarı fark etme durumuna ilişkin verdikleri cevaplar, istismarın belirtileri konusunda sınırlıda olsa bilgiye sahip olduklarını göstermektedir. Aynı şekilde Zülkar vd. (2020)'nin

araştırmasında ebeveynlerin istismar farkındalık düzeyleri yüksek bulunmuş ancak çocuk istismarına ilişkin bilgi eksikliklerinin olduğu tespit edilmiştir.

İstismar durumu ile karşılaşıldığında verilebilecek tepkilere ilişkin görüşler incelendiğinde; dışarıdan biri tarafından istismara uğradıklarında istismarcı ile ilgili sorgulama yapmak ve gerekli mercilere şikâyet etmek cevabının yaygın olduğu görülmektedir. Bulgular diğer araştırma bulgularıyla tutarlılık göstermektedir. Ne yazık ki böyle bir durumla karşılaşacak olsalar izleyecekleri yol konusunda yeterli ve sağlıklı bilgiye sahip olmadıklarını görmek üzücü bir durumdur. Bir katılımcının ise istismarcı ile konuşmak ve çocuğuna destek olmak yanıtını verdiği göze çarpmaktadır. Bir çocuk ihmale ya da istismara maruz kaldığında yetişkinler sağlam bir duruş sergilemelidir. Bu sorumluluk ilk olarak çocukların ebeveynlerinin olmalıdır (Öz, 2022). Dolayısıyla çocukları istismardan korumak ve istismarı önlemek kadar, istismara maruz kaldıklarında çocukları suçlamamak, anlayışlı olmak ve onlara destek olmanın da önemli olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Aile üyeleri tarafından istismara uğradığında verilebilecek tepkiler incelendiğinde; katılımcıların tepkisinin değişmeyeceği hatta daha ağır olacağını, şikayette bulunacaklarını ve istismarı uygulayan aile üyesiyle aralarına mesafe koyacaklarını ifade ettikleri görülmektedir. Bir katılımcı ise böyle bir durumla karşılaşmamak için öncesinde önlem almanın önemini vurgulamıştır. Çocukların ihmal ve istismara maruz kalmadan önce önleme çalışmalarının yapılması büyük önem taşımaktadır. İstismarı önlemede ilk basamak, aileleri ihmal ve istismar konusunda bilinçlendirmek olarak görülmektedir (Ateşoğlu, 2018). Dolayısıyla katılımcının ifadesi alanyazın ile örtüşmektedir. Ancak yalnız bir katılımcının istismarı önlemenin önemine değinmesi üzüntü ve endişe verici bir bulgudur. Yıldırım (2019)'ın yaptığı araştırmada katılımcı ebeveynler istismarın yabancılar, çocuğun okuldan tanıdığı kişiler, komşular, ailenin tanıdığı kişiler ve akrabalar tarafından uygulandığını belirtmişlerdir. Bu da gösteriyor ki çocuklar tanıdıkları kişiler tarafından daha fazla istismara uğramaktadırlar. Çalışmamızda katılımcı annelerin tepkilerinin değişmeyeceğini ifade etmeleri çocuklarına verdikleri önemi göstermektedir. Çalışmamız sonucu ortaya çıkan bu bulgu, çocukların geleceği için umut verici bir bulgu niteliği taşımaktadır.

İstismar durumu ile karşılaşıldığında ihtiyaç duyacakları kişilere/kaynaklara ilişkin görüşleri incelendiğinde; iki katılımcının kimseye ihtiyaç duymayacağını ve

kendilerinin çözüm yolu bulacaklarını söylemesi göze çarpmaktadır. Bu ifadeler katılımcıların çocuk ihmali ve istismarı konusunda konuşmaktan çekindiklerini doğrulamaktadır. Bununla birlikte bu konuya ilişkin başta aileler olmak üzere toplumun bilinçlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Diğer katılımcılar ise öğretmenlere, psikologlara ve aile üyelerinin desteğine ihtiyaç duyacaklarını bildirmişlerdir. İhtiyaç duyacakları bu kişilere rahatlıkla ulaşabileceklerini de eklemişlerdir. Keser, Odabaş ve Elibüyük'ün (2010) anne-babaların çocuk istismarı ve ihmali konusuna ilişkin bilgi düzeylerini inceledikleri çalışmada istismar durumu ile karşılaştıklarında katılımcıların %7,6'sının durumu yakınlarına anlatacağı, %8,9'unun kendisinin halledeceği, %36'sının yetkili mercilere başvuruda bulunacağı ve %47,5'inin ise intihar, cinayet gibi tepkiler vereceği bulguları ortaya çıkmıştır. Bulguların araştırmamızın bulguları ile örtüşmediği görülmektedir. Diğer ifadeler benzerlik gösterse de çalışmamızda hiçbir katılımcı intihar, cinayet gibi tepkiler vereceklerini belirtmemiştir. Bu durumun inanç farklılıklarından kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Annelerin istismardan korunma becerilerine ilişkin bilgileri incelendiğinde; katılımcıların tamamının konuya ilişkin eğitim almadıklarını ifade etmeleri üzücü bir bulgudur. Keser ve arkadaşlarının (2010) ebeveynlerin çocuk ihmal ve istismarına ilişkin bilgi düzeylerini inceledikleri çalışmasında, ebeveynlerden çoğunun bu konuda eğitim almadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Alanyazından edinilen bu bilgi araştırma bulgularımızı destekler niteliktedir. Çalışmamızda yalnızca üç katılımcı ise eğitim almadıklarını ancak araştırmalar yoluyla konu hakkında fikirleri olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcı annelerin hiçbir eğitim almamaları, bu konu hakkında aileleri de kapsayan yeterli ve verimli eğitim ve çalışmalara ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Alanyazın incelendiğinde ailelerin çocuk ihmal ve istismarını önlemede ve çocukları istismardan korumada önemli bir role sahip olduğu görülmektedir (Acehan vd., 2013). Bu noktadan hareketle konu hakkında ailelerin eğitim almasının ve bilinçlenmesinin önemi göz önünde bulundurulmalıdır.

İstismardan korumak için alınan tedbirler incelendiğinde; tüm katılımcıların çocuklarını yalnız bırakmamak cevabını vermeleri dikkat çekmektedir. Katılımcıların tamamı OSB olan çocukların, çocuk ihmal ve istismarı konusunda risk altında olduklarını ifade ederken istismardan korumak için çok az katılımcının uygulamada bulunması annelerin çocuklarını ihmal ve istismardan korunma becerilerine ilişkin

büyük bir eksikliğin olduğunu göstermektedir. Kenny vd. (2020) yaptıkları araştırmada ebeveynlerin OSB olan çocuklarının cinsel istismara uğraması yönünden endişeli oldukları, cinsel eğitimin bazı yönlerini çocuklarıyla konuştukları ancak çoğu ebeveynin bu konuda kendini yetersiz gördüğü sonucu ortaya çıkmıştır. Bulgular benzerlik göstermektedir. Dolayısıyla ailelere konu hakkında etkili eğitimlerin verilerek, çocuklarını daha iyi gözlemlemeleri, ihmal ve istismarı önleme becerileri kazanmaları, istismar belirtilerini tanımlayabilmeleri, istismar durumunu fark ettiklerine başvurması gereken merciler konusunda bilinçlendirilmesi sağlanmalıdır (Ateşoğlu, 2018). İstismarı sözel olarak anlatarak, hayır demeyi öğreterek ve canlandırmalarla anlatarak çocuklarına korunma becerilerini anlatan katılımcılar da bulunmaktadır. Çömez İkican (2020)'ın çalışmasında zihinsel engelli çocuklara ve ebeveynlerine kendini koruma becerilerine ilişkin eğitimlerin verilerek cinsel istismara karşı korunma becerilerini arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Literatür bulguları gösteriyor ki etkili ve yeterli eğitimler aileler üzerinde etkili olabilecektir. Özellikle OSB olmak üzere özel gereksinimli çocuğu olan tüm ailelere konuya ilişkin eğitimler verilerek, özel gereksinimli çocuklara da istismardan korunma becerilerinin öğretilebileceği gösterilmeli ve aileler bu konuda bilinçlendirilmelidir.

Erken çocukluk döneminde OSB olan çocuğa sahip annelerin istismarın önlenmesine yönelik önerileri incelendiğinde; caydırıcı cezalar ve toplumda farkındalık oluşturmasının devlete olan önerileri arasında en çok gelen yanıt olduğu görülmektedir. Aynı şekilde öğretmen seçiminin özenli yapılması, OSB olan çocuklar için ayrı okulların açılması ve sosyal hizmetlerin ev kontrolü yapması gelen cevaplar arasında bulunmaktadır. Katılımcıların öğretmenlere önerileri ise istismar konusunda bilinçli olup, çocukları ve aileleri bilgilendirmeleridir. Aynı şekilde çocukları iyi gözlemlemeleri istenmektedir. Katılımcıların annelere önerileri ise, konu hakkında bilgi sahibi olmaları, çocukları yalnız bırakmamaları, çocuklarını güvenilir kişilere teslim etmeleri ve dikkatli olmaları olmuştur. Çocuklarına istismarı anlatmaları ve babaların da sürece dahil olmasını isteyen yalnız bir katılımcının olması ise dikkat çekmektedir.

Toydemir'in (2020) özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin, çocuk ihmal ve istismarına yönelik bilgi ve farkındalık düzeylerini incelediği araştırmada öğretmenler ihmal ve istismarın önlenmesi için %73,1 ailelere eğitim verilmesi, %53,6 öğrencilerin eğitilmesi, %26,8 öğretmenlere eğitim verilmeli, %21,9 cezaların

arttırılması, %19,5 televizyon ve farklı yayınlarla bilgilendirmeler yapılarak toplumun bilinçlendirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Kefeli (2016) ise okul öncesi öğretmenlerinin ve kurum personelinin çocuk ihmal ve istismarına ilişkin görüşlerini incelediği araştırmasında ihmal ve istismarın önlenmesi için %48,3 ailelere eğitim verilmeli, %38,7 çocuklara eğitim verilmeli, %22,5 öğretmenlere eğitim verilmeli, %16,1 tüm toplum bilinçlendirilmeli, %6,4 yaptırımı büyük ve caydırıcı cezalar verilmeli, %6,4 televizyonda bilgi verici programlar olmalı sonucuna ulaşılmıştır. Bulgular araştırmamızın bulguları ile örtüşmektedir. Araştırmalarda katılımcıların farklı olmasına rağmen ulaşılan bulguların benzer olması dikkat çekmektedir. Bulgulardan hareketle katılımcıların çocuk ihmal ve istismarının önlenmesine ilişkin eksikliklerin olduğu açıktır.

4.3. Öneriler

Bu araştırmanın sonuçları doğrultusunda uygulamaya ve ileride yapılacak araştırmalara yönelik öneriler sunulmaktadır.

Uygulamaya yönelik öneriler şunlardır:

- Annelerin istismar durumu ile karşılaştıklarında izleyecekleri yol, başvuracakları kişiler ve kaynakları kapsayan interaktif programlar ve etkinlikler düzenlenebilir.
- Ailelere çocuk ihmal ve istismarından korunma becerileri kazandırmaya yönelik eğitimler verilebilir.
- Çocuk ihmal ve istismarına ilişkin materyaller, broşürler ya da kitapçıklar hazırlanarak ailelerin farkındalığı artırılabilir.
- OSB ya da farklı yetersizlik türüne sahip olan çocukların ihmal ve istismardan korunma becerilerini geliştirmek için oyunlar ya da materyaller geliştirilerek ailelere kolaylık sağlanabilir.
- Annelerle birlikte babaların da sürece dahil edildiği etkinlikler düzenlenebilir.
- Çocuk ihmali ve istismarına yönelik çeşitli eğitim ve seminerler düzenlenerek toplum bilinçlendirilebilir.

İleride yapılacak araştırmalara yönelik öneriler şunlardır:

- Erken çocukluk dönemindeki OSB olan çocuklarla çalışan öğretmenlerin çocuk ihmal ve istismarına ilişkin görüşleri incelenebilir.
- Bu araştırmada annelerin görüşleri incelenmiştir. İleride babaların çocuk ihmal ve istismarına ilişkin farkındalıklarının incelendiği çalışmalar yürütülebilir.
- OSB olan çocuklar ile çalışan öğretmenleri ve aileleri kapsayan eğitimlerin hazırlanması ve etkililiğinin sınanması önerilebilir.
- Farklı yetersizlik grubundaki çocuklar ve farklı yaş grubundaki çocukların ihmal ve istismarına yönelik güncel çalışmaların yapılması önerilebilir.
- OSB olan çocuğa sahip annelerin ve diğer yetersizlik türlerine sahip çocuğu olan annelerin görüşleri incelenerek karşılaştırılabilir.
- Hem OSB olan çocuğa sahip annelerin hem de tipik gelişim gösteren çocuğa sahip annelerin çocuk ihmal ve istismarına yönelik görüşleri incelenerek karşılaştırma yapılabilir.

KAYNAKÇA

Acehan, S., Bilen, A., Ay, M. O., Gülen, M., Avcı, A., ve İçme, F. (2013). Çocuk İstismarı ve İhmalinin Değerlendirilmesi. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi, 22*(4), 591-614.

Akın, G. (2019). *Okulöncesi Dönemde Özel Gereksinimli Çocukların Bireysel Farklılıklarına ve Sosyal Kabulüne Yönelik Akran Görüşleri.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Akmanoğlu, N., Alan, Ş., Pektaş Karabekir, E., Şahin, Ş., Alagözoğlu, E., ve Topuz, Ç. (2021). Otizm Spektrum Bozukluğu ve Zihin Yetersizliği Olan Bireylere Yönelik Cinsel İstismar Haberlerinin İncelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi. 22*(2), 77-94. doi: 10.12984/egeefd.937865

Aksoy Doğan, T. (2023). *Okul Öncesi Çocuğu Olan Ebeveynlerde Çocuk İstismarı Farkındalığı.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Aktay, M. (2020). İstismar ve İhmalin Çocuk Üzerindeki Etkileri ve Tedavisi. *Gelişim ve Psikoloji Dergisi, 1*(2), 169-184.

Altundağ, S.(2005). *Ev Kazalarına Yönelik Eğitimin, Güvenlik Önlemleri Alınması ve Kaza Görülme Sıklığına Etkisi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (dsm-v): amerikan psikiyatri birliği, dsm 5 tanı ölçütleri başvuru el kitabı.* E. Köroğlu (Çev.). Ankara: Boylam Psikiyatri Enstitüsü Hekimler Yayın Birliği.

Aral, N. ve Gürsoy, F. (2001). Çocuk Hakları Çerçevesinde Çocuk İhmal ve İstismarı. *Milli Eğitim Dergisi.* 151.

Aral, N., Kandır, A. Ve Yaşar C.M. (2002). *Okul Öncesi Eğitim ve Okul Öncesi Eğitim Programı*. İstanbul: Ya-Pa Yayınları.

Arat Odacı, A. (2018). *Yetersizlikten etkilenmiş bireylere video ile model olunarak sunulan cinsel istismardan korunma öğretim programının etkililiği.*

Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Ataman, A. (2005). *Özürlü Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş.* (6. Baskı). Ankara: Gündüz Yayıncılık.

Atbaşı, Z. (2016). Zihinsel Yetersizlikten Etkilenmiş Çocuğu Olan Annelerin Cinsel İstismarı Önlemeye Yönelik Bilgi Düzeylerinin Belirlenmesi. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi / The Journal of International Education Science*, 32-43.

Ateşoğlu, N. (2018). *İlkokul Çocuklarına Yönelik İhmal ve İstismarı Önleme: Bir Anababa Eğitim Programının Değerlendirilmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Bahar, G., Savaş, H. A., ve Bahar, A. (2009). Çocuk İstismarı ve İhmali: Bir Gözden Geçirme. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi, 4*(12), 51-65.

Ballan, M. S. (2012). Parental perspectives of communication about sexuality in families of children with autism spectrum disorders. *Journal of autism and developmental disorders*, *42*(5), 676-684.

Baumrind D (1995). *Child Maltreatment and Optimal Caregiving in Social Contexs*. New York: Garland Publishing.

Bilir, Şule. v.d. 1991. Türkiye'nin 16 İlinde 4-12 Yaşlar Arasındaki 50.473 Çocuğa Fiziksel Ceza Verme Sıklığı ve Buna ilişkin Problem Durumlarının İncelenmesi. *Aile ve Toplum Dergisi.*

Birkan, B. (2001). *Küçük Adımlar Kursu'nun gelişim geriliği olan çocuğa sahip annelerin küçük adımları uygulama becerilerini kazanmalarına etkisi.* Yayınlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Bodur, Ş., ve Soysal, A. Ş. (2004). Otizmin erken tanısı ve önemi. *Sted, 13*(10), 394-398. Retrieved from https://hepbirlikteozelegitim.com/wp-content/uploads/2021/04/otizm.pdf

Boğucu, M. (2018). *Çocuk Yaşta Evliliklerin İhmal Ve İstismar Kapsamında Değerlendirilmesi; 2016 Yılı Ağrı Örneği.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Borazancı Persson, S. (2002). *Aq Otistik Zekâ Ve Seviyeleri.* İzmir: Sistem Yayıncılık.

Boyd, B. A., Odom, S. L., Humphreys, B. P., and Sam, A. M. (2010). Infants and toddlers with autism spectrum disorder: Early identification and early intervention. *Journal of Early Intervention*, *32*(2), 75-98. https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1053815110362690

Brıere, J., Jordan, Ce. (2009). Childhood Maltreatment, İntervening Variables, and Adult Psychological Difficulties in Women: An Overview. *Trauma Violence Abuse*, *10*: 375-388

Bulut ve Kahraman, (2018). Engelli Bireylerin Cinsel, Fiziksel ve Duygusal İstismarı. *Özel Eğitim Dergisi. 19*(2), 277-301. 10.21565/ozelegitimdergisi.382961

Butchart, A., Mıkton, C. (2014). *Global Status Report on Violence Prevention, Technical Report.* World Health Organization. Erişim: [Http://Eprints.Uwe.Ac.Uk/30034]. Erişim Tarihi: 04.Haziran.2023

Campbell, M., Hwang, Y. S., Whiteford, C., Dillon-Wallace, J., Ashburner, J., Saggers, B., and Carrington, S. (2017). Bullying prevalence in students with autism spectrum disorder. *Australasian Journal of Special Education*, *41*(2), 101-122.

Centers for Disease Control and Prevention [CDC]. (2020). *Autism spectrum disorders: Data and statistics*. Retrieved from http://www.cdc.gov/ncbddd/autism/data.html

Cüceloğlu, D. (1993). *Geliştiren Ana-Baba-1*. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi.

Cüceloğlu, D. (2003). *İnsan ve Davranışı* (7. Basım). İstanbul: Remzi Kitapevi.

Çalışkan, T. (2018). *Özel eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin çocuk ihmal ve istismarına yönelik farkındalık düzeyleri.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. K.K.T.C.: Lefkoşa Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Çalışkan, H. (2019). *Okul öncesi dönemde çalışan öğretmenlerin mahremiyet eğitimi konusunda bilgi düzeylerinin belirlenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Çelik ve İpçi, (2020). Zihinsel yetersizliği olan bireylere yönelik cinsel istismar: ulusal haber ajanslarına yansıyan olgular üzerinden bir inceleme. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi. 8*(2), 737-753.

Çömez İkican, T. (2020). *Zihinsel engelli çocuklar ve ebeveynlerine verilen kendini koruma becerileri eğitiminin etkinliğinin değerlendirilmesi.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Dallar Bilge, Y., Taşar, M., Kılınçoğlu, B., Özmen, S. ve Tıraş, Ü. (2013). Alt Sosyoekonomik Düzeye Sahip Anne-Babaların Çocuk İstismarı ve ihmali hakkındaki bilgi düzeyleri, deneyimleri ve kullandıkları disiplin yöntemleri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*. 27-35.

Demirbaş, D. (2021). *Otizmli Çocuğu Olan Ebeveynlerin Otizme Yönelik Söylemleri.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Arel Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Derebağçe, G. E., ve Özerk, H. (2021). Türkiye'de 1995-2020 Yılları Arasında Çocuk İstismarını Önleme Programlarına İlişkin Gerçekleştirilen Çalışmaların İncelenmesi ve Değerlendirilmesi. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, *4*(7), 651-670.

Diken, H. İ., Vuran, S., Yanardağ, M., Diken, Ö., Ülke-Kürkçüoğlu, B., Bozkurt, F., Tosun, Y., Çelik, S. ve Tomris, G. (2014). Gelişimsel destek programı [Developmental support program]. https://www.gedep.org/resources/assets/site/pdf/gedep.pdf

Dönmez, E., ve Erişen, Y. (2009*). Okul Öncesi Eğitimi Öğretmenleri Ve Velilerin Çocuk İstismarına Ve İhmaline Yönelik Görüşleri*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dudley, K. M., Klinger, M. R., Meyer, A., Powell, P. and Klinger, L. G. (2018). Understanding Service Usage And Needs For Adults With Asd: The Importance

of Living Situation. *Journal of Autism And Developmental Disorders,* 49, 556-568. Https://Doi.Org/10.1007/S10803-018-3729-0.

Dur, Ş. ve Mutlu, B. (2018). Autism spectrum disorder and nursing approach. *Hemşirelik Eğitim ve Araştırma Dergisi.* 15, 45–50.

Edelson, M. G. (2010). Sexual abuse of children with autism: factors that ıncrease risk and ınterfere with recognition of abuse. *Disability Studies Quarterly*, *30*(1). doi: 10.18061/dsq.v30i1.1058

Elihoş, H. (2019). *3-6 yaş çocukların ebeveynlerinin çocuk cinsel istismarı hakkındaki farkındalıkları uygulamaları ve kaygılarının incelenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Erol, D. (2007). *Okulöncesi Eğitim Kurumlarında Görev Yapan Öğretmenlerin, Çocuklardaki Fiziksel İstismar Belirtilerine İlişkin Farkındalıkları (Eskişehir İl Örneği).* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Ertaş, İ. (2020). *Tipik ve atipik gelişim gösteren okul öncesi çocuklarda duygusal istismara maruz kalma potansiyelinin ebeveyn stresi ve çocuk mizacı bağlamında incelenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kastamonu: Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Eryılmaz, G. (2001). Aile İçi Şiddet: Kadın Sağlığı ve Hemşirelik. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi. 5*(2), 19-24.

Finkelhor, D. (1994). The İnternational Epidemiology of Child Sexual Abuse. *Child Abuse and Neglect. 18*, 409–417.

Gilbert, R., Widom, C.S., Browne, K., Fergusson, D., Webb, E. and Janson, S. (2009). Burden and consequences of child maltreatment in high-income countries. *Lancet*, 373, 68-81. doı:10.1016/s0140-6736(08)61706-7

Glaser, D. (2002). Emotional Abuse and Neglect (psychological maltreatment):A Conceptual Framework. *Child Abuse Negl. 26*, 697-714.

Govindshenoy, M., and Spencer, N. (2007). Abuse of the disabled child: A systematic review of population-based studies. *Child: care, health and development, 33*(5), 552-558.

Gönener, H.D. (2010). Zihinsel engelli çocuklarda ihmal - istismar ve hemşirelik yaklaşımı. *Deneysel ve Klinik Tıp Dergisi,* 27, 137-143

Green, A.H. (1993). Child sexual abuse: Immediate and long-term effects and intervention. *J. American Academy of Child Adolescent Phsychiatry, 32*(5), 890-902.

Gül Bulut, H. (2014). *Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu Olan Çocukların İhmal ve İstismarında Ebeveyn İle İlişkili Etmenler*. Tıpta Uzmanlık Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Tıp Fakültesi.

Harjusola-Webb, S., Gatmaitan, M. and Lyons, A. (2013). Empowering families: The early intervention in natural environments Professional development community of practice project in Ohio. *Social Welfare Interdisciplinary Approach, 3*(1), 42-55.

Hoşoğlu , R. (2009). *Engelli Öğrencilerin İhmal ve İstismar Düzeyleri.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Samsun: Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İnsan Hakları Derneği. (2008). *Çocuk İhmali ve İstismarını Önleme Öğretmenler ve Aileler İçin Eğitim Kılavuzu.* Ankara : Berkay Ofset.

Johnston, M. (2010). *Teaching sexual abuse prevention skills to two children with intellectual disabilities through game play*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Brock University, Ontario.

Kaba, D., ve Aysev, A. S. (2020). Dsm-5 tanı ölçütlerine göre erken çocukluk döneminde otizm spektrum bozukluğunun değerlendirilmesi. *Türk Psikiyatri Dergisi, 31*(2), 106-12.

Kanadlı, A. (2021) *Otizm spektrum bozukluğu olan bireylerde cinsel istismar ve cinsel eğitim: Öğretmen görüşleri.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Karaman, Y. (1993). *İlkokul Öğretmenlerinin Gözlemlerine Göre Çocukların Aileleri Tarafından İstismar ve İhmali.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karaman Kepenekçi, Y. ve Baydık, B. (2009). Zihin Engelliler Öğretmen Adaylarının Çocuk Haklarına İlişkin Tutumları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi,* 329-350.

Karaman Kepenekçi, Y. ve Nayır, F. (2012). Çocukların Ana Babaları Tarafından İstismar ve İhmaline İlişkin Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri. *The Journal Of Academic Social Science Studies,* 437-455.

Kefeli, H.(2016). *Okul Öncesi Öğretmenlerinin Çocuk İstismarı ve İhmali Davranışları ile Kurum Personelinin Konuya İlişkin Görüşleri.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Kefeli, H. ve Haktanır, G. (2018). Okul öncesi öğretmenlerinin çocuk istismari ve ihmali davranişlarina ilişkin anne baba görüşleri. *Milli Eğitim Dergisi*, *47*(218), 113-134.

Kenny, M. C., Crocco, C., and Long, H. (2020). Parents' plans to communicate about sexuality and child sexual abuse with their children with autism spectrum disorder. *Sexuality and Disability,* 1-19. doi: 10.1007/s11195-020-09636-1

Keser, N., Odabaş, N. ve Elibüyük, S. (2010). Ana-Babaların Çocuk İstismarı ve İhmali Konusundaki Bilgi Düzeylerinin İncelenmesi. *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi,* 150-157.

Kılıç Ekici, Ö. (2011). Otizmi Anlamak ve Yaşamak: Karmaşık Bir Gelişimsel Bozukluk. *Bilim ve Teknik Dergisi, 44, 70-75.*

Kınay, G. E. (2020). Okul öncesi öğretmenlerinin çocuk ihmali ve istismarına yönelik farkındalık düzeylerinin belirlenmesi (Bitlis il örneği). Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Üsküdar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Kırcaali İftar, G. (2012). Otizm spektrum bozukluğuna genel bakış. E. Tekin-İftar (Ed.), *Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ve eğitimleri* içinde (s.17-40). Ankara: Vize Akademik.

Kloosterman, P. H., Kelley, E. A., Craig, W. M., Parker, J. D. A. and Javier, C. (2013). 'Types and experiences of bullying in adolescents with an autism spectrum disorder.' *Research in Autism Spectrum Disorders*, 7, 824–32.

Koçtürk, N., Ulaş, Ö. ve Bilginer, Ç. (2019). Career development and educational status of the sexual abuse victims: The first data from Turkey. *School Mental Health.* 11, 79–90.

Kudret, S. (2021). *Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde görev yapan eğitim personelinin , özel eğitim alan çocuklardaki fiziksel istismar belirtilerine ilişkin farkındalıkları (İstanbul il örneği).* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Üsküdar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Küçük, S. (2012). *Hafif zihinsel engelli çocuklar ve ebeveynlerinde cinsel istismardan korunma konusunda farkındalık yaratma.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Landa, R.J. (2008). Diagnosis of autism spectrum disorders in the first 3 years of life. *Nature Clinical Practice Neurology*, *4*(3),138-147. https://doi.org/10.1038/ncpneuro0731

Mandan Sürücü, S. (2009). *11-17 Yaş Orta Düzeyde Zihin Engelli Kız Ergenlerin Temel Cinsel Bilgi ve Cinsel İstismarı Algılamalarının Belirlenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Miles, M.B. and Huberman, A.M. (1994). *An Expanded Sourcebook: Qualitative Data Analysis.* (2. edition). Sage: Thousand Oaks, CA.

Miltenberger, R., Roberts, J., Ellıngson, S., and Galensky, T. (1999). Traınıng And Generalızatıon Of Sexual Abuse Preventıon Skılls For Women Wıth Mental Retardatıon. *Journal Of Applıed Behavıor Analysıs,* 385-388

Oktay, A. (2000). *Yaşamın Sihirli Yılları: Okul Öncesi Dönem*. (2. Baskı). İstanbul: Epsilon Yayıncılık.

Öz, S. (2022). *Okul Öncesi Öğretmenlerinin Çocuk İstismar Ve İhmaline Yönelik Farkındalıklarının İncelenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özbey, E.B. (2019). *36-78 Aylık Otizm Spektrum Bozukluğu (Osb) Olan Çocukların Osb'den Etkilenme, Sosyal Beceri ve Problem Davranış Düzeyi İle Annelerinin Etkileşim Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Özçevik, D. (2019). *Down sendromlu çocuk annelerinin bazı özelliklerinin istismar farkındalığına etkisi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Koç Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Özer, G. (2014). *Ebeveynlerin Çocuk Cinsel İstismarına Dair Bilinçleri, Endişeleri ve Aldıkları Önlemler.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü.

Özgentürk, İ. (2014). Child abuse and neglect. *Journal of Human Sciences*, *11*(2), 265-278.

Paşalıoğlu, E. D. (2019). *Engelli çocuğu olan annelerin algıladıkları sosyal destek düzeyleri ve kaygı düzeyleri ile çocuk istismarına yönelik tutumları arasındaki ilişki*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü.

Polat, O. (2001). *Çocuk ve Şiddet*. İstanbul: Der Yayıncılık.

Polat, O. (2004). *Klinik Adli Tıp*. (1. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Polat, O. (2021). *Tüm Boyutlarıyla Çocuk İstismarı-1*.(4. Baskı.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Sacrey, L.A.R., Zwaigenbaum, L., Bryson, S., Brian, J., Smith, I.M., Roberts, W., and Garon, N. (2018). Parent And Clinician Agreement Regarding Early Behavioral Signs İn 12-And 18-Month-Old İnfants At-Risk Of Autism Spectrum Disorder. *Autism Research, 11*(3), 539-547.

Sağır, M. (2013). *Okul öncesi ve sınıf öğretmenlerinin çocuk istismarı ve ihmaline yönelik görüşleri ve farkındalık düzeyleri.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Sani-Bozkurt, S. (2020). Otizm Spektrum Bozukluğunda Dil ve İletişim Özellikleri. Ö. Diken (Ed.), *Otizm Spektrum Bozukluğu İletişim ve Dil* içinde (s.115-136). Ankara: Pegem Akademi.

Sazak, P. (2006). Dünyada ve Türkiye'de erken çocukluk özel eğitiminin gelişimi ve erken çocukluk özel eğitim uygulamaları. *Özel Eğitim Dergisi, 7*(2), 71-83.

Sevlever, M., Roth, M. E., and Gillis, J. M. (2013). Sexual abuse and offending in autism spectrum disorders. *Springer, 31*(2), 189-200. doi: 10.1007/s11195-013-9286-8

Smith, L.E. and Anderson, K.A. (2013). The Roles and Needs of Families of Adolescents with Asd. *Remedial and Special Education, 35*(2) 114–122.

Sobsey, D., Randall, W., and Parrila, R. K. (1997). Gender differences in abused children with and without disabilities. *Child Abuse & Neglect, 21*(8), 707-720.

Soysal, A. Ş., Bayoğlu, B. U., ve Gücüyener, K. (2011). Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu ile örtülü fiziksel istismar ve ihmal. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi, 54*, 148-153.

Stalker, K. and McArthur, K. (2012). Çocuk istismarı, çocuk koruma ve engelli çocuklar: Son araştırmaların gözden geçirilmesi. *Çocuk İstismarı İncelemesi , 21* (1), 24-40.

Sullivan, P. and Knutson, J. (2000). Maltreatment And Dısabılıtıes: A Populatıonbased Epıdemıologıcal Study. *Child Abuse & Neglect*, 1257-1273.

Süzan, F. (2023). *Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Çocuk İhmal Ve İstismarına Yönelik Farkındalıklarının İncelenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Süzer, T. (2015). *Otizm spektrum bozukluğu olan bireylere cinsel istismardan korunma becerilerinin öğretiminde sosyal öykü yönteminin etkililiği.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şahin, F.(2002). Çocuk İhmali: Tanı ve Tedavide Hekimler için İp Uçları. *Klinik Pediatri Dergisi 1*(3).

Türk Dil Kurumu. (2020). Türk Dil Kurumu Sözlükleri. Erişim adresi: Https://Sozluk.Gov.Tr

Tekin Ersan, D. (2015). *Problem Çözme Eğitiminin Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuk Annelerinin Problem Çözme Becerileri ve Bazı Psikolojik Değişkenler Üzerindeki Etkisi.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Tıraşçı, Y. ve Gören, S. (2007). Çocuk İstismarı ve İhmali. *Dicle Tıp Dergisi,* 70-74.

Toydemir, A. (2019). *Özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin çocuk ihmal ve istismarına ilişkin bilgi ve farkındalık düzeylerinin incelenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Tufan, İ. (2006). *Otistik Çocuk Dahi Mi? Engelli Mi?* İstanbul: İletişim Yayınları.

Türkmen, R. M. (2019). *Ebeveynlerin engelli çocuklarını istismar ve ihmal etme durumları ile etkileyen faktörler.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

United Nations Children's Fund. (2010). Türkiye'de çocuk istismarı ve aile içi şiddet araştırması özet raporu. Erişim adresi: https://www.unicef.org/turkey/raporlar/türkiyede-çocuk-istismari-ve-aile-içişiddet-araştirmasi-özet-raporu-2010

United Nations Children's Fund. (2017). Tanıdık bir yüz: Çocukların ve ergenlerin yaşamında şiddet. Erişim adresi: https://unicefturk.org/yazi/siddet

United Nations Children's Fund. (2021). Erişim adresi: https://www.unicef.org/turkiye/basin-bultenleri/unicef-dunya-genelinde-yaklasik-240-milyon-engeli-olan-cocuk-temel-haklarindan-mahrum-kaliyor

Ünlü, E. (2020). Otizm spektrum bozukluğunda kanıt temelli uygulamalar. E. Ünlü (Ed.), *Otizmde etkili uygulamalar* içinde (s. 3-25). Ankara: Vize Akademik.

Ünlü, Ö. (2020). *Zihin yetersizliği olan öğrencilere cinsel istismarı önlemeye yönelik teknoloji destekli eğitimin etkileri.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Üstüner Top, F. (2009). Otistik Çocuklara Sahip Ailelerin Yaşadıkları Sorunlar ile Ruhsal Durumlarının Değerlendirilmesi: Niteliksel Bir Araştırma. *Çocuk Dergisi.*

World Health Organization. (1999). Report of the Consultation Child Abuse Prevention. Erişim adresi: https://apps.who.int/iris/handle/10665/65900

World Health Organization. (2006). *Çocuklara Kötü Muamelenin Önlenmesi: Bu Konuda Harekete Geçilmesine ve Kanıt Toplanmasına Yönelik Bir Kılavuz*.

World Health Organization. (2020). Child Maltreatment. Erişim adresi: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (12. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, S. (2020). *Özel gereksinimli çocuğu olan ailelere sunulan ihmal ve istismardan korunma aile eğitim programının etkililiği.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Yücel, A. B. (2021). *Aile içi çocuk ihmali ve istismarı konusunda ebeveynlerin farkındalık düzeylerinin incelenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Karatay Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Zwaigenbaum, L., Bauman, M. L., Fein, D., Pierce, K., Buie, T., Davis, P. A., … and Kasari, C. (2015). Early screening of autism spectrum disorder: recommendations for practice and research. *Pediatrics, 136*(Supplement 1), 41-59. https://pediatrics.aappublications.org/content/pediatrics/136/Supplement_1/S41.full.pdf

Zerey, B. S. (2019). *Yetersizlikten etkilenmiş ve normal gelişim gösteren çocukların cinsel istismardan korunmaları hakkında anne görüşlerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Zülkar, Y., Söyünmez, S., Turan, F. D., ve İşler Dalgıç, A. (2021). Otizm spektrum bozukluğu olan çocuğa sahip ebeveynlerin istismar konusundaki farkındalıklar. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi, 12*(4), 288-296.

EKLER

EK-1 Yayın Etiği Kurulu Karar Belgesi

Evrak Kayıt Tarihi: 12.04.2022	Protokol No: 301113

Tarih: 26.04.2022

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERÎ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU
KARAR BELGESİ

ÇALIŞMANIN TÜRÜ:	Yüksek Lisans Tez Çalışması
KONU:	Eğitim Bilimleri
BAŞLIK:	Erken Çocukluk Döneminde OSB Olan Çocuğa Sahip Annelerin Çocuk İhmal ve İstismarına İlişkin Görüşleri
~~PROJE~~/TEZ YÜRÜTÜCÜSÜ:	Doç. Dr. Sunagül SANİ BOZKURT
TEZ YAZARI:	Eda KOÇ
ALT KOMİSYON GÖRÜŞÜ:	-
KARAR:	Olumlu

EK-2: Uzman Görüş Formu

Uzman Görüş Formu

Erken çocukluk döneminde OSB olan çocuğa sahip ailelerin, çocuk ihmal ve istismarına ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amacıyla yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılacaktır. Bu formda görüşmelerde yer alabilecek sorular bulunmaktadır. Sizden soruları amacına uygunluk açısından incelemeniz istenmektedir. Soruları konuya ve amaca uygunluk açısından değerlendirerek, uygun görürseniz "Uygun", düzenlenmesi ya da değiştirilmesi gerekiyorsa "Uygun ancak Düzeltilmeli", uygun değil ise "Uygun Değil" seçeneğini işaretleyiniz. Sorulara ilişkin açıklama ve önerileriniz var ise "Açıklama ve Öneriler" kısmını kullanabilirsiniz. Bu konudaki görüşleriniz söz konusu çalışmanın yürütülmesi için son derece önemlidir. Katkılarınız için teşekkür ederim.

Eda KOÇ

Anadolu Üniversitesi

Erken Çocuklukta Özel Eğitim

Yüksek Lisans Öğrencisi

Doç. Dr. Sunagül SANİ BOZKURT

Anadolu Üniversitesi

Özel Eğitim Bölümü

Zihin Engelliler Eğitimi Anabilim Dalı

Sorular	Uygun	Uygun ancak Düzeltilmeli	Uygun Değil	Açıklama ve Öneriler
1.OSB olan çocukların ihmal edilmesine ilişkin görüşleriniz nelerdir?				
2.OSB olan çocukların istismar edilmesine ilişkin görüşleriniz nelerdir?				
3.Sizce OSB olan çocuklara uygulanan istismarın türleri var mıdır?				
a.Varsa nelerdir?				
4.OSB olan çocukların ihmali ve istismarı hakkında yeterli bilgiye sahip olduğunu düşünüyor musunuz, herhangi bir eğitim aldınız mı?				

a.Peki, ne tür eğitimler aldınız?				
b.Eğitimlere ilişkin görüşleriniz nelerdir?				
c.Eğitim almamanızın nedenleri nelerdir?				
5.OSB olan çocukların ihmal ve istismarının nedenleri hakkında düşüncelerinizi paylaşır mısınız?				
a.Peki, OSB olan çocukların ihmal ve istismarının azaltılmasına ilişkin ne tür önerilerde bulunursunuz?				
6.Kardeşleriyle ya da				

arkadaşlarıyla karşılaştırıldığında OSB olan çocukların istismara uğrama riskine ilişkin ne düşünüyorsunuz?				
7.Çocuğunuzu istismardan korumak için ne tür önlemler alıyorsunuz?				
8.Çocuğunuzda ya da çevrenizde gözlemlediğiniz, fark ettiğiniz istismar durumu oldu mu?				
a.Böyle bir durum olduysa nasıl fark ettiniz?				
b.Peki, böyle bir durumla karşılaşacak olsanız bu durumu nasıl fark edersiniz?				

9.Çocuğunuzun istismara uğradığını fark ederseniz nasıl davranırsınız? Neler yaparsınız?				
a.Böyle bir durumda ihtiyaç duyacağınız kişiler ya da kaynaklar kimler olur? Bu kişi ve kaynaklara rahat bir şekilde ulaşabileceğinizi düşünüyor musunuz? Neden?				
b.Araştırmalara bakıldığında çocukların en çok aile üyelerinden biri tarafından istismara uğradığı görülmektedir. Siz böyle bir durumla karşılaşırsanız vereceğiniz tepki değişir mi? Neden?				
10.OSB olan çocukların ihmal ve istismarı konusunda öğretmenlerden neler bekliyorsunuz? Sizce bu konuda eğitimcilerin sorumlulukları nelerdir?				

EK-3: Görüşme Formu

Katılımcılara İlişkin Demografik Sorular:

Katılımcı Kodu:

Katılımcı Adı-Soyadı:

Katılımcının Yaşı:

Katılımcının Eğitim Durumu:

Katılımcının Mesleği:

Çocuğun Yaşı:

Çocuğun Cinsiyeti:

Çocuğun OSB Tanısı Alma Yaşı:

Çocuğun Eğitim Aldığı Yıl Süresi:

Kardeş Sayısı:

Isınma Soruları:

- Önce konuyla ilgili bir beyin fırtınası yapalım. İhmal ve istismar deyince aklınıza neler geliyor?
- İhmal ve istismar deyince aklınıza en çok gelen kavramları ya da durumları sıralar mısınız?
- İhmal ve istismarın farkları sizce nelerdir?
- İhmal deyince aklınıza gelen örnekleri benimle paylaşır mısınız?
- İstismar deyince aklınıza gelen örnekleri benimle paylaşır mısınız?

Görüşme Soruları:

1. OSB olan çocukların ihmal edilmesine yönelik görüşlerinizi benimle paylaşır mısınız?
2. OSB olan çocukların istismar edilmesine yönelik görüşlerinizi benimle paylaşır mısınız?

3. OSB olan çocukların karşılaştıkları ihmal ve istismar türleri konusunda neler düşünüyorsunuz ?

a. OSB olan çocuklar sizce hangi istismar türleri ile daha çok karşılaşmaktadırlar?

4. Tipik gelişim gösteren kardeşleriyle ya da arkadaşlarıyla karşılaştırıldığında OSB olan çocukların istismara uğrama riskine ilişkin ne düşünüyorsunuz?

5. Bir önceki soruyu kendi çocuğunuz ve yakın çevreniz odağında özelleştirelim. Çocuğunuzda ya da çevrenizde gözlemlediğiniz, fark ettiğiniz ihmal ve istismar yaşantınız oldu mu? Görüşlerinizi ve deneyimlerinizi benimle paylaşabilir misiniz?

a. Böyle bir durum olduysa bunu nasıl fark ettiniz?

b. İlk tepkileriniz ve attığınız adımlar neler oldu?

c. Böyle bir durumla karşılaşacak olsanız bu durumu nasıl fark edersiniz?

d. Çocuğunuzun istismara uğradığını fark ederseniz nasıl davranırsınız? Neler yaparsınız?

e. Böyle bir durumda ihtiyaç duyacağınız kişiler ya da kaynaklar kimler olur?

f. Bu kişi ve kaynaklara rahatlıkla ve anında ulaşım konusunda neler düşünüyorsunuz?

g. Araştırmalara bakıldığında çocukların en çok aile üyelerinden biri tarafından istismara uğradığı görülmektedir. Siz böyle bir durumla karşılaşırsanız vereceğiniz tepkiler neler olur?

6. OSB olan çocukların ihmal ve istismar edilmesinin nedenleri hakkında neler düşünüyorsunuz?

7. OSB olan çocukların ve çocuğunuzun istismardan korunma yolları hakkında neler biliyorsunuz?

a. Çocuğunuzu bu tür durumlardan korumak için ne tür yollar izliyorsunuz?

b. Bu bilgileri nereden edindiniz?

c. Edindiğiniz bilgilere ilişkin neler düşünüyorsunuz?

8. OSB olan çocukların ihmal ve istismarının azaltılmasına ya da önlenmesine yönelik önerileriniz ve beklentileriniz nelerdir? Örneklerle açıklar mısınız?

a. Devlet bu konuda sizce neler yapabilir?

b. Öğretmenlerden neler bekliyorsunuz? Sizce bu konuda eğitimcilerin sorumlulukları nelerdir?

c. Bakım verenlerden neler beklersiniz?

d. Aileler bu konuda neler yapabilir?

EK-4: Gönüllü Katılım Onam Formu

GÖNÜLLÜ KATILIM ONAM FORMU

Bu çalışma, **Erken Çocukluk Döneminde OSB Olan Çocuğa Sahip Annelerin Çocuk İhmal Ve İstismarına İlişkin Görüşleri** başlıklı bir araştırma çalışması olup "erken çocukluk döneminde OSB tanılı çocuğu olan annelerin çocuk ihmal ve istismarına ilişkin görüş ve düşüncelerini incelemek" amacını taşımaktadır. Çalışma, Eda KOÇ tarafından, Doç. Dr. Sunagül SANİ BOZKURT danışmanlığında yürütülmekte ve sonuçları ile erken çocukluk döneminde OSB tanısı olan çocuğa sahip annelerin çocuk ihmal ve istismarına ilişkin görüş ve düşünceleri ortaya konulacaktır. Araştırma sonunda OSB olan çocuğa sahip annelerin çocuk ihmal ve istismarına ilişkin bilgi ve farkındalıklarının artması, ihmal ve istismarın öneminin anlaşılması ve istismara karşı aldığı önlemlerin artmasıyla çocuk ihmal ve istismarın azalabileceği düşünülmektedir. Aynı zamanda bu araştırma; annelerin konuya ilişkin bilgi eksikliklerinin fark edilmesi, bu konuda doğru eğitimi almaları ve bilinçlenmelerine hizmet edecektir. Ayrıca bu çalışmanın mevcut durumun tespit edilmesi ile ileride yapılacak olan eğitim ve istismarı önleme çalışmalara ışık tutacağı düşünülmektedir.

- Bu çalışmaya katılımınız gönüllülük esasına dayanmaktadır.
- Çalışmanın amacı doğrultusunda, yarı-yapılandırılmış görüşme yapılarak sizden veriler toplanacaktır.
- İsminizi yazmak ya da kimliğinizi açığa çıkaracak bir bilgi vermek zorunda değilsiniz/araştırmada katılımcıların isimleri gizli tutulacaktır.
- Araştırma kapsamında toplanan veriler, sadece bilimsel amaçlar doğrultusunda kullanılacak, araştırmanın amacı dışında ya da bir başka araştırmada kullanılmayacak ve gerekmesi halinde, sizin (yazılı) izniniz olmadan başkalarıyla paylaşılmayacaktır.
- İstemeniz halinde toplanan verileri inceleme hakkınız bulunmaktadır.
- Sizden toplanan veriler korunacak ve araştırma bitiminde arşivlenecek ya da imha edilecektir.

- Veri toplama sürecinde size rahatsızlık verebilecek herhangi birsoru sorulmayacaktır. Yine de katılımınız sırasında herhangi bir sebepten rahatsızlık hissederseniz çalışmadan istediğiniz zaman ayrılabileceksiniz.
  Çalışmadan ayrılmanız durumunda sizden toplanan veriler çalışmadan çıkarılacak ve imha edilecektir.

Gönüllü katılım formunu okumak ve değerlendirmek üzere ayırdığınız zaman için teşekkür ederim. Çalışma hakkındaki sorularınızı Eda KOÇ'a ya da Anadolu Üniversitesi Özel Eğitim bölümünden Doç. Dr. Sunagül SANİ BOZKURT'a yöneltebilirsiniz.

Tez öğrencisi/Araştırmacının Adı-Soyadı:

Eda KOÇ

Tel:

e-posta:

Adres:

Tez Danışmanı:

Doç. Dr. Sunagül SANİ BOZKURT

Tel:

e-posta:

Adres:

Bu çalışmaya tamamen kendi rızamla, istediğim takdirde çalışmadan ayrılabileceğimi bilerek verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlarla kullanılmasını kabul ediyorum.

(Lütfen bu formu doldurup imzaladıktan sonra veri toplayan kişiye veriniz.)

Katılımcı Ad ve Soyadı:

İmza:

Tarih:

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Eda KOÇ

Yabancı Dil : İngilizce – 70.00, YÖKDİL (2021)

Doğum Yeri ve Yılı :

E-Posta :

Eğitim ve Mesleki Geçmişi:

- 2023, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erken Çocuklukta Özel Eğitim/Özel Eğitim Anabilim Dalı
- 2017, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İşitme Engelliler Öğretmenliği
- 2013, Kütahya Ali Güral Lisesi
- 2023- Halen, Öğretmen, Osmaniye Özel Eğitim Meslek Okulu
- 2018-2022, Öğretmen, Dörtyol Özel Eğitim Uygulama Okulu
- 2017-2018, Öğretmen, Kütahya Anasultan Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi

Yayınları:

Koç, E. ve Sani-Bozkurt, S. (2021, Temmuz). Erken Çocukluk Dönemindeki OSB Olan Çocuklarla Görsel Desteklerin Kullanılmasına Yönelik Türkiye'deki Lisansüstü Tezlerin Gözden Geçirilmesi, 8. Uluslararası Ejer Kongresinde tam metin bildiri.